

СКОПИНИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНО
СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ

ИЗДАВАНО
ОТЪ ТЪРГОВСКО-ИНДУСТРИАЛНАТА
КАМАРА И СТОКОВАТА БОРСА
ВЪ
ВАРНА.

УРЕЖДА СЕ ОТЪ РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ
ПРИ СЪТРУДНИЧЕСТВОТО НА:

Ангеловъ, Д-ръ Сим., професоръ; Боевъ, Б., професоръ; Буровъ, Ат. Д., бившъ министъръ;
Ганевъ, Вен., професоръ; Ганевъ, Д-ръ Сп., началникъ на Бюрото за финансови изучвания въ
Българската нар. банка; Данаиловъ, Г. Т., професоръ; Ивановъ, Дончо, секретаръ на Русенската
търговско-индустриална камара; Иширновъ, Ат., професоръ; Наблешковъ, Ат. С., управителъ
Кооперативната банка; Консуловъ, Ст., асистентъ университета; Кънчевъ, Д-ръ инж. В., главенъ
инспекторъ на индустрията; Ляпчевъ, А., бившъ министъръ; Мишайновъ, Дим., професоръ; Мута-
фовъ, Д-ръ Хр., адвокатъ; Поповъ, Кирилъ Г., главенъ директоръ на Статистиката; Самаровъ,
Д-ръ Н., публицистъ; Списаревски, Д-ръ Н. Д., публицистъ; Стояновъ, П., професоръ; Таба-
новъ, Д-ръ С., чиновникъ въ Министерството на външ. работи; Тодоровъ, П., публицистъ; Фаден-
хехтъ, Д-ръ И., професоръ; Хинновъ, Х. С., инспекторъ въ Кооперативната банка; Цанновъ, А., про-
фесоръ; Януловъ, Илия, публицистъ и др.

СЪДЪРЖАНИЕ.

I. Статии.

	Стр.
Ст. Консуловъ, Нашето риболовство и законопроектътъ за него	73
П. Тодоровъ, Монополътъ на петрола	77
Ив. Деневъ, Тенденции въ развитието на занаятитъ у насъ	83
Ив. Г. Лазаровъ, Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйность	90

II. Стопански обзоръ.

A. Вътрѣшенъ:

A. Е. и И. Г. Л.: По въпроса за опредѣляне цѣната на захарта. По анкетата върху безработицата у насъ. По въпроса за установяванетоъ еднакви постоянни тѣпове брашна съ еднаква номерация	94
--	----

B. Външенъ:

Ц. К. Финасовото положение на воюващитъ държави	98
Ив. Д. Стопанска хроника на войната: Франция и Русия	101
A. Н. Ю. Изъ дѣйността на германската имперска банка прѣзъ войната	102

III. Консулски рапорти.

Милано: Държавнитъ дългове на Италия	102
„ Нови данъци въ Италия	103
„ Намаление на вносни мита въ Италия	103
Одеса: Войната и положението въ Полша	104
„ Войната и промишлеността	104
„ Войната и нейното влияние върху баланса на Государствената Банка	105
„ Бюджето-проекта на Русия за 1915 година	105

IV. Книжнина.

Ив. Г. П. Царевичата като културно растение въ Унгария и у насъ	106
Изложение за състоянието на русенския окръгъ прѣзъ 1913—1914 год.; на старозагорския — прѣзъ 1913—1914 год. и др.	106

V. Малънъ бѣлѣжникъ.

Изъ дѣйността на камарата. I. Търговски курсъ въ Нови-Пазаръ. II. По въпроса за кринината и кантарината. III. Сесията на камарата	107
По износа. Уважено ходатайство. Британскитъ търговски отдѣлъ. Дневенъ редъ на 23 редов. сесия на Софийската т. и. камара. Цѣнитъ на зърненитъ храни въ Ромжния и др. Търгове, регистрирувани фирми	108

Редакционенъ комитетъ:

Екимовъ, Д-ръ Ив., подпрѣдседателъ Т. и. камара;
Калянджиевъ, Ц., директоръ Търговското училище;
Каракашевъ, Т., директоръ Б. т. параходно дружество;
Каросеровъ, Д-ръ Ив., секретаръ Т. и. камара.

ЕКОНОМИЧЕСКИ ПРЪГЛЕДЪ

Абонаментъ:

За година . . . 8 лв.
„ 6 мѣсца . . . 4 „
„ 3 „ . . . 2 „
„ чужбина год. . 10 „

Отдѣлна книжка 50 ст.

Излиза на 15. и 30. всѣки
мѣсецъ, освѣнъ юлий и
августъ.

ДВУСЕДМИЧНО СПИСАНИЕ

ЗА ОБЩЕСТВЕНО-СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ.

— 000 —

Издание на Търговско-индустриалната камара и Стоковата борса

ВАРНА.

Всичко, що се отнася до
списанието, да се отправя
ч р ъ з ъ Търговско-инду-
стриалната камара.

Ржкописи се връщатъ
само срѣщу заплащане на
пощенскитѣ разписки.

Обявления по споразумѣ-
ние.

Кн. 5—6.

ВАРНА, 15—30 НОЕМВРИЙ 1914.

Год. I.

Ст. Консуловъ.

НАШЕТО РИБОЛОВСТВО И ЗАКОНОПРОЕКТЪТЪ ЗА НЕГО.

Единъ отъ главнитѣ източници за благоденствието на единъ народъ — това сж онѣзи богатства, съ които природата е дарила родината му. Народитѣ използватъ тѣзи богатства: едни по-рационално, по-пълно, други — само отчасти.

Природнитѣ условия, при които се развива даденъ народъ, слагатъ своя отпечатъкъ върху интереситѣ и влѣченията му, както и върху неговата култура. Едни народи обичатъ полето, степята; други не могатъ далечъ отъ планинитѣ, трети пъкъ блязани морето. У послѣднитѣ ние трѣбва да очакваме, между другото, и силно развитие на риболовството. Нашиятъ народъ не може да се отнесе къмъ тази категория: той обича земята; водната стихия е далечъ отъ сърцето му, макаръ много случаи да показватъ, че отъ българина може да пълъзне и добъръ морякъ и рибаръ — и тамъ влага той своята голѣма упоритостъ и трудолюбие, несвойствени обикновено на народитѣ-моряци.

Въ тази липса на любовъ къмъ водната стихия ние трѣбва да търсимъ объяснението на факта, че, при толкозъ добри природни условия, ние нѣмаме още почти никакво риболовство. Българинътъ отъ него не се интересува, а чужденцитѣ, които го упражняватъ въ нашитѣ води, не сж имали никакво влияние прѣдъ държавата, за да наложатъ нѣкакво покровителство или поощрение отъ нейна страна.

Ако управляващитѣ фактори у насъ бѣха запознати съ значението на риболовството, за да могатъ да прѣцѣнятъ всичката полза за народа и държавата отъ неговото повдигане, тѣ сигурно биха се заели да направятъ нѣщо за него; за съжаление, обаче, това не е така. Само тѣй можемъ да си обяснимъ не-

вѣроятния фактъ, че отъ нашето първобитно още риболовство държавата е получила до сега сума милиони, безъ да е похарчила нито единъ левъ за неговото подобряне.

А ние имаме много добри условия за едно модерно риболовство. Като оставимъ на страна вътрѣшнитѣ рѣки, които нѣматъ голѣмо значение въ случая, нека се спремъ върху Дунава и двѣтѣ морета, които миятъ сега нашитѣ брѣгове. Тѣзи води криятъ въ себе си такива богатства, че на единъ народъ, който умѣло би ги стопанисвалъ, тѣ биха дали пзобилна храна, дори и за износъ би останало. А статистиката пъкъ ни показва, че българинътъ отъ всички европейски народи яде най-малко риба и на това отгорѣ плаща годишно по единъ милионъ лева и повече за вносъ отъ странство!

Какъ ще можемъ да поправимъ това зло? — *Едно* отъ срѣдствата за повдигането на риболовството е доброто законодателство. Казваме *едно* отъ срѣдствата, защото, при нашитѣ условия, дѣто въ това поле липсва частна инициатива, ще трѣбва много да се работи, възъ основа на единъ добъръ законъ, за да се подтикне риболовството въ пътя на модернизирането.

До сега ние имаме законъ за риболовството, който като че ли само на книга сжществуваше; за развитието на самото дѣло той бѣ почти безъ значение. Скърпенъ набързо слѣдъ освобождението (1883 г.), въ него не бѣха прокарани нѣкакви модерни възгледи върху риболовството, той не бѣ пригоденъ добръ къмъ мѣстнитѣ условия и, най-главното, не прѣдвиждаше никакви специални органи за надзоръ по риболовството; това се въз-

лагаше на добрата воля на други държавни органи, които, разбира се, нищо не вършеха.

Когато прѣди години въ надлежното министерство бѣ поставенъ въпросътъ за печалното състояние на риболовството у насъ, хората тамъ бѣха наклонни да търсятъ причинитѣ за това въ несвършенството на дѣйстващия законъ; не се запитаха да ли този законъ бѣ приложенъ и достатъчно използванъ, да ли изобщо бѣ възможно да се развива риболовството, когато то, като сираче, бѣ подхвърляно ту на едно, ту на друго отдѣление въ министерството да го управляватъ; хората отъ тѣзи отдѣления нито познания имаха, нито се интересуваха отъ риболовството, затова и нищо не направиха за него. Едва тази година на управлението на риболовството се даде известна самостоятелностъ, като се основа бюро по риболовството.

Трѣбва да се признае, че за създаването на единъ по-добъръ законъ за риболовството доста се е работило въ нашето министерство. Още отъ врѣмето на м-ръ Бѣлчевъ ние имаме единъ законопроектъ, миналъ на първо четене въ камарата и послѣ забравенъ въ комисията. Оставили стария законопроектъ и започнали новъ; въ врѣмето на м-ръ Начевичъ и тоя законопроектъ минава на първо четене, за да се забрави и той слѣдъ изпращането му въ комисията. Започна се работа надъ трети единъ законопроектъ, който бѣ довършенъ въ 1903 год., но до вратитѣ на Народното събрание не можа да стигне. Той послужи, обаче, като основа на нова работа, плодъ на която е днешниятъ законопроектъ, съ всички шансове да стане скоро законъ.

Нека пристѣпимъ сега къмъ прѣцѣнката на новия законопроектъ. За да можемъ по-добъръ да схванемъ неговитѣ добри и лоши страни, нека разгледаме най-напрѣдъ, каква цѣль, изобщо, трѣбва да гони единъ модеренъ такъвъ законъ.

Риболовство се върши въ различни води: въ малкитѣ рѣки, въ плавателнитѣ рѣки, въ затворенитѣ блата и езера, въ блатата, които сж въ свръзка съ рѣки и морета, въ самитѣ морета край брѣга и най-послѣ далечъ отъ морския брѣгъ. Принципитѣ, които ще трѣбва да легнатъ въ основата на единъ законъ по отношение на риболовството въ разнитѣ тѣзи води, не могатъ да бждатъ еднакви. Вжтрѣшнитѣ рѣки представля-

ватъ ограничени водни басейни, въ които внимателно трѣбва да се използва рибата, защото иначе тя скоро ще изчезне; законътъ тукъ има за задача да покровителствува развъждането на рибата, да ограничава нерационалната, прѣкомѣрна ловитба. За голѣмитѣ рѣки, ако тѣ изцѣло спадатъ въ наша територия, законътъ пакъ ще има горното прѣдначение; въ противенъ случай, нашитѣ грижи ще зависятъ отъ това, какво вършатъ нашитѣ съседъ, защото наивно ще бжде да пазимъ ние рибата, за да я ловятъ други. Блатата край рѣкитѣ и моретата прѣдставляватъ нѣщо като пасбища за рибата, която навлиза въ тѣхъ; политиката на държавата тукъ трѣбва да се свежда като подобряване на тѣзи рибни пасбища, за да могатъ тѣ по-добъръ и по-голъмо количество риба да отхранятъ, която държавата може да използва, както ѝ бжде угодно. При морето вече условията се промѣнятъ; тукъ имаме нѣколко категории риби, споредъ тѣхния животъ. На първо мѣсто стоятъ постояннитѣ риби, тѣзи, които цѣлия си животъ прѣкарватъ въ една сравнително ограничена зона, обикновено не много далечъ отъ брѣга; тѣзи риби ние трѣбва внимателно да използваме, защото въ нѣкои случаи можемъ и да ги изтрѣбимъ, като рибитѣ отъ вжтрѣшнитѣ рѣки. Друга категория прѣдставляватъ *пасажернитѣ* риби, които на огромни рояци прѣдприематъ далечни пѣтувания изъ морето; тукъ принципътъ на закона обикновено ще бжде: лови колкото можешъ! Защото това, което човѣкъ улови отъ тѣзи рояци, е обикновено много малко въ сравнение съ онова, което остава; и послѣ, ако ние пощадимъ тѣзи риби, ще се възползуватъ отъ това други, на които тѣ ще отидатъ да гостуватъ. Последня категория прѣдставляватъ тѣзи риби, които живѣятъ далечъ отъ брѣговетѣ, въ тѣй нарѣченитѣ неутрални води (по-далечъ отъ топовенъ изстрѣлъ отъ брѣга). Тамъ принципътъ на закона пакъ ще бжде: лови колкото можешъ! — Защото неуловената риба пропада безъ полза, или пъкъ ще бжде улавяна отъ рибари на други държави.

Риболовството създава богатства за народа, а прѣко или косвено отъ това се ползува и държавата. Една модерна държава никога не ще жертвува интереситѣ на народа, за да извлѣче една прѣка, по-голъма облага за себе си. И при случая съ риболовството, тя ще гледа да

увеличи до максимумъ приходитъ за народа, като, наврѣмени, ако потрѣбва, може да жертвува и нѣкои свои прѣки интереси; тѣзи жертви тя ще гледа отъ другадъ да компенсира. Държавата може, както обича, да използва блатата, за да получи по-голѣми приходи; отъ това народното богатство нѣма да загуби, напротивъ, ще спечели. Не е така, обаче, и съ риболовството на открито море и съ това на пасажернитъ риби. Ако държавата тукъ се старее да осигури по-голѣми прѣки облаги за себе си подъ формата на високи данѣци, съ това тя поставя една прѣчка за развитието на това риболовство, то не ще може да постигне пълното си развитие, а отъ това народното богатство само ще изгуби. Ето защо, у всички модерни държави за поменатитъ видове риболовство държавата е махнала всички прѣчки. Въ Австро-Унгария, наприкладъ, за риболовството на открито море и на пасажерни риби не се взема абсолютно никакъвъ данѣкъ отъ уловената риба, нито пъкъ се плаща данѣкъ за инструментитъ, съ които се лови; нѣщо повече, държавата купува мрѣжи и мотори, за да ги подарява на рибарскитъ сдружения, та да може да се лови повече риба. И дѣйствително, рибата тамъ е по-евтина отъ месото, а у насъ — обратно.

Само Турция и нейнитъ наследници — България, Ромъния и Гърция — се придържатъ още о отживѣлия принципъ: да осигури държавата за себе си възможностъ по-голѣми прѣки доходи, безъ да се държи смѣтка за развитието на самото риболовно дѣло; въ тѣзи държави риболовцитъ плащатъ 20 и повече процента данѣкъ на държавата!

Нека съ единъ-два примѣра да илюстрираме нещастнитъ резултати отъ досегашната ни риболовна политика. У насъ пасажернитъ риби ловятъ обикновено въ *далянитъ* — удобни мѣста на пѣтя на рояцитъ, дѣто се поставятъ особни мрѣжи — кашани. На много мѣста по-нашето крайбрежие може да се устроятъ далани, но не всички ще бѣдатъ еднакво доходни. При днешнитъ високи данѣци има смѣтка да се използватъ само най-доходнитъ, и това въ дѣйствителностъ става. Всичката риба, която би се уловила въ по-малко доходнитъ далани, сега си заминава неизползувана. На открито море пъкъ обикновено чужденци рибари ловятъ паламуди и лакерда. По-

ради данѣцитъ и разнитъ стѣснителни мѣрки отъ страна на властитъ, съ тази работа малцина се заематъ, като разчитатъ само на добра година; и тука голѣмо количество риба се изхвърля отъ рѣцѣтъ ни.

На какви принципи почива въ това отношение новиятъ законопроектъ? — Впечатлението отъ него е слѣдното: държавата като че иска да усвои нѣщо модерно, а отъ друга страна не може да се отрече и отъ старото. Навсѣкъдѣ виждаме прокарана на първо мѣсто тенденцията да се осигури добъръ приходъ за държавата; но покрай това на мѣста ви правятъ впечатление извѣстни концесии въ полза на развитието на самото риболовно дѣло. Нека за сега бждемъ благодарни и на толкова, стига то да се изпълни.

* * *

Новиятъ законопроектъ можемъ да считаме като единъ прѣходъ отъ старата турска система къмъ едно модерно законодателство по риболовството.

Законопроектътъ съдържа 15 глави: 1) Общи наредби. 2) Използуване на риболовството. 3) Даланитъ и риболовнитъ пунктове. 4) Позволителни билети. 5) Забранени начини на риболовство. 6) Запазени мѣста. 7) Омърсяване на водата. 8) Рибни проходи. 9) Забранено врѣме за риболовство. 10) Недораслата риба. 11) Рибовѣдство и рибарски заведения. 12) Фондъ за подобръние на рибарството. 13) Управление на рибарството. 14) Надзоръ по риболовството. 15) Наказания.

Слѣдъ общитъ опрѣдѣления, законопроектътъ урежда използването на риболовството отъ страна на държавата. Тукъ, изобщо, е прокарана старата система на високи данѣци — 20—25% — като за извѣстни случаи е прѣдвидено намаление отъ тѣзи норми. Така, споредъ *чл. 7 буква а* ще се взема 5% данѣкъ отъ рибата, уловена *извънъ териториалнитъ води* на царството и то съ *параходи* на български подданици; послѣ (*чл. 7 буква б*) ще се взема 15% отъ уловена риба въ териториалнитъ граници и то съ алимани за паламудъ, лакерда и калканъ.

Както се вижда, държавата се е повлияла отъ желанието да поощри риболовството на открито море, но все пакъ не е могла да се откаже отъ тѣзи 5% за ловитбата съ *параходи*, нито пъкъ да намали повече данѣка за ловитбата съ алимана. Сега, обаче, изпъкватъ нѣколко интересни въпроса.

Прѣди всичко, какво ще се разбира подъ думата рибарски *параходъ*? Да ли само голѣмитѣ кораби съ парни машини? Такива нашитѣ риболовци сигурно дълги години не ще видятъ, защото даже въ Австрия и Италия не ги употребяватъ за подобни цѣли. Навсѣкждѣ, обаче, модерното риболовство си служи съ моторни лодки или моторни мауни; и у насъ даже има сега поржчени двѣ за рибарски цѣли. Ще се считатъ ли тѣ за *параходи*, за да бжде покровителствувано упражняваното съ тѣхъ риболовство? — По духа на закона — да. За горнитѣ поржчани лодки се отнесохме до митницата, дѣто тѣ ще стигнатъ, съ въпроса, какъ ще бждатъ третираны? И получихме слѣднитѣ три отговора: оцѣнителътъ ги счита за кораби или *параходи* — ще се внесатъ безъ мито; секретарътъ ги счита за *мауни* — ще платятъ извѣстно мито; управителътъ пъкъ нарежда да се таксуватъ като *яхти* съ най-високото вносно мито. А не бива да се забравя, че митницитѣ сж, които, при липса на наемателъ, опрѣдѣлятъ и събиратъ данъка по риболовството. Ясно е, че въпросниятъ членъ отъ законопроекта се нуждае отъ извѣстна корекция, за да може да обхване моторнитѣ лодки и мауни, така и по-голѣмитѣ мауни само съ платна, риболовството съ които прѣдставлява тоже голѣма стѣпка напредъ за нашитѣ условия.

Много по-важенъ въ случая е другъ единъ въпросъ. Извънъ териториалнитѣ граници на царството (около 5 км. отъ брѣга) параходитѣ или моторитѣ ще плащатъ 5% отъ уловената риба, а като влѣзатъ въ тѣзи граници, ще плащатъ 20%. При наблюдението на такава една ловитба въ Далмация, направи ни впечатление, че направлението и далечината, на която се лови по този начинъ, зависи отъ разни обстоятелства, главно отъ вѣтроветѣ; обикновено риболовството става въ една зона между 2 и 10 км. отъ брѣга. Пускатъ се мрѣжитѣ, да кажемъ, на 3 км. отъ брѣга и при влаченето имъ може да се отдалечатъ нѣкога до 7—8 км., дѣто се изважда уловената риба; или, обратно, почва се ловитбата отъ голѣма далечина и се свършва до 2—3 км. отъ брѣга. При това, лови се обикновено нощно врѣме. Какъ ще се таксува, споредъ новия законопроектъ, уловената риба? Като уловена извънъ териториалнитѣ граници, или вътрѣ въ тѣхъ?

Кой ще констатира това и какъ? Тукъ законътъ ще бжде просто неприложимъ, ще създава само неприятности между рибари и власти. Трѣбва да си признаемъ, че въ никой чуждъ законъ не можахме да намѣримъ прокаранъ нѣкакъвъ подобенъ принципъ — размѣра на данъка да се опрѣдѣля споредъ километража на разстоянието, дѣто рибата е ловена.

Понеже тукъ идеята на законодателя е да се насърдчи ловитбата на открито море, която пъкъ се върши съ параходи, моторни лодки и мауни, или съ обикновени мауни съ платна, които иматъ по-голѣма вмѣстимостъ, — то цѣлътъ напълно ще се постигне, като принципътъ за километража се замѣни съ принципа за тонажа, и се каже: ще се вземе 5% отъ рибата, заловена на открито море съ параходи, моторни лодки, мауни съ мотори или мауни само съ платна, ако послѣднитѣ иматъ тонажъ повече отъ 7 тона.

За далянитѣ се прѣдвижда данъкъ 20—25%. По изтъкнатитѣ вече причини, този законъ прѣчи за използването на по-малко доходнитѣ даляни. Едно насърчение въ случая, чрѣзъ намаление на данъка, би било умѣстно.

* * *

Въ останалитѣ глави законопроектътъ съдържа твърдѣ умѣстни положения, които регулиратъ използването на далянитѣ; изтъкватъ се забраненитѣ начини на риболовство, прѣдвижда се запазване извѣстни мѣста за разплодяване на рибата, осигурява се движението ѝ по рѣкитѣ, когато си хвърля хайвера, нарежда се защита за недораслата риба, както и за възрастнитѣ, когато се мрѣстятъ; дава се широка подкрѣпа на рибовѣдцитѣ, както и на онѣзи заведения, които ще приготвяватъ уреди за риболовството. Тукъ ще заблѣлимъ, че редакцията на чл. 43 е малко неясна и може да докара нежелателни тълкувания. Въ този членъ се казва, че заведения, които служатъ на рибарството, ще се ползватъ отъ привилегитѣ, прѣдвидени въ закона за мѣстната индустрия. А въ този законъ никакви привилегии и насърчения за рибарството не се прѣдвигдатъ. Умѣстно ще бжде, ако въ горния членъ се изтъкне, че законътъ за мѣстната индустрия ще засѣга и онѣзи заведения, които услужватъ на рибарството.

Голѣмо насърчение прѣдвижда законопроектътъ за рибарскитѣ дружества — една хубава мѣрка, която ще накара на-

питъ рибари да се сдружатъ, за да могатъ съ общи усилия да постигнатъ невъзможното за всеки единъ отъ тяхъ.

Прави добро впечатление фактътъ, че въ законопроекта всички онѣзи страни на риболовството, за които нѣмаме още данни, вслѣдствие липсата на научни издирвания, не сж строго регулирани, а това е оставено да се направи съ особенъ правилникъ, изработенъ отъ министерството. По този начинъ, на послѣдното се дава възможность, възъ основа на бѣдащи изучвания, да попълва празнотитъ на закона.

Управлението на риболовството се повѣрѣва на едно бюро, което е освободено отъ опека на другитъ отдѣления въ министерството, както бѣше по-рано. Тази самостоятелность на бюрото ще бѣде отъ голѣма полза за дѣлото. Прѣкиятъ надзоръ по риболовството пъкъ ще се изпълнява отъ четирма районни инспектори, съ нужното число *надзиратели*. Въпросътъ за тѣзи надзиратели, споредъ насъ, е най-важниятъ въ цѣлия законопроектъ. Защото, да съставишъ единъ добъръ законъ по риболовството, не е толкова трудна работа, колкото добръ да го приложишъ. Трѣбва да си признаемъ, нищо не ни гарантира, че новиятъ законъ дѣйствително ще бѣде приложенъ.

Нека погледнемъ прѣмо на дѣйствителността. У насъ на риболовството никои не обръща внимание. Тогазъ, когато за надзора по земледѣлнето или горитъ ние имаме цѣлъ сонмъ държавни органи, за риболовството ние нѣмаме поне единъ надзирателъ, макаръ че държавата получава ежегодно отъ него по нѣколко стотинъ хиляди лева. Това, което е било до сега, ще продължава сигурно още дълго врѣме у насъ. Ако нѣкога бѣде даже прѣдложено нѣщо за надзора по риболовството, когато се поискатъ икономии въ бюджета, най-напрѣдъ пакъ тамъ ще посегнатъ. И ние вѣрваме, че ако не се

взематъ мѣрки още сега при съставянето на закона, ако се остави само на господина Министра да назначи или не надзиратели по риболовството, таква или никакъ нѣма да се назначаватъ, или ще имаме само нѣколцина *pro forma*. Има едно сръдство, за да се осигури приложението на закона: като въ самия законъ се прѣдвиди извѣстна частъ отъ приходитъ на риболовството за надзора по самото риболовство*). Като вземемъ статистиката на нѣкои други държави, ще видимъ, че тѣ харчатъ 20—30 и повече процента отъ прихода, който носи риболовството за нуждитъ на самото риболовство. Нека ние приемемъ най-малкия процентъ — 20% — да се харчи за тѣзи цѣли. Въ законопроекта се прѣдвижда единъ фондъ за подобрѣние на рибарството; не остава, освѣнъ той да се разшири като *фондъ за надзоръ и подобрѣние на рибарството*, и да му се придадатъ за цѣльта и горнитъ суми. Съ тѣзи сръдства ще може да се прилага единъ ефикасенъ контролъ върху приложението на закона, ще могатъ да се поощрятъ изучванията и подобрѣнията въ риболовството, и скоро то ще се провдигне и щедро ще възнагради държавата за направенитъ жертви.

* * *

Въ заключение можемъ да кажемъ слѣдното. Новиятъ законопроектъ за риболовството, въ сравнение съ дѣйстващия сега, прѣдставлява една голѣма крачка напредъ. Необходимо ще бѣде да прѣтърпи нѣкои малки поправки, за които говорихме по-горѣ. Но най-важното, на което наблѣгаме, то е да се взематъ мѣрки да може законътъ наистина да бѣде приложенъ. Дѣйствителността ни е доказала, че безъ тѣзи мѣрки законътъ ще остане бѣла книга, а работата по неговото създаване — напразенъ трудъ.

*) На тази идея наблегна г-нъ Г. К. Христовичъ въ рибарския съборъ прѣзъ 1910 г. въ гр. Свищовъ.

П. Тодоровъ.

МОНОПОЛЪТЪ НА ПЕТРОЛА.

Нашиятъ държавенъ бюджетъ прилича на оня безнадежденъ болникъ, който странствува отъ диспансеръ въ диспансеръ, за да се „позакърпи“ за извѣстно врѣме. Прѣзъ кѣси интервали специалититъ трѣбва да отбѣлѣзватъ остри кризи, които, както казватъ тѣ, биха се облек-

чили съ нѣкои по-силни сръдства, — респективно съ монополенъ заемъ.

Кѣсата бюджетна и заемна история на България показва, че ние се не отклонихме ни с.м. отъ оня печаленъ пътъ на останалитъ балкански държави, който — при всичкия имъ шумъ за особена

култура и голѣма далновидност — ги постави подъ чуждо опекуство. Би било съвсѣмъ невъзможно, да посочваме тукъ ония педжзи въ нашето държавно ступанство, които създадоха за $\frac{1}{4}$ вѣкъ само единъ консомативенъ дългъ отъ 400 мил. лв.

Всѣко бюджетно упражненіе прие-маше и прѣдаваше убѣждението, че равновѣсие между прихода и разхода на държавата е невъзможно, че усилията въ тази насока сж едва не безцѣлни, понеже не всички приходи сж още заложени на чуждитѣ кредитори. Запълването на голѣмитѣ празнини, които се откриваха още въ края на финансовата година, инжектирането, тъй да кажа, на нашитѣ грохнали бюджети, ставаше по единъ простъ начинъ, класическитѣ форми на който сж бреславския заемъ и послѣдния емисионенъ скандалъ, какъвто само Турция е прѣживѣла. Редъ години заемахме ние лекомислено и безъ смѣтка, до като кредиторитѣ пристѣпиха едва не къмъ секвестръ на нашитѣ държавни приходи и богатства.

Никѣдѣ, може би, не се държатъ такива дълги и красиви финансови експозета съ планове и голѣми перспективи; никѣдѣ не се анатемосва толкозъ много дефицита и свѣрхсмѣтния кредитъ — тия вѣрни спътници на нашитѣ бюджети. Но и никѣдѣ всичко обѣщано не се забравя толкова скоро, понеже да се създава новъ пътъ, трѣбва да се засѣгнатъ доста прѣдразсѣдѣци, поокастрятъ редъ приюти за синекури и осуятятъ много партийни разчети.

Нашата държава, наистина, не е излѣзла още отъ фазата на своето обзавеждане, като такава, — трѣбватъ ѝ, значи, много пари — нито разполага съ огромнитѣ ресурси на по-голѣмитѣ и богати държави. Но това още не значи, че е използвала всички приходни пера, които може да си създаде, че се е освободила отъ всички разходи, които сж очевидно излишни. Единъ бързъ анализъ само на нѣкои наши бюджети показва, че сж израсли много безполезни дървета, прѣзъ които трѣбва да се мине съ остра брадва; единъ бързъ прѣгледъ на докладитѣ на смѣтната палата открива, колко милиони сж разпилѣни съвсѣмъ незаконно и безполезно; а единъ бѣгълъ обзоръ на писани и пропуснати обвинения противъ държавници и тѣх-ни близки хора свидѣтелствува, че и

днесъ държавниятъ бюджетъ е най-главниятъ източникъ у насъ за бързо натрупване на богатства.

До такова заключение ще дойде непрѣмѣнно всѣки обективенъ изучачъ на нашето финансово минало и настояще. А то показва и пътя, който трѣбва да се залови: прѣмахване всичко ненужно и по-добро възнаграждение на останалия персоналъ, като се пзиска отъ него по-голѣма добросѣвѣстностъ и експедитивностъ; строгъ финансовъ контролъ надъ послѣдния левъ държавна пара; използване на всички ресурси, които държавата може да експлоатира, безъ огледъ интереситѣ на нѣколцина, или на отдѣлни групи. При реденето на държавнитѣ финансии, политическитѣ мотиви трѣбва по възможностъ да се отстраняватъ. Поземлениятъ данѣкъ не може да стои вѣчно на една и сѣща височина, понеже селянитѣ сж най-много избиратели въ страната, тъй както монополитѣ не могатъ да се отхвърлятъ, понеже ще възбудятъ протеститѣ на нѣкои силни групи. Продължава ли досегашниятъ курсъ на стопанствуване, държавата ще пада като просякъ непрѣстанно въ краката на могъщи банкери, като ще се лиши и отъ послѣдния признакъ на своята самостоятелностъ.

Признаваме, уводътъ излѣзе доста дългъ въ сравнение размѣра на тия бѣлѣжки и голѣмината на прихода, който би донесълъ прѣпорѣчвания източникъ. Но тази прѣдсѣлка е неизбежна, като единъ силенъ мотивъ за държавнитѣ монополи,*) — противъ които се тъй много и безразборно вика — а що се отнася до голѣмината на прихода, тя не е отъ рѣшаващо значение. Достатъчно е, че е единъ новъ приходъ за хазната, създаването на който нѣма да ѝ коштува много трудъ и срѣдства. Въ всѣки случай, той ще бѣде много по-голѣмъ отъ този, който се донася напр. отъ вѣчно-то намаляване числото на кибритенитѣ клечки, или отъ другитѣ подобни „реформи“ на нашето финансово министерство.

Познати сж главнитѣ аргументи противъ монопола и особено противъ единъ държавенъ монополъ: 1. Отсутствието на конкуренция ще внесе въ работата рутинерство. 2. Чиновницитѣ, като не сж заинтересувани отъ печал-

*) Въ нѣкоя отъ слѣдущитѣ книги на списанието ще се занимаемъ съ монопола на застраховкитѣ.

битѣ, ще се отличаватъ съ малко внимание и грижи, нужни за успѣха на работата. 3. Администрацията не ще се прави на публиката съ своето бавно дѣйствие въ нѣкои случаи. Въ това има, може би, много нѣщо вѣрно, обаче, необходимостта да се намѣрятъ пари, и то като се засѣгнатъ по възможностъ малко хора, е единъ рѣшаващъ аргументъ въ полза на монопола.

Че ще пострадатъ нѣкои интереси — това е вѣрно. И тѣхно право е да протестирайтъ. Обстоятелството, обаче, че всички държави сж прибѣгнали до монополитѣ, било за да ограничатъ контрабандата, да присвоятъ търговската, или индустриалната печалба отъ нѣкой продуктъ, или по други нѣкои съображения, показва, че ползитѣ отъ монополитѣ за обществото сж много по-големъ, отколкото причиняванитѣ врѣди.

Отъ възможнитѣ и лесно въведими до сега монополи въ нашата държава, монополътъ на петрола е най-изгоденъ отъ фискална и техническа гледна точка. Ако противъ защищавания отъ насъ монополъ на тютюна¹⁾ могатъ да се възбудятъ сериозни и различни възражения, — че ще се ограничи дребната култура на тютюна, че държавата не трѣбва да се занимава съ фабриканство и др. под. — въ случая не съществува никаква опасностъ и всички подобни доводи сж безпрѣдметни. Хазната въ случая си създава само привилегията да внесе на едро петролъ, ще го складира на нѣколко мѣста въ страната и отъ тамъ ще се разпрѣсва на дребно изъ цѣлата държава, по сжщия начинъ, както и днесъ. Промѣната, която ще настѣпи въ досегашния режимъ, значи, е много малка — прѣмахватъ се само ангросиститѣ импортьори и тѣхнитѣ нѣколко функции, като на тѣхната смѣтка фискътъ си създава едно ново, сигурно, постоянно разтящо приходно перо.

Безспорно е, че новиятъ режимъ ще уврѣди интереситѣ на нѣколко граждани въ страната, обаче, първо, интереситѣ на цѣлото стоятъ всѣкога по-горѣ отъ тия на отдѣлнитѣ лица и, второ, държавата нѣма да разнебити нѣкоя национална индустрия; не се касае до измѣстването имъ, като производители, или организатори на извѣстни прѣдприятия,

но за прѣмахване на десетина посрѣдника. Държавата ще направи излишна тѣхната сегашна услуга, къмъ което нѣщо се стреми цѣлото общество, и не само въ този случай. По край фискалната цѣль, държавата ще гарантира на масата и по-добро качество гориво, като я избави и отъ неоправданата експлоатация, на която бива често подхвърляна отъ дребни и едри търговци. — Да разгледаме въпроса по подробно.

За да можемъ да добнемъ по-положителна прѣдстава за финансовитѣ резултати отъ монопола, потрѣбни сж нѣколко данни за неговия обектъ — рафинирания петролъ. Тѣй като той и нему подобнитѣ масла изцѣло се внасятъ отъ странство, свѣдѣнията съ които разполагаме сж абсолютно точни. Споредъ официалнитѣ статистики за търговията на България съ чуждитѣ държави, прѣвъ годинитѣ 1896—1902 е било

Внесено прѣчистенъ петролъ (въ хил. к.гр.)

1896	1897	1898	1899	1900
12218	16203	13909	11904	15755
1901	1902	1903	1904	1905
14736	12275	15360	21232	14457
1906	1907	1908	1909	1910
19624	13926	17969	20922	22473
1911	1912*)			
19974	26600			

Срѣденъ вносъ: 906 — 911 г. 19165 хил. кгр. 96 — 905 г. 14806 хил. кгр. 86 — 95 г. 10980 хил. кгр.

Срѣдния вносъ на непрѣчистения петролъ, нефтъ и др. масла е 1 мил. к.гр.

Както виждаме, колебанията на вноса сж доста голѣми. Често пѣти прѣвъ една година е внесено 3 — 4 мил. к.гр. въ по-вече или по-малко, отколкото прѣвъ нейната прѣдшественица, като въ 1905 год. напр. вноса не е билъ много по-големъ, отколкото прѣди 10 год., т. е. прѣвъ 1896 год. Тия колебания, обаче, — резултатъ на различни причини, прѣдстоящи, нови търговски договори, или данъци, които сж тласкали къмъ по-усиленъ вносъ, спекуляция, ступански кризисъ, или подеъмъ, които не можемъ да анализираме подробно — сж безъ значе-

¹⁾ Гл. нашата работа „Монополътъ на тютюна“ (сп. „Демокр. прѣгледъ“ год. X. стр. 1086 — 1111).

*) Точни свѣдѣния за количеството к. гр., внесени прѣвъ 912 год., нѣма, но понеже за първитѣ два мѣсеца е направенъ вносъ за 4,700,000 л., внесено е не по-малко отъ посочената цифра.

ние за общата тенденция на вноса, която ни главно интересува. А тази тенденция показва нѣщо, което е и много естествено, че вносътъ на петрола се засилва постоянно и то доста чувствително. Отъ 12 — 13 мил. к.гр. въ началнитѣ години на таблицата до 20 — 22 — 27 мил. к.гр. въ послѣднитѣ. Плюсътъ най-добрѣ се илюстрира отъ цифритѣ на срѣдния вносъ на тритѣ периода, на колкото сме раздѣлили годинитѣ 1886—1911. Именно: когато прѣзъ 86—95 год. е внесено 11 мил. к.гр. крѣгло, прѣзъ 96 — 905 год. срѣдния годишен вносъ е порасълъ съ 3,800,000 к.гр. крѣгло, а прѣзъ 906 — 911 год. съ 8 мил. и нѣщо. Характерно е сѣщо, че когато прирастътъ на втория периодъ срѣмо първия е около $3\frac{1}{2}$ мил. к.гр., на третия срѣмо втория е 4,360 х. к.гр. Въ послѣднитѣ нормални години, за които даннитѣ не сѣ публикувани, вносътъ на петрола е още по-вече засиленъ. Това може да се сѣди по прѣдварителнитѣ данни за 1913 год., вносътъ прѣзъ която по категорията „минерални масла“ до м-цъ май е по-голѣмъ даже и отъ този прѣзъ 912 г. Второто нѣщо, на което сѣщо трѣбва да се обърне внимание, е, че консомацията на петрола въ държавата става все по-голѣма, въпрѣки обстоятелството, че столицата и други градове си служатъ отдавна съ електричество, а много голѣми заведения изъ цѣлата страна съ други освѣтлителни материали. Обектътъ на новия монополъ, значи, е извънредно надежденъ; той ще придобива все по-голѣмо значение съ увеличаването населението и територията на държавата и съ повдигането културния уровень на широкитѣ маси въ страната.

Колебанията, които отбѣлѣзватъ цифритѣ на вноса, не могатъ да компромитиратъ стабилността на ежегодния приходъ отъ монопола. Първо, това е общо явление за всички косвени данѣци, второ, таблицата ни показва, че почти слѣдъ всѣки по-малък вносъ слѣдва засиленъ, значи, минусътъ се компенсира веднага, и трето, щомъ държавата поеме импорта на този артикулъ, тя може тѣй да го нагласи, щото той да се регулира главно отъ нуждитѣ на консомацията, а не отъ спекулативни, или други подобни мотиви на обикновения търговецъ.

Прѣзъ разглежданото врѣме е внесенъ прѣчисленъ петролъ за слѣднитѣ суми:

Внесено прѣчисленъ петролъ за хил. лв.

1896	1897	1898	1899	1900	1901
2329	2181	1540	1603	2701	2400
1902	1903	1904	1905	1906	1907
1919	2307	3766	2763	3584	2570
1908	1909	1910	1911		
3224	3712	3405	3075		

Срѣденъ вносъ въ хил. лева: 906 — 911 г. 3262; 96 — 905 г. 2352; 86 — 95 г. 1926.

Срѣдниятъ вносъ на непрѣчисленитѣ горителни материали възлиза на 300 — 500 х. л.

И тукъ се забѣлѣзватъ сѣщитѣ колебания, които сѣ въ зависимостъ отъ внесенитѣ к.гр., сѣщия прогресъ на вноса прѣзъ послѣднитѣ години. Прѣзъ 1909 год. напр. е внесенъ петролъ за 2 мил. лева по-вече, отколкото прѣди 10 години. Цифритѣ въ тази таблица сѣ отъ голѣмо значение и ще ни послужатъ доста много, когато се помѣчимъ да изчислимъ слѣдъ малко срѣднитѣ печалби на едритѣ импортьори, — респективно на държавата, ако тя монополизира вноса на този прѣдметъ отъ първа необходимостъ. Тукъ ще забѣлѣжимъ само, че посоченитѣ въ таблицата цѣни сѣ митнически, т. е. *фабричните цѣни на петрола плюсъ разносикитѣ до границата (митницата) на нашата държава*. А отъ тия цифри излиза, че срѣдната цѣна на к.гр. петролъ прѣзъ 1906—1911 год. на границата е билъ 16 — 17 ст. Ние оставяме почти безъ внимание непрѣчисления петролъ, нефтъ и др. масла, понеже тѣхниятъ вносъ е засега незначителенъ; разбира се, че съ индустриализирането на страната нуждата отъ тѣхъ все повече ще се засилва и вносътъ ще се увеличава.

Прѣди да разгледаме срѣднитѣ пазарни цѣни на петрола, нужно е да се обърне внимание на неговото качество при днешната продажба. Измамата съ качеството на петрола започва още отъ по-едрата продажба. Най-първо, при доставката по части, т. е. отъ много импортьори не могатъ да бѣдатъ получени минималнитѣ цѣни при най-хубавото качество петролъ. Доставка се отъ много и различни фирми, въ зависимостъ отъ смѣткитѣ и връзкитѣ на импортьора. Не може да се каже, че конкуренцията на отдѣлнитѣ вносители прѣмахва този голѣмъ недостатъкъ, понеже по редъ при-

чини, той си съществува, наблюдаваме го ежедневно, като се отразява и върху цѣнитѣ на петрола. Съвсѣмъ друго е, когато цѣлия вносъ се съсредоточи въ едни рѣцѣ, които ще се намиратъ въ най-позгодно положение прѣдъ най-добритѣ фирми, както поради своитѣ крупни порѣчки и своя кредитъ, тъй също и като постояненъ доставчикъ. На вноса ще се прѣдаде единъ стабиленъ характеръ. При това положение, цѣли партии отъ австрийска газъ, нѣма да се промѣкватъ въ търговията като най-чистъ батумски. Измамнитѣ, които се вършатъ при продажбата на газъта на дребно сж много голѣми. Понеже купуването на цѣла тенекия или на каса газъ е невъзможно за повечето консоматори, послѣднитѣ горятъ газъ, прѣмѣсенъ съ чужди течности, главно съ вода, която се бърже изпарява. При монополнитѣ управления дребната продажба на газъ може да става въ много по-малки, запечатани тенекии, като по такъвъ начинъ се дава възможностъ и на бѣдния консоматоръ да избѣгне експлоатацията на махленскитѣ дребни търговци. Освѣнтъ това, контролтѣ, както на качеството, тъй и на цѣнитѣ, е много по-строгъ и възможенъ.

Споредъ официалнитѣ публикации, петролтѣ у насъ е ималъ слѣднитѣ срѣдни цѣни прѣзъ годинитѣ 1895, 1900—1911.

Срѣдни пазарни цѣни (литъръ)

год.	1895	1900	1905	1906	1907	1908	1913	1914
София	0.34	0.41	0.40	0.47	0.44	0.45	0.46	0.45.
Пловдивъ	0.32	0.36	0.45	0.50	0.50	0.49	0.65	0.50.
Варна	0.27	0.35	0.32	0.37	0.35	0.35	0.40	0.40.
Русе	0.24	0.36	0.34	0.35	0.36	0.40	0.50	0.50.
Цѣлата държава	0.33	0.43	0.44	0.47	0.47	0.46		
					Бургазъ	0.50	0.50.	
					Видинъ	0.60	0.50.	
					Вратца	0.50	0.50.	
					Кюстендилъ	0.55	0.50.	
					Плѣвенъ	0.40	0.45.	
					Ст.-Загора	0.50	0.60.	
					Търново	0.50	0.60.	
					Шуменъ	0.40	0.50.	

Забѣлѣжка. Свѣдѣния за цѣлитѣ 1913 и 1914 год. нѣма.

Първото нѣщо, което се хвърля въ очи при общия прѣгледъ на таблицата като се изключи 1895 год., когато и данѣнитѣ, които плащаше петрола бѣха други — е, че цѣната на литъръ петролтѣ се изобщо вдига. Наистина, тенденцията къмъ повишение не е непрѣкъснатата, нито е съ еднакъвъ темпъ въ всички градове, обаче, фактъ е, че отъ 35 ст. първоначално, той започва да варира около 45 ст., до като

послѣднитѣ срѣдни цифри се движатъ около 50 ст. При все това, ако се прѣгледатъ повече цифри, за по-много градове, ще се забѣлѣжатъ значителни колебания въ цѣнитѣ на двѣ или повече съседни години, което се обяснява между другото съ петролната цѣна на европейското тържище, но не по-малко и съ спекулацията съ този продуктъ у насъ, която използва веднага и всички благоприятни условия.

Другото нѣщо, което се долавя отъ цифритѣ въ разглежданата таблица е, че едни градове горятъ много по-евтинъ петролъ въ сравнение съ други. И това е не само въ сравнение съ селата — въ нѣкои отъ които цѣнитѣ на петрола стигатъ до 70 ст. — 1 л. за литъръ лошо качество — но и сравнително съ окръжни, централни градове. Напр., когато срѣдната цѣна въ Русе е 35 ст., а цѣната пада нѣкои години и до 30 ст., има центрове на окръжи (като Пловдивъ, Ст.-Загора, Видинъ и др.), въ които цѣната е била 55—60—65 ст. на литъръ. Колко се дава изъ селата на тия окръжни, може да се схване отъ посоченитѣ цифри. Причинитѣ на тѣзи явления сж доста ясни, обаче, при частната търговия тѣ не могатъ да се отстранятъ, понеже импортьоритѣ и търговцитѣ въ различнитѣ окръжи работятъ при различни условия. Монополътъ и да нѣма за задача абсолютното приравнение на цѣнитѣ въ цѣлата държава, ще може да прѣмахне тия голѣми различия, които статистиката сочи и още по-голѣмитѣ, които практиката отбѣлѣзва. Вмѣсто да продава въ Русе 30—35 ст., а въ Пловдивъ или въ другъ по-затѣнтенъ градъ 65—70 ст., може поне едно нѣщо да се постигне за въ послѣднитѣ градове, цѣната да не бѣде 25—35 ст. на литъръ по-висока. Срѣдната пазарна цѣна на литъръ петролъ днесъ е 50 ст., цифра, която ще ни потребва слѣдъ малко. Нужно е също да посочимъ прѣзъ кои градове се внася за сега по-голѣмо количество петролъ и какъ се е развивалъ вносътъ прѣзъ респективнитѣ митници. Това ще ни улесни значително при опрѣдѣлянето размѣра на щетитѣ, които би причинилъ единъ монополъ върху едрата търговия съ този артикулъ и кждѣ се биха тия щети отразили най-много. Слѣдъ като бѣха прѣработени даннитѣ за 25 год., получиха се слѣднитѣ резултати. Служимъ си съ срѣднитѣ цифри, едно, за прѣгледностъ, второ, — понеже

въпросътъ не се нуждае отъ по-голямъ анализъ.

Внесено средно прѣзъ:

	г о д и н и		
Митница	906—911	96—905	86—95
	х и л я д и к г р.		
Варна	4859	3090	1411
Бургазъ	5019	2880	2139
Свищовъ	1500	2261	1470
Русе	1860	1694	892
Пловдивъ	967	983	681
Харманли	—	725	630
Орѣхово	364	537	695
Видинъ	643	449	429
София	520	622	636
Ломъ	630	336	582
Сомовитъ	1200	290	—

Прѣзъ останалитѣ митници сж внесени сравнително незначителни количества.

Половината отъ ежегодния вносъ става прѣзъ двѣтѣ пристанища Варна и Бургазъ. Вносътъ на тия пристанища се засилва непрѣкъснато и процентно. Причинитѣ за това сж лени: 1) това сж двата порта, прѣзъ които влиза най-голямата частъ отъ нашия вносъ, изобщо; и 2) газъта, която гори България, е главно руска и тя идва прѣзъ Черното море. Отъ Русия се внася ежегодно отъ 10 до 17 мил. к. гр. — рѣдко сж години съ значителни отклонения отъ средния руски вносъ 15 мил. кгр. — и този петролъ минава главно прѣзъ Варна и Бургазъ. Третата четвъртъ (около 5 мил. к. гр.) отъ петролния вносъ се извършва прѣзъ тритѣ дунавски пристанища: Свищовъ, Русе и Сомовитъ. Прѣзъ всички оставали митници на държавата се внася останалата четвъртъ отъ общия годишенъ вносъ петролъ. По тази причина, а сжщо и поради липса на време и възможность, ние направихме една анкета само въ тритѣ най-важни импортни града: Русе, Варна, Бургазъ, а сжщо и София. Свѣденията по вноса и търговията съ този артикулъ ще ни послужатъ, между другото, да опрѣдѣлимъ размѣра на щетитѣ, които монополътъ би причинилъ на частнитѣ интереси. Ние мислимъ, че сме успѣли да доловимъ сжщевременно и най-характернитѣ чърти на вноса и едрата търговия въ цѣлата държава.

Функциитѣ при монопола на петрола сж опростени извънредно много въ сравнение съ всички останали монополи.

Тукъ не се засѣга нито производството — каквото не съществува въ страната, нито пъкъ консомацията е застрашена съ нѣщо. Какъ ще се организира продажбата и прѣпродажбата на петрола, това сж отдѣлни технически въпроси, на които е отговорено отдавна въ държавитѣ, които сж въвели монополъ на петрола. Въ всѣки случай, най-главното възражение, което се прави изобщо при монопола — непехватността на държавата, като индустриалецъ, въ случая, не ще бжде повдигано. Това възражение не се е чувало до сега поне относно привилегитѣ, които има държавата за кибрита.

Организацията на монопола ще бжде наредена споредъ нуждитѣ и условията на държавата. Ето защо ние ще отбѣлѣжимъ съвсѣмъ набърже само най-главнитѣ чърти отъ монополния режимъ въ двѣ съседни държави и нѣщо отъ финансовитѣ резултати. Монополътъ въ Гърция е въведенъ прѣзъ 1886 год. Финансовиятъ министъръ внася за смѣтка на държавата извѣстно количество петролъ на година. Продажната цѣна се опрѣдѣля съ кралски указъ. Тя не може да бжде по-висока, отколкото фабричната цѣна на петрола плюсъ: 1. разходитѣ за транспортъ, 2. евентуалнитѣ поврѣди и загуби, максимумъ 10%. Петролътъ се продава въ маркирани тенекени сѣдове съ вмѣстимосъ 11½ к. гр. Главнитѣ петролни депозити сж 5, а продажнитѣ магазини сж въ по-централнитѣ мѣста въ окръжитѣ. Управлението на централнитѣ складове се повѣрява на държавни чиновници, а останалитѣ се даватъ на частни прѣдприемачи за по нѣколко години.

Монополътъ въ Сърбия е въведенъ прѣзъ 1894 год. Организацията му се отличава малко отъ тази въ Гърция. Тя заслужава да се изучи, впрочемъ, основно, понеже се е оказала извънредно задоволителна отъ фискална гледна точка. Чистиятъ доходъ отъ монопола въ Сърбия е доста голѣмъ. Прѣзъ 1910 год. е полученъ бруто 3,710,900 динара, отъ които 2,900,000 динара сж чистъ приходъ, значи 78.50%. При все че даннитѣ, съ които разполагамъ, сж малко стари, това не измѣня тѣхното значение въ случая. Напротивъ, фискалнитѣ ползи днесъ трѣбва да бждатъ много по-голямъ, като се вземе прѣдъ видъ, че консомацията на този продуктъ ежегодно расте. Прѣзъ 1906 год. сж продадени въ Сърбия 5,231,714 литри петролъ за 3,408,566

л., а прѣзъ 1911 год. 5,844,400 литри. Срѣдната продажна цѣна тамъ е много по-голѣма, отъ колкото у насъ — 65—70 ст. Тѣй като монополното управление (споредъ неговитѣ данни) не купува петрола на едро по-вече отъ 10 ст. к. гр., то печели не по-малко отъ 550%.

Разбира се, че такова обрѣменяване на консоматоритѣ не трѣбва да се допуска по никакъвъ начинъ. Но ако се запазятъ сегашнитѣ цѣни — едва ли нуждитѣ на хазната ни ще позволятъ да се върнемъ надирѣ, т. е. да намалимъ цѣнитѣ — получаваме за кгр.:

Разходъ: (срѣдно) ст.	
1. Фабрична цѣна и разноски до границата (споредъ офиц. стат.)	17
2. Мито	5
3. Акцизъ	5
4. Общ. налози	4.5
5. Прѣвозъ и хамалие	—*)
Всичко	31 ¹ / ₂
Приходъ (срѣдна продажна цѣна на кгр.)	62 ¹ / ₂
Печалба	31 ¹ / ₂

Но понеже при създаването на привилегията за вноса на петрола държавата не претендира, освѣнъ на едрата печалба, на печалбата на импортѣоритѣ, то трѣбва да се знае именно нейния

*) Максималния разходъ по това перо е срѣдно 1—1¹/₂ ст. на к. гр.

размѣръ какъвъ е. Това може да се опрѣдѣли лесно, като се каже, че кгр. петролъ идва въ ржѣтѣ на дребния търговецъ отъ по-едритѣ манипуланти съ него 52¹/₂ ст.*).

Значи, брутната печалба, която остава въ ржѣтѣ на импортѣора и на ангросиста е 20 ст. на кгр. А това значи, държавата би имала минимумъ 4,000,000 брутенъ приходъ, ако успѣе да вземе печалбата, за която се говори. Казвамъ минимумъ, понеже въ най-близко време срѣдниятъ вносъ на петрола, както видѣхме, ще се затвърди на цифрата 25 милиона кгр.

Другъ пътъ ще изложимъ, както резултатитѣ отъ нашата анкета и по-важнитѣ страни на манипулацията съ петрола на едро, тѣй сжщо и разходите, които фиска ще трѣбва да направи на първо време при въвеждането на монопола. Това ще ни даде възможностъ да изчислимъ нагледно и чистия приходъ отъ монопола на петрола. Сега ще забѣлѣжимъ само, че като се взематъ всички фактори прѣдъ видъ, съ тази малка реформа хазната ще създаде за своя бѣденъ бюджетъ единъ новъ чистъ минималенъ приходъ отъ 3,400,000 лева. А ще се ошетятъ само 9—10 крупни фирми, повечето отъ които не се занимаватъ само съ вносъ на петролъ.

*) Тази цифра е намѣрена, като се съобрази цѣната, по която едриятъ търговецъ продава касата гасъ на дребния и нетото кгр. гасъ въ каса.

Ив. Деневъ.

Тенденции въ развитието на занаятитѣ у насъ.

Занаятчийското производство у насъ, като отрасълъ отъ народния поминѣкъ, заема второ мѣсто по величина. Първо мѣсто се пада на земледѣлското стопанство, което въ 1905 год. дава издържка на 3,108,816 души, или 77.04% отъ всичкото население. Подиръ земледѣлието идатъ, макаръ и далечъ отъ него, занаятитѣ съ индустрията, които въ сжщата година даватъ поминѣкъ на 359,096 души, или 8.89% отъ населението на цѣлата страна. Останалитѣ отрасли отъ народния трудъ се редятъ слѣдъ промишлеността. Статистиката за 1887 установява сжщо второ мѣсто за промишления трудъ, съ тая само разлика, че процентътъ на населението, което живѣе отъ този трудъ, е малко по-високъ — 9.60.

Поради поминѣчната важностъ на занаятитѣ, отъ една страна, и, отъ друга, защото въ течение на досегашното ни държавно изграждане, въ най-широка смисълъ на тази дума, къмъ централната властъ сж се отправяли постоянни жалби за упадѣка на занаятитѣ, ние

виждаме доста отъ рано занаятчийскиятъ въпросъ да е прѣдметъ на законодателно внимание. Законопроектъ за уредбата на еснафитѣ имаме още отъ 1896 г., който става законъ въ 1897 г. Слѣдъ това имаме закона за организация на занаятитѣ и еснафскитѣ сдружavanja и, най-сетнѣ, сега дѣйствуващия законъ за организиране и подпомагане на занаятитѣ, който е отъ 1910 г.

Макаръ занаятчийскиятъ въпросъ да е прѣдметъ на законодателна уредба въ продължение на близо 20 години вече, законитѣ и особено тѣхното прилагане свидѣтелствуватъ за наличността на голѣма още неуясненостъ върху развитието на занаятитѣ при новитѣ условия на стопанския ни животъ. Върху това развитие, именно, искаме, съ помощта на по-опрѣдѣлени данни, да хвърлимъ единъ погледъ.

За нови условия на стопанския животъ въ България може да се говори безъ никаква резерва. Една страна, която е увеличила своята външна търговия (износъ и вносъ) отъ

114,689,623 лв. прѣзъ 1886 г. на 383,978,753 лв. прѣзъ 1911 г.; своята желѣзопътна мръжа отъ 636·9 км. въ 1888 г. на 1930 км. въ 1911 г.; своитѣ митнишки приходи отъ 8,494,986 лв. въ 1895 г. на 29,600,942 лв. въ 1911 г.: своитѣ бюджетни приходи отъ 55,696,446 лв. въ 1887 г. на 265,944,186 лв. въ 1900 г., една такава страна е измѣнила, безъ съмнѣние, доста много своя стопански ликъ. Промѣната трѣбва да се дири на първо мѣсто и главно въ условията на тържището. Новитѣ съобщителни срѣдства заличаватъ локалния колоритъ на отдѣлнитѣ пазарищни центрове и се стремятъ да направятъ отъ тѣхъ скачени сѣдове, въ които винаги трѣптящото ниво тегне къмъ еднаква височина. А при помощта на международнитѣ съобщения локалнитѣ тържища, станали вече националенъ пазаръ, се обръщатъ и въ частъ отъ сложния международенъ пазаръ. Разбира се, това не ще каже, че между малкия градецъ и голѣмия градъ, или между селото и голѣмия градъ всѣкакви различия сж изличени, или пъкъ ще бждатъ съ лекъ замахъ прѣмахнати. Промѣната на тържището, за която е дума, съставлява сложенъ и продължителенъ процесъ съ безброй конкретни прояви, и ние ще видимъ по-нататкъ, че у насъ между малкитѣ поселения (градски и селски) и голѣмитѣ градове сжществуватъ голѣми различия. Но, въпрѣки голѣмото разнообразие въ конкретнитѣ му прояви, тоя процесъ има характерна черта да вмѣква въ своя кипежъ и най-отдалеченитѣ и незначителни поселения, като ги подлага на своето разлагащо влияние.

На тоя процесъ сж подложени, прѣди всичко, градоветѣ. Селата не му се поддаватъ подъ сжщата форма, главно поради естеството на земледѣлския трудъ. Въ замѣна на това пъкъ тѣ винаги слѣдватъ указанията на голѣмитѣ градове, на първо мѣсто столицитѣ, които сж днесъ ржководители на държавнитѣ сждбини. Занаятчийското производство, въ различие отъ земледѣлското, е засѣгнато най-непосрѣдствено и рѣзко. То съставлява първия материалъ на тая стопанска ферментация и по-долу ще видимъ, че дѣйствително тя го е дълбоко засѣгнала.

Прѣзъ периода отъ врѣме 1887—1905 год. промишленото население¹⁾ се движи така:

1887 г.	302,997	или 9·60%	отъ цѣлото насел.
1900 г.	360,926	" 9·65%	" " "
1905 г.	359,096	" 8·89%	" " "

Има слабо абсолютно увеличение, но спрѣмо цѣлото население на страната има спадане отъ 9·60% на 8·89%. Можемъ да приемемъ, че слѣдъ 18 години, въ поминѣчно отношение, промишлениятъ трудъ, изобщо, е запазилъ своята величина. Ако направимъ сравнение съ земледѣлското население, безъ онова, което живѣе отъ риболовство, ловъ и добиване на минерални вещества, ще намѣримъ голѣма разлика. Тамъ има нарастване и доста значително, както се вижда отъ слѣднитѣ числа:

¹⁾ Онова, което се издържа за смѣтка на промишления трудъ — активно (самъ участвуващо въ производството) и неактивно (сѣмейни членове на прѣхрана).

1887 г.	2,315,127	или 73·39%	отъ цѣл. насел.
1900 г.	2,795,943	" 74·64%	" " "
1905 г.	3,102,446	" 76·88%	" " "

За сжщото врѣме цѣлото население на страната се е увеличило отъ 3,154,375 души на 4,035,575, или съ 881,200, което е 27·94%. Абсолютното увеличение на промишленото население е съ 56,099 души или 18·51%, т. е. съ 9·43% по-слабо отъ общия прирастъ на населението, а за земледѣлското население абсолютното увеличение е 34·00%, т. е. съ 6·06% повече отъ общото. Съ други думи, промишленото производство въ цѣлата страна, въ продължение на 18 години, не само не е станало способно да издържа по-голѣмъ брой население, но е изгубило даже отъ тая си способностъ.

Ако въ общата цифра, промишленото производство не отбѣлѣзва никакъвъ прогресъ, това не означава още, че то е останало чуждо на всѣкаква промѣна. Ние казахме по-горѣ, че промѣната трѣбва да се дири прѣди всичко въ градоветѣ и, ако направимъ едно сравнение на промишлеността въ селата и въ градоветѣ, още въ началото ще се изтъкне извѣстна разлика, както се вижда отъ долната таблица.

ЗА ГРАДОВЕТЕ			ЗА СЕЛАТА		
Години	Промышлено население		Промышлено население		
	Всичко	Увеличение или намаление % + —	Всичко	Увеличение или намаление (+ —)	
1900 ¹⁾	194,622	+ 6·55%	166,304	— 8·92%	
1905	207,371		151,475		

Въ селата има абсолютно спадане съ 8·92%, а въ градоветѣ, напротивъ, има увеличение съ 6·55%. Това увеличение е не само абсолютно, но и относително, защото въ 1900 г. градското промишлено население съставлява отъ всичкото градско население 26·10%, а въ 1905—26·26%. Градското население, изобщо, е нарастнало отъ 745,560 души на 789,689, което е 5·92%, т. е. съ 0·63% по-слабо отъ промишленото. Слѣдователно, до като за цѣлата страна не може да се говори за прогресъ въ промишления трудъ, въ градоветѣ се очертава такъвъ. Упадъкътъ, остава за смѣтка на селата, а въ градоветѣ промишлеността се оказва способна не само да погълне обикновения прирастъ на градското население, но и да привлѣче извѣстенъ контингентъ изъ селата.

Казаното се отнася изобщо за градоветѣ, но ний знаемъ, че въ тѣхъ има и много малки, и сравнително по-населени. По голѣмина и значение тѣ се различаватъ едни отъ други — малкитѣ се приближаватъ повече къмъ селата. Въ 1905 г. сме имали 53 града съ население по-малко отъ 10,000 души. Нѣма никакво съмнѣние, че съ рѣдки изключения, каквото е Габрово, тѣ сж центрове на съвсѣмъ дребно

¹⁾ Статистикитѣ отъ 1887 и 1892 години не сжкождатъ, по класиране на занятията, съ тия отъ 1900 и 1905 години и за това сж несравними. По тази причина, не можемъ да засѣгнемъ по-дълъгъ периодъ отъ врѣме.

занаятчийско производство, което, по техническа организация и размери, стои далеч зад работилниците на голъмитъ градове. Последните, и специално София, прѣдставляватъ съвършено различна картина. Едрата индустрия и по-крупнитъ занаятчийски ателиета намиратъ именно тамъ условия за развитие. Ето защо, за да се види въ каква посока се извършва развитието на занаятите, необходимо е да се отдѣлятъ малкитъ градове отъ голъмитъ.

Пълна картина за това развитие бихме получили, ако можеха да се изключатъ даннитъ за едрата индустрия, за която нѣма съмнѣние, че напредва бързо. Така, въ 1904 г. само работническия персоналъ на индустриитъ, насърчавани отъ държавата, е билъ 7026 души, а въ 1909 година 12,918 — едно увеличение отъ 74·66%. Въ общитъ цифри прогресътъ на едрата индустрия се смѣсва въ общото промишлено развитие и очевидно замаскира до извѣстна степенъ това на занаятите. При сегашнитъ статистики, обаче, това неудобство е неотстранимо. Но, и при неговата наличностъ, даннитъ, които слѣдватъ, говорятъ много нѣщо върху развитието на занаятите. Знае се, че въ малкитъ градове господствуватъ дребнитъ занаяти и цифритъ, които се отнасятъ за тия градове, ще изобразяватъ почти изключително положението на дребнитъ занаяти. За голъмитъ градове неудобството става чувствително, наистина, но то ще изчезне, когато се спремъ на ония само занаяти, въ които прѣобладава ръчния трудъ, а машината намира слабо приложение, и които най-мъчно се поддаватъ на едрокапиталистическа експлоатация. Това сж, тъй наричанитъ, жизнеспособни занаяти и къмъ тѣхъ спадатъ прѣди всичко занаятитъ за облъкло и обуща и слѣдъ това дърводѣлството. Развитието на тия занаяти може да се счита като мѣродавно за всички ония, които, изобщо, могатъ да иматъ извѣстно бъдаще.

За да добиемъ по-осезателни резултати, вземаме три групи градове: 1) малки, съ население по-малко отъ 10,000 души, 2) голъми, съ население повече отъ 20,000 души и 3) столицата. Промѣната, която има да се изтъкне, за да бѣде промѣна засѣгаща едни и сщи градове и въ 1900, и въ 1905 г., ние вземаме за мѣрило броя на населението въ 1905 година. По този начинъ, въ I-а група има 53 малки градове, въ II-а — 7 голъми и III-а — столицата. Столицата отдѣляме въ особна група, защото считаме, че по характера на своитъ културни и стопански условия, тя се отличава отъ останалитъ голъми градове, поне толкова, колкото тия послѣднитъ се отличаватъ отъ малкитъ.

По това групиране имаме слѣднитъ данни:

I. За 53 града съ население въ 1905 г. по-малко отъ 10,000 души.

Години	Население изобщо	Промышлено население	
		Всичко	% отъ всичкото
1900	246,287	62,120	25·22
1905	256,562	62,066	24·19

II. За 7 града съ население въ края на 1905 г. повече отъ 20,000 души.

Години	Население изобщо	Промышлено население	
		Всичко	% отъ всичкото
1900	196,595	51,192	26·04
1905	205,975	55,135	26·77

III. За столицата, съ население въ края на 1905 г. 82,621.

Години	Население изобщо	Промышлено население	
		Всичко	% отъ всичкото
1900	67,789	17,507	25·83
1905	82,621	22,432	27·15

По-горѣ видѣхме, че въ селата промишленото население спада абсолютно (съ 8·92%), а слѣдователно и относително, защото селското население изобщо расте. Отъ таблицитъ за градоветъ виждаме, че въ малкитъ градове има съвсѣмъ незначително абсолютно намаление (съ 0·09%) и малко по-голѣмо относително намаление (1·03%). Въ сравнение съ селата, намалението въ малкитъ градове е съвсѣмъ незначително, то е съсѣдно съ положението на застой. Но, като имаме прѣдъ видъ, че въ сжщото врѣме общото имъ население се е увеличило съ 4·17%, трѣбва да заключимъ, че и въ тия градове промишлеността (която е главно занаятчийска) е въ упадѣкъ, макаръ и не въ такъвъ размѣръ, както въ селата.

Въ голъмитъ градове виждаме, че общото население се увеличава абсолютно съ 4·77%, но увеличението за промишленото население е значително по-голѣмо — 7·70%. Разликата между двѣтъ абсолютни нараствания е 3% въ полза на промишленото население. Изтъква се сжщо и относително увеличение, макаръ и незначително (0·73%). Освѣнъ това, растежътъ на общото население тукъ е по-голѣмъ, отколкото при малкитъ градове — 4·77% срѣщу 4·17%.

Въ столицата резултатитъ сж още по-рѣзки: общото население е нарастнало абсолютно съ 21·88%, а промишленото — съ 28·13%. Една разлика отъ 6·25%. Относителното нарастване на промишленото население сжщо е по-чувствително, отколкото при голъмитъ градове — 1·32%. Най-сетнѣ процентитъ на увеличенията тукъ сж несравнено по-голѣми, отколкото при останалитъ голъми градове.

Очертава се ясно тенденция къмъ упадѣкъ на промишленото производство въ селата и малкитъ градове, и къмъ прогресъ въ голъмитъ градове. Демаркационна линия образуватъ градоветъ съ население между 10 и 20 хиляди. Подъ тази граница стоятъ малкитъ градове, които се приближаватъ къмъ селата — тамъ промишлеността губи почва. Надъ тази граница, обратно, се забѣлзва прогресъ, който е толкова по-осезателенъ, колкото гра-

довеѣ сж по-голѣми, а въ столицата той е забѣлжителенъ.

Констатираниятъ резултатъ за голѣмитѣ градове съвсѣмъ не е въ противорѣчие съ техническия принципъ за измѣстването на живия трудъ отъ машината. Наистина, послѣдната измѣства много работници, но едновременно тя толкова разширява размѣритѣ на производството, щото въ послѣдня смѣтка абсолютниятъ брой на работния персоналъ се увеличава. Обикновено едритѣ прѣдприятия, въ които машината има най-голѣмо приложение, отбѣлзватъ най-силно увеличение на работния персоналъ. Така, въ Германия за врѣмето 1882—1895 год. числото на работниците се е увеличило: въ дребнитѣ прѣдприятия (които иматъ до 5 работника) съ 10%, въ срѣднитѣ (съ 6—50 работника) — съ 76%, а въ крупнитѣ (съ повече отъ 50 работника) — съ 89%. Въмъкването на машината, обаче, измѣня отношението между живия трудъ и машинния, въ смисълъ, че първиятъ все повече губи първенствуващото си мѣсто и остава на заденъ планъ. Капиталътъ вложенъ въ машини, расте по-бързо отъ оныи, съ който се заплаща работния персоналъ, или, както казватъ, прѣдприятията прѣминаватъ къмъ по-висока органическа композиция на капитала. Тѣй щото, машинизмътъ не намалява количеството на работния персоналъ, а го увеличава, но сжщеврѣменно понижава неговото относително значение вжтрѣ въ прѣдприятието. Машината, обаче, като разорява дребнитѣ стопанства, прѣдизвиква спадане на работното население въ тия стопанства, и влошаване на неговото социално положение. Такова спадане именно се забѣлзва и срѣдъ нашитѣ дребни стопанства, ако и машинизмътъ у насъ да не е проникналъ тѣй дълбоко.

Приведенитѣ по-горѣ цифри се отнасятъ за промишлеността изобщо (едра индустрия и занаяти) и отъ тѣхъ не се вижда, да ли въ констатирания прогресъ участвуватъ и занаятитѣ, или пъкъ той се дължи само на едрата индустрия. Ето защо, ние ще приведемъ въ сжщия порядъкъ данни за ония професии, въ които занаятчийската форма на прѣдприятия има най-голѣмъ шансъ да се закрѣпи — именно индустриитѣ за „облѣкло, обуца и тоалетъ“ (шивачество, обущарство и др.) Въ тия професии промишленото население (активно и неактивно) се е движило така:

1. За цѣлата страна 1900 г. 85,819 } + 1,147, или + 1·34%
1905 г. 86,966 }
2. За градов. изобщо 1900 г. 62,469 } + 3,426, или 5·48%
1905 г. 65,895 }
3. За селата изобщо 1900 г. 23,350 } — 2,279, или — 9·76%
1905 г. 21,071 }
4. За 53 града, населени въ края на 1905 год. съ по-малко отъ 10,000 души 1900 г. 19,999 } — 38, или — 0·19%
1905 г. 19,961 }
5. За 7 града, населени въ края на 1905 год. съ повече отъ 20,000 души 1900 г. 15,962 } + 974 или + 6·10%
1905 г. 16,936 }
6. За столицата, съ население въ края на 1905 г. 82,621
1900 г. 5,040 } + 1,301 или + 25·81%
1905 г. 6,341 }

Съ безупрѣчна послѣдователностъ и тукъ се изтъква сжщата тенденция. Въ селата тия професии упадатъ — населението, което живѣе

отъ тѣхъ, намалява съ 9·76%. Въ градоветѣ, напротивъ, печелятъ почва — населението нараства съ 5·48%. Въ малкитѣ градове сжщо упадъкъ, но много по-слабъ, отколкото въ селата — 0·19% срѣщу 9·76%. Въ голѣмитѣ градове напрѣдъкъ — населението порасло съ 6·10%. Най-сетнѣ, въ София има сжщо прогресъ, но вече несравнено по-голѣмъ, отколкото въ голѣмитѣ градове — 25·81%.

И тѣй, въ селата и малкитѣ градове занаятитѣ назадватъ. Обратно, въ голѣмитѣ градове тѣ напрѣдватъ. Въ каква посока се извършва този напрѣдъкъ — да ли въ посока на създаване по-голѣмъ брой занаятчийски работялници, или пъкъ въ посока на създаване по-крупни такива? Този въпросъ е отъ централно значение, както отъ теоритична гледна точка, тѣй и отъ тая на практическата занаятчийска политика.

* * *

Ще се спремъ на активното население, т. е. онова, което участвува непосредствено въ производството, за да видимъ какви измѣнения сж станали въ неговото положение.

Общо за всички индустрии и занаяти, активното население, раздѣлено на самостоятелни, т. е. господари и несамостоятелни, т. е. наемни, се прѣдставлява така:

I Въ 53 града съ население въ края на 1905 г. надъ 10,000 души.

Год.	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	22,122	13,498	61·02	8,624	38·98
1905	23,650	11,277	47·68	12,373	52·32

II Въ 7 града съ население въ края на 1905 г. надъ 20,000 души.

Год.	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	20,482	10,628	51·89	9,854	48·11
1905	21,972	8,430	38·37	13,542	61·63

III Въ столицата, съ население въ края на 1905 год. 82,621 души.

Год.	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	8,211	3,125	38·06	5,086	61·94
1905	10,076	2,793	27·72	7,283	72·28

IV За селата:

Год.	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	63,474	40,797	64·27	22,677	35·73
1905	65,403	33,364	51·01	32,039	48·99

Отъ тия таблици се изтъква на първо място общо намаление процента на самостоятелни (господаритѣ), а увеличение процента на несамостоятелни (наемнитѣ). Колкото отивае къмъ по-голѣмитѣ градове, толкова процентътъ на самостоятелнитѣ слиза по-долу, а, обратно, тоя на наемнитѣ толкова повече се качва.

Въ 1900 година самостоятелнитѣ сж:

1. въ селата 64·27%
2. въ малкитѣ градове 61·02%
3. въ голѣмитѣ „ 51·89%
4. въ София 38·06%

А несамостоятелнитѣ въ 1900 год. сж:

1. въ селата 35·73%
2. въ малкитѣ градове 38·98%
3. въ голѣмитѣ „ 48·11%
4. въ София 61·94%

Въ 1905 година:

Самостоятелни.

1. въ селата 51·01%
2. въ малк. градове 47·68%
3. въ гол. „ 38·37%
4. въ София 27·72%

Въ 1905 година:

Наемни.

1. въ селата 48·99%
2. въ малк. градове 52·32%
3. въ гол. „ 61·63%
4. въ София 72·28%

На второ място се изтъква, че спадането на самостоятелнитѣ и увеличението на наемнитѣ е толкова по-напрѣдвало, колкото сж по-населени центроветѣ. Въ 1900 г. въ селата и въ малкитѣ градове броятъ на самостоятелнитѣ стопани прѣвишава твърдѣ много оня на наемнитѣ — разлика за първитѣ 28·54% и за вторитѣ 13·34%, до като въ сжщата година за голѣмитѣ градове тая разлика, макаръ и да е още въ полза на самостоятелнитѣ стопани, по величина е много по-малка — 3·78%. Въ София прѣзъ сжщата година разликата е пакъ твърдѣ голѣма — 23·88%, но вече въ ущърбъ на самостоятелнитѣ. Въ 1905 год. на всѣкъдѣ, съ изключение на селата, самостоятелнитѣ стопани сж по-малко на брой отъ несамостоятелнитѣ, но и прѣзъ тая година между отдѣлнитѣ групи градове има голѣмо различие. Въ селата разликата е още въ полза на самостоятелнитѣ, но е незначителна — 2·02%; въ малкитѣ градове тя е вече въ полза на наемнитѣ, но все още не е много голѣма — 4·64%; за голѣмитѣ градове тя е вече твърдѣ голѣма — 23·26%, а за София — 44·56%. Явно е, прочее, че колкото отивае къмъ голѣмитѣ градски центрове, толкова отдѣлнитѣ промишлени стопанства ставатъ по-малко на брой, а по размѣри по-крупни. Прѣзъ 1900 год. въ малкитѣ градове на 100 самостоятелни се падатъ кръгло 64 наемни, а за София сжщата година това отношение е 100 къмъ 163. Въ 1905 год. за малкитѣ градове на 100 самостоятелни има кръгло 110 несамостоятелни, а въ София отношението е 100 къмъ 261. Това, което се констатира за София въ 1900 г., голѣмитѣ градове сж го достигнали едва слѣдъ 5 години, а малкитѣ — за дълги години още нѣма до го достигнатъ.

Очевидно е, че дребнитѣ промишлени прѣдприятия се прибиратъ въ селата и малкитѣ гра-

дове, а въ голѣмитѣ центрове тѣ бързо отстъпватъ място на по-крупни.

Но този резултатъ се отнася за всички индустрии и занаяти. Нека се обърнемъ сега къмъ професиитѣ за „облѣкло, обуша и тоалетъ“, въ които, както споменахме, прѣобладаването на ржчний трудъ прави дребнитѣ стопанства сравнително много по-устойчиви. За тѣхъ имаме слѣднитѣ цифри:

I Въ 53 града, населени въ края на 1905 г. съ по-малко отъ 10,000 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	7,651	4,357	56·93	3,294	43·07
1905	7,985	3,992	50·00	3,993	50·00

II Въ 7 града населени въ края на 1905 съ повече отъ 20,000 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	6,876	3,443	50·07	3,433	49·93
1905	7,416	2,986	40·26	4,430	59·74

III Въ София, населена въ края на 1905 г. съ 82,621 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	2,440	980	40·16	1,460	59·84
1905	3,064	1,052	34·33	2,012	65·67

IV Въ селата

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1900	10,802	7,373	68·26	3,429	31·74
1905	10,201	6,918	67·82	3,283	32·17

И тука откриваме сжщата тенденция: общо спадане на самостоятелнитѣ и увеличение на наемнитѣ. Само че въ тия професии процентътъ върви сравнително по-бавно и не е толкова напрѣдналъ, както е въ всички индустрии. Въ селата спадането на самостоятелни-

тѣ е съвсѣмъ незначително — едва съ 0.44%, когато за всичкитѣ индустрии въ селата то е — 13.26%. Въ малкитѣ градове спадането на самостоятелнитѣ за тия професии е съ 6.93%, когато за всичкитѣ индустрии то е 13.34%. Въ голѣмитѣ градове имаме за тия професии спадане съ 9.81%, а за всичкитѣ индустрии — 13.52%. Най-сетнѣ, въ София то е 5.83%, срѣщу 10.34% за всичкитѣ индустрии.

Ако погледнемъ на металното производство, което се поддава лесно на крупна и машинна експлоатация, ще забѣлѣжимъ и тамъ сжщата тенденция, само че при това производство, въ различие отъ индустриитѣ за „облѣкло, обуца и тоалетъ“, спадането на самостоятелнитѣ е много по-бързо. Имаме слѣднитѣ данни:

I. Въ 53 града, населени съ по-малко отъ 10,000 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоят.	
		Всичко	% отъ актив.	Всичко	% отъ актив.
1900	2,820	1,842	64.68	996	35.32
1905	3,320	1,824	55.48	1,478	44.52

II. Въ 7 града, населени съ повече отъ 20,000 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоят.	
		Всичко	% отъ актив.	Всичко	% отъ актив.
1900	2,441	1,399	57.31	1,042	42.69
1905	2,807	1,269	45.21	1,538	54.79

III. Въ столицата, населена въ края на 1905 г. съ 82,621 души.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоят.	
		Всичко	% отъ актив.	Всичко	% отъ актив.
1900	1,148	403	35.10	745	64.90
1905	1,396	344	24.62	1,053	75.38

IV. Въ селата.

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоят.	
		Всичко	% отъ актив.	Всичко	% отъ актив.
1900	16,060	10,586	65.92	5,474	34.08
1905	17,120	10,074	58.84	7,046	41.16

Характерно при металното производство е, че намалението на самостоятелнитѣ се извършва съ значително по-широкъ размахъ, отколкото при индустриитѣ за „облѣкло, обуца и тоалетъ“. За послѣднитѣ индустрии най-много самостоятелни е имало въ селата прѣзъ 1900 г. — 68.26%, а най-малко прѣзъ 1905 г. въ Со-

фия — 34.33%, значи, спадането достига единъ размахъ отъ 33.93%. При „металното производство“ максималния брой на самостоятелнитѣ е прѣзъ 1900 г. въ селата — 65.92%, а минималния прѣзъ 1905 г. въ София — 24.62%, или широта на размаха 41.30%. Тая разлика, по всѣка вѣроятностъ, се дължи на споменатото вече обстоятелство, че металната индустрия е лесно достъпна за машинна експлоатация, която по необходимостъ трѣбва да бжде съ по-крупни размѣри. Но сжщото това обстоятелство прави невъзможна крупната метална индустрия въ селата и малкитѣ градове, кждѣто условията за едра индустрия, изобщо, отсъствуватъ. И затова дребнитѣ стопанства за обработка на метали се задържатъ въ малкитѣ центрове сравнително въ голѣмъ брой — въ малкитѣ градове прѣзъ 1900 г. 64.68%, прѣзъ 1905 г. 55.48%.

* * *

Резултатитѣ отъ досегашния анализъ сж много поучителни, но тѣ иматъ единъ недостатѣкъ, че се отнасятъ за твърдѣ кратѣкъ периодъ отъ врѣме — само 5 години. Тѣ могатъ да бждатъ чувствително повлияни отъ всѣкакви случайни обстоятелства. Ето защо, ние ще направимъ опитъ да се доберемъ до резултати отъ едно по-дълго развитие. При това, ще се спремъ на индустриитѣ за „облѣкло и обуца“, защото тамъ именно може да става дума изключително за занаяти и то най-жизнеспособни.

Отъ всичкитѣ видове промишленъ трудъ, индустриитѣ за „облѣкло, обуца и тоалетъ“ даватъ поминѣкъ на най-голѣмъ брой население. Въ 1887 г. отъ тѣхъ проживѣватъ 83,716 души, или 27.63% отъ всичкото промишлено население. Въ 1892 г. — 84,565, или 20.08%; въ 1900 г. 85,819, или 23.78% и въ 1905 г. — 86,966, или 24.22%. Слѣдъ това идватъ по редъ: металната промишленостъ, дърводѣлството и индустриитѣ за храни и пития. Останалитѣ видове промишленостъ идватъ далечъ слѣдъ изброенитѣ.

Шивашкото и обушарското производства, прочее, прѣдставляватъ особенъ интересъ по двѣ причини: 1) защото тѣ даватъ поминѣкъ на най-голѣмъ брой население въ сравнение съ останалитѣ видове промишленостъ по отдѣлно; и 2) защото тѣ сж единствената промишленостъ, при която дребната занаятчийска работилница се оказва сравнително най-устойчива въ борбата съ едрия капиталъ.

За да бждатъ даннитѣ на всички статистики сравними, ние изключихме занятията, които се числятъ къмъ „тоалетъ“, а присъединихме „калпакчиитѣ“ и „кожухаритѣ“. Сжщеврѣменно вземахме цифритѣ само за мжжкото активно население, защото въ статистикитѣ за 1887 и 1892 години къмъ активното женско население сж броени и домакинитѣ, когато въ статистикитѣ за 1900 и 1905 г. домакинитѣ не сж броени.

Мжжкото активно население въ тѣй групираниитѣ занаяти е прѣтърпѣло слѣдната промѣна:

Облѣкло и обуща (безъ тоалетъ и заедно съ кожухари и калпакчин).

Години	Всичко	Самостоятелни		Несамостоят.	
		Всичко	% отъ актив.	Всичко	% отъ актив.
1887	25,890	20,196	77·62	5,694	22·38
1892	25,298	19,156	75·72	6,142	24·28
1900	33,041	19,670	55·68	13,371	44·32
1905	23,315	10,872	46·63	12,443	53·37

Активното мъжко население, изобщо, не се е увеличило, даже забѣлѣзва се слабо намаление. Въ края на 1905 г. въ производството има заняти 2,575 души мъже по-малко, отколкото въ 1887 г., което е 9·95 %. За единъ периодъ отъ 18 години това намаление е незначително и можемъ да приемемъ, че тия занаяти изобщо сж запазили прѣдишното си положение.

Наемнитѣ въ производството сж се увеличили твърдѣ много, когато самостоятелнитѣ стопани сж спаднали сжщо тѣй много. Въ 1887 г. самостоятелнитѣ съставляватъ 77·62% отъ всичкитѣ, т. е. съ 27·62% повече отъ половината. Повече отъ $\frac{3}{4}$ на господаритѣ въ 1887 г. сж работили сами безъ наемни работници, когато въ 1905 г. тѣ сж вече съ 3·37% по-малко отъ половината на участващитѣ въ производството и на всѣки 100 господари се падатъ крѣгло 114 наемни.

Ако разгледаме главнитѣ професии отъ тая група, а именно „шивачи, кройчи и терзии за горни дрехи“, заедно съ „модисти“, отъ една страна, и „кундурадѣи, опинчари и др. общари“, отъ друга, които професии сами издържатъ въ 1900 г. 78·35%, а въ 1905 77·48% отъ населението на цѣлата група, ще констатираме сжщата тенденция на развитие. Тамъ имаме слѣдното раздѣление:

I. Кройчи, шивачи, терзии за горни дрехи и модисти (мъже).

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1887	12,473	9,958	79·84	2,515	20·16
1892	11,711	8,908	76·07	2,803	23·93
1900	14,762	9,045	61·27	5,717	38·73
1905	8,381	3,943	46·94	4,447	53·06

II. Кундурадѣи, опинчари и др. общари (мъже).

Години	Всичко активни	Самостоятелни		Несамостоятелни	
		Всичко	% отъ активнитѣ	Всичко	% отъ активнитѣ
1887	9,131	6,802	74·49	2,329	25·51
1892	9,702	7,300	75·24	2,402	24·76
1900	13,822	7,728	55·91	6,094	44·09
1905	12,177	5,451	44·75	6,726	55·25

Тия цифри се отнасятъ за цѣлата страна. Ако бихме имали възможностъ да прослѣдимъ това движение на населението отдѣлно за селата, мал-

китѣ градове, голѣмитѣ градове и столицата, съ пълна сигурностъ можемъ да очакваме още по-релефенъ изразъ на тенденцията, която се ненарушимо постоянство се изтъква отъ всички приведени цифри. За съжаление, това разграничение е невъзможно да се направи при сегашнитѣ статистики, и ние се задоволяваме само съ даннитѣ за цѣлата страна. Цифритѣ за останалитѣ занаяти потвърждаватъ сжщата тенденция на развитие, ето защо, слѣдъ казаното до тука, излишно е да ги привеждаме.

* * *

Ние сме въ края на нашитѣ бѣлѣжки, затова нека резюмираме.

Изобщо, промишленото производство, като народенъ поминѣкъ, въ своята величина е останало почти непромѣнено. За единъ периодъ отъ 18 години то отбѣлѣзва слабъ отпадѣкъ, който остава изключително за смѣтка на селата и малкитѣ градове. Въ голѣмитѣ градове, обратно, има извѣстенъ напрѣдѣкъ, който е толкова по-чувствителенъ, колкото градоветѣ сж по-голѣми.

Ако промѣната въ величината на промишленото производство е незначителна, вжтрѣ въ неговитѣ рамки тя е много голѣма. Тамъ, собствено, *може* да става дума за развитие. Последното върви въ лѣтя на създаване все по-крупни стопански единици. Числото на господаритѣ бързо спада, а това на наемнитѣ работници бързо нараства. Въ 1905 г. вече навсѣкѣждѣ, освѣнъ въ селата, процентътъ на наемнитѣ прѣвишава оня на господаритѣ. Размахътъ на тоя процесъ е толкова по-широкъ, колкото градоветѣ сж по-голѣми.

Всичко това означава, че за да живѣе и се развива при новитѣ условия на стопанския ни битъ, отдѣлната стопанска единица е принудена да разширява своитѣ размѣри — да си служи въ по-голѣма степенъ съ наемния трудъ. Не е достатъчно вече господарѣтъ да владѣе занаята, за да открие самостоятелна работилница. Нему е нуженъ още капиталъ, и толкова по-голѣмъ капиталъ, колкото е по-голѣмъ градѣтъ, гдѣто се намира работилницата, т. е. колкото е по-голѣмо, заплетено и мъчно обозримо тържището, въ което е поставенъ да работи. Господарѣтъ, слѣдователно, къмъ своето качество на професионално квалифициранъ работникъ, трѣбва да прибави и това на добъръ организаторъ на своето стопанство върху търговски начала. Капиталѣтъ, който по-рано е ималъ второстепенно значение, днесъ е необходимъ наравно съ специалната подготовка, — той е дори повече необходимъ отъ нея, защото онзи, който има капиталъ, лесно се снабдява съ добри подготвени работници, но добриятъ работникъ не може, само защото отлично владѣе професията, да организира своя работилница. Главнитѣ устои на всѣко занаятчийско прѣдприятие, което иска да напрѣдѣва, значи, сж: 1) по-голѣмъ капиталъ и 2) солидна професионална подготовка. Това сж то двата основни елемента за успѣхъ въ областта на занаятчийската стопанска дѣйностъ.

Ив. Г. Лазаровъ.

Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйность.

Начини за снабдяване д-вото съ параходи и поддържанитѣ отъ тѣхъ морски линии. Екипажъ.

Въпросътъ за снабдяването на едно параходно дружество съ параходи е най-важната и основна операция, отъ която ще зависи въ голѣма степенъ успѣхътъ на всички други операции въ неговата транспортна дѣйность. Отъ економическа гледна точка, купуването на единъ параходъ трѣбва да се разглежда като една операция на имобилизиране извѣстенъ капиталъ, съ цѣлъ да се получи отъ него, на първо мѣсто, единъ годишенъ приходъ, необходимъ за рентирането на капитала и за издръжката на прѣдприятието и, второ, да се получи единъ другъ приходъ, който, като се натрупва и капитализира въ продължение на траянето на парахода, да може да се получи една сума равна на неговата стойность, когато вече параходътъ, не ще бжде годенъ да се употребява въ работа. Сметката, която трѣбва да се направи при тая операция, е твърдѣ сложна и мѣчна, защото прѣдполагаемиятъ приходъ ще се получи въ течение на единъ продължителенъ периодъ отъ врѣме, при това ще има тенденцията да се намалява слѣдъ извѣстно число години и подлежащъ на чувствителни колебания, зависящи отъ редъ разнообразни причини и обстоятелства. Когато пъкъ разходътъ за набавянето на парахода трѣбва да се направи изведнѣжъ и въ размѣръ, съотвѣтстващъ на очакванитѣ отъ него резултати. Между единъ приходъ, тъй разпрѣдѣленъ и тъй промѣнливъ, и единъ значителенъ разходъ, който трѣбва да се извърши изведнѣжъ и който, отъ своя страна, ще прѣдизвика други разходи по издръжката и упражнението на прѣдприятието — мѣчно може да се установи едно сравнение и прѣдварителна прѣцѣнка. А между това тая прѣдварителна прѣцѣнка има голѣмо значение за арматоръ, защото, ако той е направилъ лошъ изборъ на типа на парахода и въ послѣдствие не получи отъ него прѣдполагаемитѣ резултати и приходи, нѣма да има възможность да поправи тази своя економическа грѣшка, поради това, че параходътъ прѣдставлява единъ постояненъ капиталъ, за дълго врѣме имобилизиранъ въ тая форма и, като таквъ, не може да вземе друга форма, освѣнъ при голѣма загуба за притежателя му. Слѣдователно, първата грижа на арматорътъ трѣбва да бжде да си достави таквъ параходъ, чиито типъ да отговаря най-добре на нуждитѣ и изискванията на трафика, който ще обслужва, и да е приспособенъ специално за оная категория стоки и пѣтници, които има да прѣвозва.

Имайки прѣдвидъ тия ръководни принципи, нека да видимъ, съ какви параходи е снабдено Българското търговско параходно дружество и по каквъ начинъ е станало това.

Дружеството е започнало своята транспор-

тна дѣйность на 2 юлий 1894 година, когато е пристигналъ въ Варна първиятъ параходъ „Борисъ“. Прѣзъ мѣсець септемврий с. г. е пристигналъ и вториятъ параходъ „България“. Споредъ свѣдѣнията, които имаме отъ съврѣменници, тия два парахода сж купени въ началото на 1894 год. на готово отъ корабостроителницата, прѣзъ периода на строенето имъ. Тѣ сж били поръжчани отъ едно италианско параходно дружество, което ги е отстъпило на нашето, по всѣка вѣроятность, при една порядъчна печалба. И двата парахода сж товаро-пѣтнишки.

$\frac{1}{8}$ „Борисъ“ има чиста вмѣстимостъ 542 тона регистръ, товароспособность 700 тона и 30 мѣста за пѣтници отъ I класъ, 24 мѣста отъ II класъ и открита куверта за третокласни пѣтници. Пѣтува съ скоростъ $12\frac{1}{2}$ — 13 мили въ часъ. Купенъ е за 525,507·93 лева златни.

$\frac{1}{8}$ „България“ има чиста вмѣстимостъ 753 тона регистръ, товароспособность 1100 тона и 20 мѣста за пѣтници отъ I класъ, 24 мѣста отъ II класъ и открита куверта за третокласни пѣтници. Пѣтува съ скоростъ 12 — $12\frac{1}{2}$ мили въ часъ. Купенъ е на врѣмето за 568,312·60 лв. златни.

И двата тия параходи първоначално сж били прѣдначинени да поддържатъ крайбрѣжната линия между нашитѣ черноморски пристанища до Цариградъ и обратно.

Осемъ години по-късно, на 25 януарий 1903 година, е билъ купенъ тъй сѣщо на готово третия параходъ „Варна“. Той е чисто товаренъ параходъ (cargo boat); има чиста вмѣстимостъ 1206 тона рег., товароспособность 2500 — 2800 тона и осемъ мѣста за първокласни пѣтници. Пѣтува съ скоростъ 9 мили въ часъ. Купенъ е за 578,012·19 лв. златни. Първоначално е билъ употребяванъ за транспортъ на разни стоки отъ нашитѣ и други черноморски пристанища за западъ — Англия, Белгия и обратно, безъ опрѣдѣлена линия.

На 9 ноемврий 1904 год. е билъ купенъ, тъй сѣщо на готово, четвъртия параходъ „София“, а по-рано именуванъ „Панормосъ“, слѣдъ като е прослужилъ повече отъ 30 години при една турска параходна компания. Той е товаро-пѣтнишки параходъ, има чиста вмѣстимостъ 138 тона регистръ, товароспособность 250 тона, 8 мѣста за първокласни пѣтници, 8 мѣста отъ II кл. и закрыта куверта за 80 пѣтници отъ трети класъ. Пѣтува съ скоростъ 9 — 10 мили въ часъ. Купенъ е за 88,177 лева, обаче, въ послѣдвалитѣ три години сж похарчени за поправки въ него повече отъ 80,000 лева, така че покупната му стойность трѣбва да се счита двойно по-голѣма.

Прѣдначиненъ е да обслужва крайбрѣжнитѣ съобщения между нашитѣ пристанища: Каварна, Балчикъ, Варна, Месемврия, Анхиало, Созополъ, Бургазъ и обратно.

На 1 мартъ 1906 година е билъ купенъ, все пакъ на готово, петия параходъ „Кирилъ“. Той е товаропжтнишки, има чиста вмѣстимостъ 179 тона регистръ, товароспособностъ 350 тона и 44 мѣста за първокласни пжтници, 6 мѣста отъ II класъ и открита куверта за третокласни пжтници. Пжтува съ скоростъ 9 мили въ часъ. Купенъ е за 344,307 лв. златни.

Прѣдназначенъ е да услужва крайбрѣжнитѣ съобщения между нашитѣ черноморски пристанища до Цариградъ и обратно.

Прѣзъ 1912 година дружеството поръча при корабостроителницата Fratelli Orlando & Cie въ Ливорно (Италия) постройката на шестия параходъ „Царъ Фердинандъ“, която се извърши споредъ прѣдварително изработенъ планъ и типъ и съ огледъ да обслужва александрийската линия, която свързва нашитѣ пристанища съ Египетъ. Параходътъ „Царъ Фердинандъ“ пристигна въ българскитѣ води къмъ края на мѣсець октомврий 1913 година. Той е товаро-пжтнишки, снабденъ съ съвършени приспособления и удобства за прѣвоза на пжтници и разнородни стоки и приспособенъ къмъ изискванията на трафика по александрийската линия. Има чиста вмѣстимостъ 1209 тона регистръ, товароспособностъ 1800—2000 тона, съ 30 мѣста за пжтници отъ I класъ, 40 мѣста отъ II класъ и закрыта куверта за 80 пжтници отъ III класъ. Пжтува съ скоростъ 13—13½ мили въ часъ. Струвалъ е на дружеството 820,000 лв. златни.

И така, въ двадесетъ годишния периодъ дружеството е успѣло да се снабди само съ шестъ параходи, прѣдставляващи всичко 4017 тона регистръ чиста вмѣстимостъ, съ една товароспособностъ отъ 6,700 тона. За покупката на тия параходи дружеството е изразходвало общо една сума отъ 2,916,317.99 лева, а инвентарната имъ стойностъ на 1 януарий 1914 година, слѣдъ приспадане на амортизациянтѣ, е била 1,525,400 лв. зл.

Освѣнъ покупката на параходи, управлението на дружеството, съ цѣлъ да увеличи прѣвознитѣ си срѣдства, е наело прѣзъ 1900 година единъ малкъ параходъ „Ели“, който е билъ туренъ да поддържа крайбрѣжната линия до Цариградъ и обратно, а другитѣ два парахода „Борисъ“ и „България“ сж били пустнати да направятъ нѣколко рейси за опитъ отъвждъ Цариградъ — до Солунъ и нѣкои острови въ Егейско море.

Всички описани по-горѣ параходи на дружеството, съ изключение на $\frac{5}{8}$ „Царъ Фердинандъ“, иматъ кой по-голямъ, кой по-малки недостатъци, които не можемъ да излагаме тукъ поотдѣлно, защото това би ни завело много далечъ. Ще се ограничимъ да отбѣлжимъ, че повечето дружествени параходи не сж приспособени къмъ нуждитѣ на трафика, който обслужватъ; нѣматъ всички желателни удобства за транспорта на пжтницитѣ и разнороднитѣ стоки, що имъ даватъ обслужванитѣ отъ тѣхъ морски линии. На второ мѣсто трѣбва да отбѣлжимъ, че всички почти параходи сж купени на скжпа цѣна, а независимо отъ това и издрѣжката имъ коштува твърдѣ скжпо, вслѣдствие на което даватъ слабъ рен-

табилитетъ и намаляватъ конкурентната способностъ на дружеството.

И наистина, ако сравнимъ покупната стойностъ на тия параходи, по отношение на тѣхния тонажъ, намираме, че единъ тонъ регистръ на всѣки параходъ е струвалъ, както слѣдва:

$\frac{5}{8}$ „Кирилъ“	1929.00 лева златни
$\frac{5}{8}$ „Борисъ“	969.57 „ „
$\frac{5}{8}$ „България“	754.33 „ „
$\frac{5}{8}$ „Царъ Фердинандъ“	678.00 „ „
$\frac{5}{8}$ „София“	639.00 „ „
$\frac{5}{8}$ „Варна“	479.28 „ „

Най-скжпиятъ параходъ на дружеството е „Кирилъ“, единиятъ тонъ на който коштува 1929 лева, а при това издрѣжката му е най-скжпа. Не по-малко скжпъ е и парахода „София“, особено като се взематъ прѣдъ видъ честитѣ поправки, на които трѣбва да се подлага, вслѣдствие на неговата старостъ и изхабяване, които поправки до 1907 г. сж удвоили стойността му. Сравнително най-евтинъ е параходътъ „Варна“, единиятъ тонъ на който струва 479.28 лева, обаче, това се обяснява съ обстоятелството, че той е товаренъ параходъ и, като такъвъ, нѣма скжпи приспособления, каквито иматъ товаропжтнишкитѣ.

Отъ товаропжтнишкитѣ сравнително най-евтинъ е параходътъ „Царъ Фердинандъ“, единиятъ тонъ на който струва 678 лева; това, обаче, споредъ мнѣнието на компетентни лица, се обяснява съ обстоятелството, че тоя параходъ прѣдставлява една лека и економична постройка. Параходитѣ „Борисъ“ и „България“, сжщо товаропжтнишки, коштуватъ сравнително по-скжпо. Тѣхната висока стойностъ, обаче, се обяснява съ това, че сж строени прѣди двадесетъ години, когато постройкитѣ на параходитѣ въобще сж коштували по-скжпо и защото сж солидно построени. Слѣдъ двадесетъ годишна служба, тѣ сж се доста запазили и, при незначителни поправки, ще могатъ да прослужатъ още толкова врѣме, тъй като корпусътъ имъ и машинитѣ сж доста здрави.

Изобщо, при покупката на параходитѣ не е имало единъ опрѣделенъ планъ, система и достатъчно разбиране на работата. Съ изключение на $\frac{5}{8}$ „Царъ Фердинандъ“, всички останали параходи сж купени на готово, безъ да се взематъ въ достатъчно съображение нуждитѣ на търговията и трафика, който е трѣбвало да услужватъ параходитѣ. Възприетата практика да се купуватъ параходи на готово съставлява най-големата и гибелна грѣшка на дружеството. Вслѣдствие на тая практика, дружеството не е могло да попадне на удобни и економични параходи, защото добритѣ и рентабилни параходи нарѣдко излизатъ на продажба. Независимо отъ това, купенитѣ на готово и употребявани вече параходи прѣдставляватъ още и това неудобство, че издрѣжката имъ коштува скжпо, защото прѣдизвикватъ още отъ самото начало на службата си разходи за поправки, прѣди да сж започнали да рентиратъ, съ което намаляватъ конкурентната способностъ на прѣдприетието.

За избора и одобряването на параходитѣ сж назначавани комисии отъ търговци и тех-

нически лица съ съмнителни познания, които далеч не сж могли да оценят качествата на параходитъ, а при това не сж могли да се отърсят и от извѣстна заинтересуваност при покупката. Така само може да се обясни високата стойност на параходитъ и тѣхната недостатъчна рентабилност. А между това, въ една страна, като нашата, въ която процентът на лихвата е високъ, разносикът за поправките на параходитъ и издържката имъ голѣми и трафикътъ слабо развитъ, за да може едно параходно прѣдприятие да успѣва, необходимо нужно е да има евтини параходи и економични въ издържката.

И нека се забѣлѣжи, че покупката на тия параходи е ставала при контрола на държавата, която въ лицето на финансовия министъръ е давала съответнитѣ разрѣшения.

Относително скоростта на параходитъ има да забѣлѣжимъ, че тая на $\frac{1}{8}$ „Царъ Фердинандъ“, „Борисъ“ и „България“ (отъ 12—13 мили въ часъ) е удовлетворителна, а скоростта на $\frac{1}{8}$ „София“ и „Кирилъ“ (9—10 мили въ часъ) като такива, които държатъ крайбрѣжната линия на съобщения, чиито трафикъ се състои въ голѣма частъ отъ пътници, е неудовлетворителна.

Морски линии.

Снабдено съ тия ограничени прѣвозни средства, дружеството не е могло да развие интензивни линии за съобщение, които да могатъ да рентиратъ прѣдприятието, и да принесатъ очакваната полза на нашата външна търговия. Съ купуването на първитѣ два парахода „Борисъ“ и „България“ то е открило редовна крайбрѣжна линия на съобщения между нашитѣ черноморски пристанища: Каварна, Балчикъ, Варна, Бургазъ и Цариградъ, и обратно. Осем години наредъ отъ 1894—1903 г. дружеството се ограничи съ поддържането само тая линия, съ която е услужвано българското крайбрѣжие.

Както споменахме по-горѣ, прѣзъ 1900 г. дружеството е наело единъ малъкъ параходъ, за да поддържа съобщенията по тая крайбрѣжна линия до Цариградъ, а параходитъ „Борисъ“ и „България“ сж били пуснати да направятъ нѣколко извънредни рейси отвѣдъ Цариградъ до Солунъ, островитѣ въ Егейско море. Тия опити сж били повторени нѣколко пѣти още прѣзъ лѣтото на 1903 и 1904 год. Съ купуването на парахода „Варна“ прѣзъ 1903 г., дружеството не е могло да разшири кръга на редовнитѣ линии, защото тоя параходъ, като чисто товаренъ, прѣдначенъ за транспорта на хомогененъ товаръ, се е движилъ повечето по чужди пристанища по Черно море, Дунава и Срѣдиземно море и Атлантически океанъ да търси товаръ при по-възнаградителни навла.

Трѣбва да отбѣлѣжимъ, обаче, че прѣзъ периода отъ 1900—1903 г. се явяватъ да работятъ въ нашитѣ води нѣколко грѣцки и други чужди параходни дружества, които откриватъ съ своитѣ параходи редовни морски линии между нашитѣ пристанища и тия на Бѣло и Срѣдиземно морета, къмъ които сж се откривали по това врѣме нови перспективи за нашия износъ. И въ тоя моментъ Българското търгов-

ско параходно дружество, вмѣсто да направи усилия да развие и стабилизира линиитѣ по тия морета съ единъ удобенъ за тая цѣль параходъ, купува безъ огледъ на дѣйствителнитѣ нужди на износната търговия, товарния параходъ „Варна“, който, поради силната конкуренция и слабия му рентабилитетъ, пада като тежестъ върху дѣйността на дружеството.

Съ купуването на параходитѣ „София“ прѣзъ 1904 г. и „Кирилъ“ прѣзъ 1906 година дружеството разшири и интензифицира линиитѣ за крайбрѣжнитѣ съобщения между нашитѣ пристанища — Цариградъ и обратно. Заедно съ това, се замисля за уреждането на архипелагската линия (по Егейско море), която свързва нашитѣ пристанища съ тия по островитѣ, Смирна, Пирея и обратно. За поддържането на тая линия се назначаватъ параходитѣ „Борисъ“ и „България“. Обаче, вслѣдствие затрудненията въ прѣговоритѣ за сключване конвенцията между дружеството и грѣцкото правителство, относително пристанищитѣ и други такси, които е трѣбвало да плащатъ нашитѣ параходи при посѣщаване грѣцкитѣ пристанища — пирейската линия, продължение на архипелагската, е могла да се уреди едва къмъ 18 септемврий 1905 година.

На 14 августъ 1907 година, слѣдъ дълги проучвания, дружеството открива александрийската линия, поддържана отъ параходитѣ „България“ и „Варна“ и която е трѣбвало да свърже нашитѣ пристанища съ египетскитѣ — Александрия и Портъ-Саидъ. Но поради слабия износъ прѣзъ нея година и голѣмитѣ разноси по поддържането ѝ, а особено за високитѣ пристанищни такси, които е трѣбвало да се заплащатъ въ Египетъ, тая линия е била прѣустановена окончателно въ началото на 1909 година. Между многото причини за неуспѣха на тая линия, най-важната се крие въ това, че параходитѣ „България“ и „Варна“, прѣдначени да я поддържатъ, сж били съвсѣмъ неудобни за нея. Слѣдъ прѣустановяването на александрийската линия, движението на параходитѣ се насочва повече къмъ Солунъ, Смирна и островитѣ въ Архипелага.

Така сж се развили морскитѣ линии, поддържани отъ параходитѣ на Българското търговско параходно дружество. Трѣбва да се отбѣлѣжи, обаче, че така установенитѣ морски линии не сж били винаги поддържани редовно. Движението на параходитѣ не винаги е ставало по установенитѣ расписания — това особено въ чуждитѣ пристанища по Архипелага; често пѣти сж се отмѣнявали извѣстни рейси на параходитѣ по една линия, безъ да се прѣдупрѣдятъ агентитѣ на дружеството, а заедно съ тѣхъ — и клиентитѣ търговци — товарачи. А пѣкъ нередовното движение на параходитѣ, вслѣдствие на поправки и аварии прѣзъ нѣкои години е било обикновено, въ реда на нѣщата явление. Едва прѣзъ послѣднитѣ години се забѣлѣзва една по-голѣма редовностъ въ рейситѣ по разнитѣ линии и по-рационално нареждане на расписанията, имъ, съ цѣль да се направи по-интензивенъ и трафика по тѣхъ.

Прѣзъ текущата година, ето кои морски линии сж поддържали дружественитѣ параходи:

1. Крайбрежни линии.

а) Обиколна линия: Варна, Месемврия, Анхило, Созопол, Бургаз и обратно, два пъти седмично.

б) Пръка линия: Варна—Бургаз и обратно, веднаж въ седмицата.

в) Линия: Бургаз—Василико, веднаж въ седмицата.

Тия линии се поддържат от s/s „София.“

г) Линия: Варна, Бургаз, Цариград и обратно, веднаж въ седмицата. Поддържа се от s/s „Кирил“.

Освѣн това, прѣз текущата година параходитѣ „София“, „Кирил“ и „Борис“ сж посѣщавали факултативно и пристанищата Балчик и Каварна въ бившата българска Добруджа.

II. Линия: Дедеагач—пирейска.

Услужвана всѣки двѣ седмици отъ параходитѣ „Борис“ и „България“ съ слѣдния маршрут: Варна, Цариград, Дарданели, Дедеагач, Порто-Лагос, Пирея, Чешме, Хиос, Смирна, Митилин, Дарданели, Цариград, Бургаз—Варна.

III. Линия: Солун—пирейска.

Услужвана всѣки двѣ седмици отъ параходитѣ „Борис“ и „България“ съ слѣдния маршрут: Варна, Цариград, Дарданели, Кавала, Солун, Пирея, Чешме, Хиос, Смирна, Митилин, Дарданели, Цариград, Бургаз—Варна.

IV. Линия: Александрийска—сирийска.

Услужвана ежемѣсечно отъ парахода „Царь Фердинанд“, съ маршрут: Варна, Цариград, Дарданели, Митилин, Смирна, Родос, Александрия, Порт-Саид, Яфа, Бейрут, Смирна, Дарданели, Цариград, Бургаз, Варна.

V. Линия: Дедеагач—александрийска—сирийска.

Услужвана факултативно мѣсечно отъ парахода „Варна“, съ слѣдния маршрут: Бургаз, Варна, Цариград, Дарданели, Дедеагач, Порто-Лагос (факултативно — Кавала и Солун), Александрия, Порт-Саид, Яфа, Бейрут, Дарданели, Цариград. Тръгване отъ Варна 14 дни слѣд заминаването на s/s „Царь Фердинанд“.

Трѣбва да забѣлжимъ, обаче, че тая линия не е редовна, както другитѣ, а се поддържа факултативно, когато параходътъ „Варна“ не може да се афретира другадъ при по-износни навла съ пълнѣ товаръ.

Разполагайки съ ограничени транспортни срѣдства, дружеството не е могло да уреди до сега редовни морски съобщения между нашитѣ пристанища и западно-европейскитѣ: Анверс, Ротердамъ, Хамбург и Лондонъ и съ тия на Адриатическо море, както и да открие нова крайбрежна линия, която да свързва нашитѣ пристанища съ турскитѣ по анадоиското крайбрежие и рускитѣ пристанища на кавказското черноморско крайбрежие. А между това, тия съобщения прѣдставляватъ голѣмо значение за нашата износна и вносна търговия и нейното бѣдащо развитие. Въ желанието си да разшири морскитѣ линии, управлението на дружеството проектираше тая година да поръча постройката на единъ новъ товаропжтншки параходъ отъ 2500 тона, прѣдначенъ да услужва александрийската линия, заедно съ s/s „Царь Фердинандъ“, и да

купи другъ единъ отъ 1500 тона, тоже товаропжтншки, който да услужва анадоиската крайбрежна линия. Настаналитѣ, обаче, събития, съ избухването на днешната общоевропейска война го заставиха да отложи реализирането на тия проекти за нормални врѣмена.

Екипажъ.

Всичкиятъ персоналъ на дружественитѣ параходи, състоящ се отъ командантитѣ и тѣхнитѣ помощници, моряцитѣ, машиниститѣ и тѣхнитѣ помощници, огняритѣ и пр. прѣзъ текущата година е възлизалъ на 156 души, всички български подданици. По отдѣлно за всѣки параходъ екипажътъ е билъ, както слѣдва:

s/s „Царь Фердинандъ“ 37 д.	s/s „Варна“ 24 д.
s/s „България“ 27 „	s/s „Кирил“ 24 „
s/s „Борисъ“ 26 „	s/s „София“ 18 „

Командуващиятъ персоналъ: капитанитѣ на параходитѣ, тѣхнитѣ помощници, машиниститѣ и тѣхнитѣ помощници сж отъ български народности, а моряцитѣ — въ по-голѣмата частъ сж българи, но има между тѣхъ гърци и турци. До 1904 година командуващиятъ персоналъ се е състоялъ отъ чужденци, повечето далматинци, а отъ тая година насетнѣ се започна побългаряването на персонала. Повечето отъ сегашнитѣ команданти нѣматъ нуждната подготовка — завършено образование и достатѣчна практика по мореплаването. Независимо отъ това, персоналтътъ не е още проникнатъ отъ съзнанието на своитѣ длѣжности по службата и не цѣни достатѣчно самъ своето призвание. Затова, отъ редъ години, па и сега още, у екипажа липсва оня духъ на дисциплина и прѣданность къмъ дружественитѣ интереси и къмъ тия на публиката, които сж необходимо условие за безупрѣчното изпълнение на службата на параходитѣ, а, заедно съ това, и за успѣха на дружеството. Въ това отношение Българското търговско параходно дружество е имало да се бори съ ония мжнотии, съ които сж се борили всички почти търговски и промишлени прѣдприятия у насъ по създаването на необходимия имъ технически персоналъ. Въ миналото ние, българитѣ, не сме били търговски народъ и не сме се занимавали съ мореплаване. По тая причина нѣма създадени у насъ традиции въ тая областъ. Всѣки, който се е залоویل на първо врѣме за мореплаването, е попадналъ случайно въ тая професия и не е могълъ да има всички качества на добъръ морякъ. Затова, и не е могло да се създаде у насъ единъ съзнателенъ персоналъ отъ моряци за търговското мореплаване. При това, и редъ години е липсвало въ управлението на дружеството едно авторитетно лице за директоръ, което да се погрижи за уредбата на службата на екипажа въ параходитѣ. Едва въ послѣдно врѣме се изработиха нужнитѣ за тая цѣль правилници, съ които се внесеха значителни подобрѣния въ тая служба.

Въ бѣдаще подготовлението на единъ съзнателенъ персоналъ за разнитѣ служби на параходитѣ трѣбва да бѣде една отъ първитѣ грижи на управлението и желателно е да се взематъ съотвѣтнитѣ мѣрки още отъ сега въ това отношение.

СТОПАНСКИ ОБЗОРЪ.

А. Вжтръшенъ.

По въпроса за опрѣдѣляне цѣната на захаръта.

Между многото тежки послѣдици, що прѣдизвика въ нашата страна сегашната общоевропейска война, е и необикновеното поскъпване цѣнитѣ на консомативнитѣ прѣдмети отъ първа необходимостъ, като солъ, захаръ, петролъ, кафе и др. До като цѣнитѣ на кафето, петрола и др. продукти, които получаваме прѣдимино отъ чужбина, сж поскъпнали, вслѣдствие на повишението цѣнитѣ имъ въ странство, скъпнитѣ разноси по транспорта и невъзможността да се донесатъ отъ вънъ, за цѣнитѣ на захаръта нѣма тия причини за покачване у насъ. Българскиятъ консумъ на захаръ днесъ не се намира въ такава зависимостъ отъ външното захарно производство, както що бѣше прѣди години. Защото, благодарение даденитѣ отъ държавата концесии и облаги на захарната индустрия, прѣзъ послѣднитѣ години се уредила у насъ вече 4 нови захарни фабрики, които, заедно съ софийската такава, могатъ да произведатъ повече отъ 30 милиона килограма захаръ — количество, което е прѣдостатъчно да удовлетвори нуждитѣ на мѣстната консомация. А условия за такова голѣмо производство на тия фабрики сжществуватъ тая година у насъ, благодарение изобилната реколта на захарното цвѣкло и голѣмитѣ улеснения, що имъ се правятъ отъ общественитѣ учрѣждения. Заедно съ това достатъчно производство на захаръ, трѣбваше да се надѣваме, че захарнитѣ фабрики, съзнавайки жертвитѣ, що понасятъ и държавата и обществото за тѣхната индустрия, щѣха да поддържатъ цѣнитѣ на захаръта на едно нормално ниво.

Въпрѣки това, обаче, прѣди нѣколко дни, дневната преса съобщи факта, че комисията по опрѣдѣляне цѣнитѣ на съестнитѣ продукти при Софийската община е рѣшила да реквизира на софийската захарна фабрика 5 милиона килограма захаръ, съгласно изискванията на закона, вземайки поводъ отъ обстоятелството, че тая фабрика се е стремил да експлоатира пазара, продавайки на търговцитѣ ангреситѣ захаръта на извънредно високи цѣни, безъ да се съобразява съ цѣноразписа на общината. Но тъкмо когато общинската комисия се е явила въ казаната фабрика, за да си изпълни обязаността, що ѝ възлага закона, намѣсва се Министерството на вжтрѣшнитѣ работи и спира дѣйствиата на комисията, подъ прѣдлогъ, че ще нормира цѣнитѣ на захаръта на всички захарни фабрики въ страната. Какви мотиви сж накарали министерството да се намѣси въ момента, когато общината си е изпълнявала дълга — това намъ не ни е извѣстно. Ще си позволимъ само да забѣлжимъ, че намѣсата на казаното министерство е съвсѣмъ неумѣстна и не може да бжде отъ особена обществена полза, колкото се отнася до безпристрастното и точно прилагане на закона. Въ случая, министерството щѣше да постъпи по-разумно, ако при конкретния случай оставѣше комисията при Софийската община свободно да изпълни длъжността си, а ако е имало сжщо такива нарушения на закона отъ останалитѣ захарни фабрики, трѣбваше да подкани съотвѣтнитѣ общини да си изпълнятъ и тѣ длъж-

ността по закона. И ако общинитѣ не изпълнѣха длъжността си, тогава министерството вече можеше да се намѣси, за да наложи еднаква норма на цѣнитѣ на захаръта за всички фабрики. Сюспендиране дѣйствиата на общинитѣ отъ страна на централната властъ, когато тѣ пристѣпватъ къмъ изпълнение на длъжноститѣ си по прилагане закона за опрѣдѣляне продажната цѣна на съестнитѣ продукти, и особено когато тѣхнитѣ дѣйствиа визиратъ нарушенията на закона отъ страна на едритѣ производители, каквито сж индустриалцитѣ, ползуващи се широко съ облаги и концесии, може да разколебае довѣрието на гражданитѣ спрямо безпристрастното и справедливо прилагане на тоя отъ голѣмо социално значение законъ, засѣгващъ чувствително интереситѣ на производителитѣ и търговцитѣ, отъ една страна, и на потребителитѣ отъ друга.

Основниятъ мотивъ на закона за опрѣдѣляне продажната цѣна на съестнитѣ и други продукти е общественото благо — да не се излагатъ широкитѣ народни маси въ тия тежки врѣмена на нелоялна експлоатация при доставката на прѣдмети отъ първа необходимостъ. Съ тоя законъ законодательтъ се намѣсва въ една областъ, въ която, при нормални врѣмена, трѣбва да владѣе принципътъ на свободната конкуренция. До като, при нормални врѣмена, главно законътъ за търсенето и прѣдлагането опрѣдѣля продажната цѣна на продуктитѣ, въ живота на народитѣ насѣлжаватъ моменти на общественѣ кризи и бѣдствия, причинени отъ неурожаи, войни и пр., когато тоя принципъ трѣбва да се наруши. Такъвъ е момента, що прѣживѣваме понастоящемъ. Съ затварянето на границитѣ ни, вслѣдствие разразилата се общоевропейска война, ние се намѣрихме изведнажъ въ едни крайно ненормални условия на мѣстния пазаръ. Търсенето на разни прѣдмети отъ първа необходимостъ продължава да бжде най-интензивно както по-прѣди, а вносътъ и производството на тия прѣдмети намалѣ. Почувствуваха тия нужди, нѣкои търговци и индустриалци, побързаха да използватъ момента и, за да реализиратъ голѣми печалби, прибѣгнаха до значително покачване на цѣнитѣ на стокитѣ. Сжщитѣ тѣзи условия и обстоятелства се отразиха твърдъ неблагоприятно върху широката масса консоматори, особено върху градскитѣ. И създаденото положение още повече се влошаваше и отъ обстоятелството, че вслѣдствие настаналата криза, индустриалното производство на страната намалѣ, заедно съ него намалѣ и употреблението на работническия трудъ. И въ послѣдствие забѣлзватъ се дори и първитѣ признаци на безработицата, която заплашва да хвърли въ мизерия голѣма частъ отъ нашитѣ работници и дребни занаятчи. И така, сложилитѣ се обстоятелства прѣдизвикаха законодательтъ къмъ изпълнение на своята социална задача.

Трѣбва да забѣлжимъ, обаче, че не за първи пътъ и не само у насъ се посѣга върху една економическа областъ, въ която сме навикнали да гледаме да владѣе въ нея свободната конкуренция, нетърпяща никакви ограничения и най-малко по законодателенъ редъ. При подобни народни бѣдствия, намѣсата на законодательтъ е не само оправдателна, но тя е още и отъ наложителна необходимостъ. Всички подобни закони цѣлятъ подобрѣние положението на народнитѣ маси и за това тѣхното точ-

но прилагане не трѣбва да се посрѣща съ незадоволство, а съ пълно съзнание за изпълнение на общественъ дългъ и социална правда. Въ нѣкои отъ воюващите и неутрални държави, прѣдъ видъ на положението, даже не се ограничиха само съ нормирането на цѣнитѣ, а прибѣгнаха и до други пошироки мѣрки, каквито сж прѣмахването или намалението на вноснитѣ мита на нѣкои прѣдмети отъ първа необходимостъ за населението. У насъ законодательтъ се ограничи само съ приемане закона за опрѣдѣляне продажната цѣна на състиянитѣ и други артикули отъ първа необходимостъ прѣзъ врѣме на обществени кризи и бѣдствия, които разпоредби еднакво засѣгатъ и сж задължителни, както за едри и дребни търговци, тъй и за производителитѣ фабриканти. Материята, която засѣга тоя законъ, е толкова обширна, че мжчно се подава на подробно урежулиране. По тая причина, и законодательтъ е далъ широка инициатива на общинскитѣ и административнитѣ власти, които блятъ за неговото прилагане. Ржководиятъ принципъ, обаче, на съотвѣтнитѣ власти, натоварени съ неговото приложение, не може да бжде другъ, освѣтъ тоя на справедливостъта.

При прилагането на закона, обаче, трѣбва да отбѣлжимъ, се срѣщнаха голѣми неприятности, отъ които едни се дължатъ на непълнотата и голѣмитѣ недостатѣци на самия законъ, а други, — длжжни сме да признаемъ съ прискърбне, — на липсата на съзнание на общественъ дългъ у нѣкои наши търговци и индустриалци.

Такъвъ е случая съ отбѣлзвания по-горѣ фактъ за взетото рѣшеніе на комисията при Софийската община за реквизиране захаръта на софийската захарна фабрика, защото е продавала на по-висока цѣна отъ тая, която е нормирала комисията. Нека признаемъ, че ние очаквахме въ тия за населението ни тежки врѣмена малко повече благородство отъ страна на нашитѣ захарни фабрики, а не да ни изненадватъ съ стремления отъ категорията на тѣзи на софийската си посестрима. И ако твърдимъ това, не го правимъ отъ нѣкакъвъ наивенъ идеализмъ, а защото познаваме много добри всички ония жертви, които и държавата, и обществото, полагатъ у насъ за поощрението на тая индустрия и всички тяжести, що понася българскиятъ консоматоръ при нормални врѣмена за нейното закрѣпване. Въ случая, ние не искаме отъ производителитѣ на захаръ у насъ да понесатъ ония жертви, които понасятъ болшинството наши производители селски стопани, които сж лишени отъ възможностъ да използватъ извънредното положение на външнитѣ пазари, вслѣдствие запрѣщението на повечето износни земеделски произведения. Не бихме желали тѣ да търпятъ сжщо несгодитѣ, що понасятъ другитѣ мѣстни индустрии, на които произведения износътъ е сжщо запрѣтенъ, а при това сж лишени и отъ възможността да си доставятъ нужнитѣ за производството имъ сурови материали, та съ това да използватъ и тѣ голѣмото търсене на тѣхнитѣ произведения. Но, съ право бихме се запитали, на какво основание тѣзи фабриканти повишаватъ цѣнитѣ на своитѣ произведения извънъ нивото на нормалнитѣ цѣни? Затова ли, че извънредно изобилната реколта на захарното цвѣкло у насъ прѣзъ тая година имъ даде възможностъ да се снабдятъ съ суровия материалъ при най-благоприятни за тѣхъ условия и цѣни; за това ли, че всички държавни учрѣждения, а тѣй сжщо и желѣзопжтната администрация имъ дадоха

всички възможни улеснения за тѣхното производство и за прѣвоза на цвѣклото до фабриктѣ? Ако тия фабриканти сж лишени отъ общественото чувство на тая страна, ако у тѣхъ липсва български патриотизмъ, ние вѣрваме, че въ нашата страна ще се намѣри властъ, която, по примѣра на тая въ културнитѣ страни, ще съумѣе да запази интереситѣ и на безъ това обѣднѣлия български консоматоръ отъ недобросѣвѣстната експлоатация на подобни безкрупулни спекуланти.

И понеже въ случая, Министерството на вътрѣшнитѣ работи се е намѣсило вече въ въпроса и при липсата на пълно единодушие между градскитѣ общини, въ които райони сжществуватъ захарни фабрики, за да се наложи еднаква норма на цѣнитѣ, на захаръта, продавана на едро отъ фабриктѣ, ние мислимъ, че е врѣме да вземе то инициативата за налагането на една нормална цѣна за всички захарни фабрики¹⁾. Споредъ нашето скромно мнѣние, нормалната цѣна, по която ще трѣбва да се продава на едро захаръта отъ тазигодишното производство на фабриктѣ, не бива да бжде по-висока отъ 93·00 лв. стотѣ килограма франко фабриката. Въ тая цѣна като елементи влизатъ: 39·50 лева — стойността на 100 килограма захаръ въ фабриката, споредъ условията на тазигодишното производство; 27·50 лева вносно мито, съ което сж облагодѣтелствувани фабриктѣ отъ държавата и отъ което се ползватъ въ борбата си съ чуждата конкуренция, плусъ още 26 лева за акцизъ и общинския налогъ. Цѣната 39·50 лева за стойността на захаръта е вземана възъ основа на стойността на чуждестранната захаръ, която е прѣдлагана напоследѣкъ 33 корони фанко Русе (или наши пари 39·50 лв., заедно съ разликата въ курса) стотѣ килограма. Въ тая послѣдняя цѣна влизатъ и разноснитѣ за транспорта отъ чуждестраннитѣ фабрики до нашето пристанище, които, при днешнитѣ извънредни обстоятелства, не могатъ да бждатъ по-малко отъ 3 лв. на 100 кгр. Така че, вмѣсто да считаме стойността на захаръта въ нашитѣ фабрики 36·50 лева (39·50—3=36·50), ние, за да угодимъ на нашитѣ фабриканти, я считаме 39·50 лв., както я прѣдлагатъ отъ странство.

Би било измѣна къмъ общественитѣ интереси, за защитата на които се създаде законътъ, ако се нормира цѣната на захаръта на едро у насъ по-високо отъ 93·00 лв. стотѣ килограма.

За неизлишно считаме да отбѣлжимъ на края, че до общо нормиране на цѣнитѣ на захаръта за всички захарни фабрики властъта е прибѣгнала въ всички почти държави въ странство, а освѣтъ това, въ нѣкои отъ тѣхъ е намалено и вноското мито на иностранната захаръ. Специално въ Германия бундсратътъ е опрѣдѣлилъ цѣната на рафинираната захаръ отъ новата реколта по 19·50 марки 100-тѣ килограма за сдѣлки, извършени до 31 декемврий н. г., а за сдѣлки отъ тая дата нататакъ нормалната цѣна може да се увеличи най-много до 20·50

¹⁾ Софийскитѣ вѣстници съобщиха напоследѣкъ, че на конференцията, свикана тѣзи дни въ София, за обсъждане въпроса за установяването на една справедлива нормална цѣна за продажбата на захаръта на едро за всички фабрики, не е могло да се постигне пълно единодушие между прѣдставителитѣ на съотвѣтнитѣ общини. До като прѣдставителтъ на Софийската община е настоявалъ тая цѣна да бжде 96 лева за стотѣ килогр., прѣдставителитѣ на другитѣ общини: Бургазъ, Пловдивъ, Г. Орѣховица и Русе сж настоявали цѣната да се опрѣдѣли 105 лева.

марки (или 25·62½ лв.) за 100 килограма¹⁾. Едно-врѣменно съ нормирането цѣнитѣ на захарѣта у насъ, трѣбва да се обсъди и въпроса за износа на тоя артикулъ. Прѣдъ видъ неопредѣленото международно положение, ние сме на мнѣние, да се за-прѣти износа на захарѣта у насъ, ржководими отъ сжщитѣ ония съображения, по които се забрани износа на редъ други селско-стопански произведения, брашната и пр.

По анкетата върху безработицата у насъ.

Въпросътъ за безработицата не е новъ, той е занимавалъ мисълта на управляващитѣ кржгове въ разни врѣмена. Но колкото и да е старъ тоя въпросъ, толкова рѣдки сж случаетѣ, при които той се поражда въ оная форма, въ която започва да се проявява днесъ не само у насъ, но и въ всички воюващи и неутрални държави. Историята на общественитѣ кризи ни говори за безработици, породени главно отъ сврхпроизводството и слабо-то търсене на индустриалнитѣ продукти, когато пѣкъ чувствувашата се днесъ безработица, както у насъ, тъй и въ всички други страни, се поражда въ единъ моментъ, когато се осѣща най-голъма нужда, както отъ индустриални продукти и стоки, необходими за широкия консумъ, тъй и отъ сурови материали, необходими за индустриалното производство. Специалниятъ характеръ на днешната безработица е прѣдизвиканъ отъ особенитѣ политически причини, настъжили въ Европа прѣзъ послѣднитѣ мѣсечи, вслѣдствие на войната.

Пагубнитѣ послѣдци отъ безработицитѣ за обществото сж привличали вниманието на ржководящитѣ кржгове и на разнитѣ обществени организации въ всички врѣмена и, споредъ схващанията на епохата, сж се прѣдприемали съотвѣтнитѣ мѣроприятия за тѣхното отстранение, или за смекчаване тѣхното влияние. Въ послѣдствие, когато появяването на безработицата се обръща въ хронически неджгъ на фабричното производство, който е обхващалъ по-голъми маси на населението, тогава държавата започна да полага грижи, за да облекчи положението на безработнитѣ, създавайки голѣми обществени постройкы и пр. Наредъ съ това, все за сжщата цѣль се създадоха напоследъкъ почти въ всички по-голъми европейски градове институти за пласиране на работническия трудъ, улеснявайки, както безработнитѣ, тъй и ония прѣдприемачи и фабриканти, които се нуждаятъ отъ работни ржцѣ.

Мжчно бихме могли, обаче, да почерпимъ поука отъ тия институти, както и отъ днешното държавно устройство, за ония мѣроприятия, които ни прѣдстоятъ да реализираме въ борбата съ настѣпващата безработица у насъ. Защото тѣ се отнасятъ за редовно проявената безработица, вслѣдствие на економически причини, сврхпроизводство, нарушение на равновѣсието между прѣдлагането и търсенето, когато пѣкъ днешната безработица се дължи на чисто политически причини — войната и създадената отъ нея невъзможность за снабдяване съ сурови материали.

Голѣмитѣ бѣдствия, що влечатъ съ себе безработицитѣ, обясняватъ инициативата, която е взело напоследъкъ Министерството на търговията, промишлеността и труда за анкетиране появилата се у

¹⁾ Тая цѣна обхваща само стойността на захарѣта въ фабриката безъ съотвѣтнитѣ държавни и общински даждия. Вижъ списанието *Handel und Gewerbe, München* № 1396 отъ 7 ноемврий н. г.

насъ безработица. Макарь и да не се е появила още въ оная рѣзка форма, която може да прѣдизвика обществени сътрѣсенія въ всѣка страна, безработицата започва да се чувствува и у насъ. Имаме дори основание да се надѣваме, че всѣки новъ день ще допринесе за нейното развитие и разширение, до като единъ день осѣмнимъ прѣдъ изпразнени почти всички фабрични заведения у насъ, слѣдъ като изхвърлятъ на улицата по-голъмата частъ отъ онова работно население, свързано съ производството на нашата промишленостъ. Слѣдователно, интересътъ на обществената властъ у насъ, въ лицето на Министерството на търговията, промишлеността и труда къмъ участя на това наше работно население, е не само обяснимъ, но той е и наложителенъ. И насъ ни е страхъ само, че тая инициатива на министерството иде малко късно.

Безъ да се впускаме въ подробности на резултатитѣ, добити по безработицата, ние можемъ още отъ сега съ положителность да отговоримъ, че тя се породи сега у насъ отъ единичката причина: липса на сурови материали за индустрията, внасяни отъ странство. Тая липса ще затвори коя по-рано, коя по-късно всички фабрики, а това сж повечето индустриални заведения, насърчавани отъ държавата, които въ своето производство сж принудени да си служатъ, между другитѣ, и съ материали, внасяни отъ странство. Съ избухването на общоевропейската война, съобразителнитѣ български индустриалци употребиха усилия да си увеличатъ депозититѣ на ония сурови материали, които си доставятъ отъ странство, прѣдчувствувайки, че настѣпващитѣ събития ще ги лишатъ отъ възможността да си набавятъ по-късно най-необходимитѣ за производството имъ материали. Трѣбва да признаемъ, обаче, че въ това си стремление индустриалцитѣ не можаха да добиятъ отъ нашитѣ обществени учрѣждения ония улеснения и подкрѣпа, които тѣ напълно заслужаваха. Отъ това, разбира се, ще страдатъ не само тѣ, но и самата държава и обществото, които иматъ интересъ производството въ страната да не се намалява, а заедно съ това и броя на безработнитѣ да не се увеличава.

Първото послѣдствие отъ избухналата война, поне за неутралнитѣ държави, се изрази въ това, че всички сключени сдѣлки съ странство съ срочни изплащания (съ 3 или 6 мѣсечни акцепти или срѣщу коносаменти) се прѣобърнаха веднага отъ външнитѣ търговци на такива съ прѣдварително плащане. Това още повече е вѣрно за всички сдѣлки, които прѣдстояха да се сключатъ слѣдъ избухването на самата война. Прѣдстоеше, слѣдователно, на нашия централенъ кредитенъ институтъ — Българската народна банка — да се погрижи и улесни българскитѣ индустриалци, като имъ достави, както камбиални чекове за всички ония страни, отъ гдѣто можаха да си набавятъ суровитѣ материали, а тъй сжщо и съ необходимото количество ефективно злато за ония центрове, за които тя не можеше да издава чекове. Въмѣсто управлението на народната банка да затвори каситѣ си въ първия моментъ на избухване на войната безразборно за всички свои кредитоспособни клиенти, то трѣбваше тъкмо тогазъ да излѣзе отъ рамкитѣ на тѣсния бюрократизмъ и да се притече на помощъ на всички ония, отъ които днесъ и държавата, и обществото, очакватъ най-необходимитѣ фабрични произведения, а работното население — работа.

Второто послѣдствие, не по-малко важно отъ

първото, бѣ това, че всички чуждестранни параходи, които, въ момента на обявяване войната, прѣвозваха стоки съ назначение за нашитѣ пристанища, немедленно разтовариха назначенитѣ за нашата страна стоки въ ония пристанища, гдѣто ги завариха обявяването на войната. Много отъ тия стоки бѣха дори повърнати обратно въ ония пристанища, отъ гдѣто бѣха натоварени първоначално. При тия обстоятелства, прѣдстоещо е на нашето правителство да вземе ония мѣрки, които взеха правителствата на повечето европейски държави, които се намираха въ много по-трудно положение отъ нашето (думата ни е за воюващитѣ държави: Франция, Англия и неутралната Италия), които веднага осигуриха националнитѣ си търговски параходи на държавна смѣтка срѣщу рискътъ за война, и по тѣхни указания ги изпратиха въ ония чуждестранни пристанища, отъ гдѣто трѣбваше да се донесатъ стокигѣ и материалитѣ, необходими за тѣхнитѣ нужди и тия на мѣстната индустрия. Нито поменъ отъ подобна инициатива на държавна прѣдвидливостъ не се прояви у насъ по тоя поводъ. И когато съответнитѣ учрѣждения подигаха въпросъ за подобни мѣрки прѣдъ надлежното министерство — тѣхнитѣ ходатайства се оставиха безъ послѣдствие.

При наличността на подобна незаинтересуваностъ отъ страна на централното управление, не е чудно, че цѣнитѣ на заваренитѣ стоки и материали сж се удвоили и утроили и, ако злото отъ това и отъ безработицата настѣпи много по-скоро, отъ колкото би станало, ако се бѣха взели на врѣме ония мѣрки, за които говоримъ по-горѣ. И това неблагоприятно положение ще се изпита еднакво, както отъ страна на държавата, която е принудена да си доставя нуждитѣ материали за снаряженіето и обмундироването на войската на извънредно високи цѣни, така и отъ българския консоматоръ, който е заставенъ да съкрати нуждитѣ си до възможния минимумъ и да купува прѣдметитѣ отъ първа необходимостъ въ тия тежки врѣмена на необикновено скъпи цѣни.

По въпроса за установяването еднакви постановни типове брашна съ еднаква номерация.

Техническото разнообразие на разнитѣ мелници въ страната, различіето въ тѣхнитѣ машини и въ диаграмитѣ имъ, прѣдизвиква различіе въ тѣхното производство на брашна, въ качествата и номерациитѣ на отдѣлнитѣ качества. И това различіе въ производството отива до тамъ, че качествата на едни и сѣщи номера и номерациитѣ на разнитѣ мелници не се сходятъ помежду си. Това различіе тъкмо се явява като прѣчка за нормирането на цѣнитѣ на отдѣлнитѣ качества брашна, — прѣчка, на която се е натъкнала комисията на Софийската община по опрѣдѣляне цѣнитѣ на съестнитѣ и други артикули. По тоя поводъ, Министерството на търговията, промишлеността и труда, сезирано съ тоя въпросъ отъ онова на Вжтрѣшнитѣ работи, е поканило търговско-индустриалнитѣ камари въ страната да свикатъ по-крупнитѣ мелничари отъ тѣхнитѣ райони и да имъ поставятъ на обсъждане въпроса за установяването на еднакви за всички парни мелници номерации на брашната, които и по качество да бждатъ еднакви и постоянни.

Въпросътъ за установяване еднакви типове брашна съ еднакви номерации е обсъжданъ многократно между нашитѣ по-крупни мелничари, произвеждащи брашна за пазара. Пръвъ пжтъ той бѣ

подигнатъ въ мелничарския конгресъ, държанъ прѣзъ 1906 година въ Варна, въ формата на установяване еднакви типове за брашната, прѣдизначени за експортъ. Дори бѣ избрана и една комисия, която да проучи въпроса и да прѣдстави за тазѣ цѣль проектъ. Тогава още, като прѣчка за осъществяването на това желание, се посочи техническото различіе на експортнитѣ мелници. Отъ тогава насамъ повечето отъ тия мелници се прѣустроиша въ техническо отношение и усъвършенствуваха техниката си, като повечето отъ тѣхъ се приближиха въ техническо отношение, а заедно съ това — и по отношение качествата на произвежданитѣ брашна. И ако днесъ още мжчно може да се установятъ еднакви типове брашна и еднакви номерации, дори между експортнитѣ мелници, то колко повече мжчногии биха се срѣцнали при установяването на тия типове между разнитѣ парни мелници въ страната, особено между ония, които работятъ за вжтрѣшния консумъ. Трѣбва да забѣлжимъ, обаче, че разнообразіето на произвежданитѣ брашна тая година се още по-рѣзко изрази, вслѣдствие различіето на зърната, употребявани за млѣво въ разнитѣ мелници. Нѣма защо да се крие факта, че повечето мелничари въ царството, вслѣдствие недостатъчната реколта на жита тая година, започнаха да смѣсватъ при млѣвото освѣнъ жита, още и други зърнени храни, като ръжъ, царевича и пр. и то въ разни пропорции. Ето защо, въ настоящия моментъ, въпросътъ за установяването еднакви типове брашна и при еднакви номерации на качествата на всички парни мелници въ страната прѣдставлява единъ твърдъ сложенъ и отъ голѣма важностъ въпросъ, който се нуждае отъ обстойно обсъждане, особено въ техническата му страна.

Въ съображение на това, явява се необходимо Министерството да свика една конференция отъ прѣдставителитѣ на крупнитѣ експортни и вжтрѣшни мелници, въ която да се обсъди тоя важенъ въпросъ и да се посочи начинъ за неговото правилно разрѣшеніе. По нашето скромно мнѣние, най-умѣстно ще е, да се опрѣдѣлятъ еднакви типове и еднакви номерации на качествата за брашната, произвеждани въ експортнитѣ мелници и къмъ тѣхъ да се приравнятъ ония на вжтрѣшнитѣ мелници, като се опрѣдѣлятъ извѣстни норми (въ проценти) за отклонение отъ нормалнитѣ експортни типове. Едно абсолютно обединение на типове за всички парни мелници въ страната за сега е невъзможно, защото то изисква приравнение на мелницитѣ въ техническо отношение, за което понастоящемъ нѣма нито срѣдства, нито врѣме.

Въ свръзка съ въпроса за установяване еднакви типове на брашната, ще трѣбва да се обсъди и въпроса за разнитѣ смѣсове на зърната за млѣво, по съображенията, които изтъкнахме по-горѣ. Отъ голѣма важностъ за народното хранене въ настоящия моментъ е, да се установятъ отдѣлни типове на брашната, произвеждани отъ чисти пшенични зърна и такива за брашната, произвеждани отъ смѣсени зърна, като при това се опрѣдѣлятъ и процентитѣ на тия смѣсове, както това е направено въ повечето западни държави. Само при такова едно разграничение на типове и качествата на брашната, произвеждани отъ чисти и смѣсени пшенични зърна, ще може да се постигне едно правилно и справедливо нормиране на цѣнитѣ на брашната, произвеждани тая година отъ разнитѣ парни мелници въ страната.

А. Е. и И. Г. Л.

Б) Външенъ.

Финансовото положение на воюващите държави*).

Извѣстията за мобилизирането на сега воюващите държави се послѣдваха отъ цѣлъ редъ економически и финансови явления като: галопируще ослабване на индустрията, прѣкъсване на стоковия транспортъ, парализиране на телеграфното и пощенско съобщение, разстройство на националната и международна размѣна, поскъпване на прѣдметитѣ отъ първа нужда и едновременно поевтиняване на онѣзи отъ индустриаленъ характеръ.

Наредъ съ горното, се явиха и затруднения на паричнитѣ пазари и въ сферата на паричната циркулация, които наложиха редъ извънредни мѣрки като мораториума, високото шконго, и задържането на златото; това отъ, своя страна, прѣдизвика паника по всички главни и второстепенни борси, понижи, както твърдоцѣннитѣ, тъй и дивидентнитѣ книжа, и съкрати борсовитѣ операции въ такива центрове като Парижъ, Хамбургъ, Франкфуртъ н/м и пр., а съвсѣмъ затвори борситѣ въ Виена, Амстердамъ, Брюкселъ, Петербургъ и даже въ Лондонъ, гдѣто това се случва за първъ пътъ отъ сжествуването на тамошната борса. Берлинската борса остана открита само номинално.

Но паниката прѣскочи и въ задокеанскитѣ страни, като Съед. Щати; тя закри борситѣ въ Египетъ и даже въ Китай. А като резултатъ отъ това се явява и епидемията на банкрутството.

Съ развиването на военнитѣ дѣйствия, международната размѣна, която и безъ това имаше характеръ на депресия, постепенно дава мѣсто на търговско-индустриалната криза. Положението се изостри и съ неизбѣжния кризисъ въ селското стопанство, което се лиши отъ работни рѣцѣ въ най-важното врѣме за прибиране реколтата; къмъ това се прибавя и застой въ хлѣбната търговия. Споредъ нѣкои, тая верига отъ важни економически явления заплашва и цѣлия свърѣменъ строй, чийто вжтрѣшни противорѣчия собствено и прѣдизвикаха днешния всемирень пожаръ.

Характерната черта на сегашната европейска война, сравнително съ прѣдшнитѣ, се състои, въ колосалнитѣ размѣри на мобилизиранитѣ сили, които вѣроятно ще достигнатъ скоро до 20,000,000 души; тя даже не се състои и въ грамаднитѣ сѣдства, които войната ще погълне, като смѣтаме около 9 лева на чловѣкъ дневно. Отличителното въ тая война е главно това, че тя ще се води въ съвсѣмъ друга социална сѣда, при силно измѣненитѣ и твърдѣ усложнени економически условия. Нито наполеоновитѣ войни, нито франко-пруската война, не могатъ да ни дадатъ прѣдстава за онѣзи страшни опустошения, които ще причини настоящата война, понеже тя става въ центъра на капиталистическото стопанство, което еволюира за послѣднитѣ 40 години до висшата и рафинирана кредитна система. Тая система, чийто центъръ лежи въ тѣсния златень фундаментъ, е твърдѣ чувствителна къмъ всѣкакви економически и политически сътрѣсения.

Поради това, естественъ е страха, че войната може да разстрои до толкова цѣлия кредитень механизъмъ, щото това само по себе си, независимо

отъ другитѣ разрушителни фактори, като разстройството на производството и размѣната, липсата на потребителни сѣдства, разрушението на производителнитѣ сили, може да докара нечувани сътрѣсения въ економическия животъ.

Ако, отъ една страна войната, може да докара ослабването на милитаризма, отъ друга, тя може да тикне Европа назадъ, като спре нейното социално развитие и я остави подъ хегемонията на Америка.

Ако свърѣменната кредитна система може да издържа економическитѣ кризи, неизвѣстно е да ли тя би понесла европейската война. Споредъ проф. Пленге „въ тая неизвѣстность е цѣлия ужасъ въ положението на капиталистическия миръ.“

Въпросътъ за влиянието на една голѣма европейска война върху днешната парично-кредитна система се постави на дневень редъ слѣдъ марокския конфликтъ въ 1911 год. когато финансовата неподготовка на Германия най-вече повлия за уреждането на конфликта и отстрани опасността отъ войната. Прѣзъ балканската война стана ясно, че войната изисква не само голѣми разноски, но и че когато тѣзи разноски сж на лице, една страна още не може да се счита за подготвена въ финансово отношение.

Наредъ съ послѣдното, е важно да се подготви цѣлата парично-кредитна система на държавата, да ѝ се осигури достатѣчна устойчивость и еластичность, което ще ѝ даде възможность да противостои на паричната и борсова криза, прѣдизвикани отъ войната и които, заедно съ това, ще дадатъ възможность за бързото мобилизиране на сѣдства, нужни за самата война. Въ това именно и се заключава сжщността на *финансовата боева подготовка*.

Споредъ това, планътъ на военната мобилизация на една страна трѣбва да върви паралелно съ нейната финансова мобилизация. А изработването плана на послѣдната е задача на ръководителитѣ на нейнитѣ финансови учрѣждения и на централната ѝ емисионна банка. Взети наедно тѣзи учрѣждения образуватъ финансовия генералень щабъ въ мирно и въ военно врѣме.

Нѣмскитѣ учени финансиста напоследъкъ работѣха сериозно надъ тоя въпросъ, а президента на германската имперска банка г. Havenstein, заедно съ теоритика Lumm, работиха да подготвятъ германската парична и кредитна система за войната. До колко тѣ успѣха въ това, ще видимъ по-нататкъ.

* *

Основата на днешното рафинирано капиталистическо стопанство сж паритѣ, като самостояйна форма на цѣнността, и то въ видъ на опрѣдѣлена стока — златото.

Но колкото е по-развитъ кредита въ едно стопанство, толкова повече паритѣ въ него се замѣнятъ съ кредитнитѣ пари и съ кредитнитѣ операции. Обаче, заедно съ това, толкова повече и въ врѣме на кризитѣ, когато кредитътъ намалява, изпѣква на сцената товарно-паричната основа на това стопанство. Вѣрата въ обществения характеръ на производството, при което кредитътъ се явява като единъ видъ обществена форма на богатството, отстъпва мѣсто на звонковия металъ. Въ такава врѣме всички реални цѣнности, полици, цѣнни книжа и кредитни пари се стремятъ да се обърнатъ въ злато.

Тозъ часъ слѣдъ обявяването на войната въ Виена, Лондонъ, Парижъ и пр. почна да изчезва отъ пазара златото, което подигна неговата цѣна

*) Извлѣчение отъ статията на А. Ф. Эпотаевски „Война и финансовая мобилизация“ въ *Современный Миръ* 1914 г. м. сентябрь.

и показва своя натискът на емисионните банки, концентриращи въ своите каси главния златен ефектив на всяка европейска страна.

Понеже въ военно време международната монета е златото, то естествено е, че коренът на финансовата мобилизация се крие въ оня златен фондъ, съ който разполага емисионната банка на всяка страна.

Размърътъ на златния фондъ въ разните страни зависи отъ редъ економически и политически причини и, прѣди всичко, отъ ролята на страната въ всемирния пазаръ. Докато опазването на тоя фондъ въ мирно време не прѣдставлява особени мъжнотии, въ критическите моменти то изисква голѣми жертви и извънредни мѣрки, които се отразяватъ лошо на търговията и изобщо на цѣлото стопанство. И тѣзи мѣрки трѣбва да се зематъ тъкмо тогава, когато економическия животъ се най-вече нуждае отъ естествени парични сръдства. Въпрѣки това, жертвите се налагатъ и се понасятъ отъ всички.

Настъпалата по тоя начинъ парична криза наложи покачването на шконтото отъ страна на всички емисионни банки, — най-силното сръдство за удържането и привличането на златото въ дадена страна. Въ самото начало френската банка повиши шконтото на $4\frac{1}{2}$ и 5% , австро-унгарската на 6% и бързо го докара на 8% , берлинската на $4-6\%$, руската на $6-6\frac{1}{2}\%$, а английската на 17 юлий го качи отъ 3 на 4% и за 3 дена, т. е. на 19 юлий, го докара на 10% !

Разбира се, това се отрази и на шконтото въ частните банки.

Наредъ съ горнето, банкитѣ взеха мѣрки и за прибирането на златото отъ циркуляцията и за увеличаване на своите запаси. Франция купи въ края на юлий отъ Ню-Йоркъ за 500 милиона фр. злато, а за да прибере златото отъ циркуляцията и за да удовлетвори порастналата нужда за налични пари, издаде кредитни пари отъ дребна стойностъ. Тозъ частъ слѣдъ австрийския ултиматумъ Германия нареди, штоо сумитѣ отъ пощенските каси да се изплащатъ съ кредитни пари. Изобщо, на всѣкъдѣ, включително и Англия, прибѣгнаха къмъ издаване на книжни пари.

Обаче, и горните мѣрки не бѣха достатъчни. Понеже всички спестовни каси се затрупваха съ кредитори, то приложиха се и редъ ограничения за изплащане на сумитѣ. Така, въ Франция се плащаха по 50 фр. всѣки 2 недѣли. И тѣзи мѣрки се взеха въ туй време, когато въ Франция има депозирани около 11 милиарда фр., въ германските акционерни банки (при капиталъ 1 милиардъ марки) около $6\frac{1}{2}$ милиарда депозити, въ английските около 26 милиарда и, най-сетнѣ, въ руските $7\frac{1}{2}$ милиарда фр. Прѣдпазливостъта въ изплащанията се наложи главно отъ обстоятелството, че горните влогове сж пласирани прѣдимно въ активни операции, отдѣто и въ нормално време мъжно могатъ да се мобилизиратъ. А това подига другъ важенъ въпросъ за финансовата мобилизация — въпросътъ за *банковия ликвидитетъ*.

Въ време на такава обща криза, като сегашната, банковият ликвидитетъ получава съвсѣмъ друго значение, отколкото при нормални условия. Въ такива моменти, даже най-подвижните активи губятъ своята ликвидитетностъ. Поради това, за да мобилизиратъ своите сръдства, банкитѣ биватъ принудени да на-

маляватъ своите кредити. Обаче, това само спира издаването на нови пари, безъ да увеличава припдаването на нови сръдства. Всѣко частно стопанство въ подобно време се стреми да мобилизира своите сръдства, а туй намалява влоговетѣ. Наредъ съ това режимътъ на мораториума въ всички държави прѣвърща най-ликвидитния полнченъ активъ въ гола финансова операция. Въ свръзка съ туй, и борсовите цѣнности губятъ своята активностъ. Банкитѣ оставатъ съ грамадни мъртви портфели, а съкращаването на кредита отъ страна на тѣхните чужди кореспонденти още повече ослабва тѣхната ликвидитетностъ. Ето защо, въ такова време за ликвидитета има значение само касовата наличностъ, която повишава търсенията къмъ централните национални банки, дѣто е прибранъ златниятъ ефективъ на всяка страна.

Ако направимъ единъ прѣгледъ на ликвидитета на воюващите страни, ще видимъ, че Германия и Австрия не стоятъ тѣй добръ, както държавитѣ на тройната антанта. За послѣдните двадесетъ години ликвидитетътъ на германските банки и на сходните съ тѣхъ по своя характеръ австрийски банки се е постоянно понижавалъ; туй се проявява еднакво по отношение на подвижните активи и на касата къмъ задълженията. Това обстоятелство прѣзъ послѣдните години прѣдизвика силна обтегнатостъ на германския париченъ пазаръ. При единъ ръстъ на депозититѣ и на акцентитѣ, каситѣ оставаха съ нищожни суми, увеличавани само изкуствено за годишните отчети. Банкитѣ прѣтърпѣха грамадни загуби въ спекулативни операции и вложиха голѣми суми въ консорциални дѣла.

За да направятъ германската кредитна система по-ликвидитна и по-подготвена за една война, ржководителитѣ на имперската банка, въ съгласие съ авторитетните теоритици, проповѣдваха на банкитѣ увеличаване на тѣхните налични резерви, намаляване на пасивния кредитъ и едно повнимателно пласиране на тѣхните сръдства. Тѣ искаха да ги подготвятъ къмъ по-голѣма независимостъ отъ имперската банка, за което съкратяваха дисконта на финансовитѣ полици и повишаваха дисконтния процентъ.

Намалявайки така ролята на имперската банка, като кредитно учрѣждение, тѣ се стараяха да му усилятъ ролята на регулаторъ на паричната циркуляция. Но понеже тѣзи възпитателни въздѣйствиия се оказаха безсилни къмъ банкитѣ, то прѣзъ тая година президентътъ на имперската банка изиска отъ голѣмите столични банки, штоо тѣхната касова наличностъ да съставлява 10% отъ годишните имъ задължения. За провинциалните банки тоя процентъ бѣше намаленъ, понеже тѣ разполагатъ съ голѣми суми въ столичните. Обаче, и тоя планъ остана не-реализиранъ, понеже за него бѣше даденъ срокъ отъ 2 години. Поради това, опасността да бждатъ изтеглени влоговетѣ на германските банки съ туй не се намали.

Въ началото на м. мартъ въ осемтѣ най-голѣми берлински банки отношението на касата (202·9 мил. марки) къмъ задълженията (5053 м. м.) бѣше 4% , а заедно съ акцентитѣ (1·4 милиарда) то бѣше 3% . Тоя процентъ стои много по-долу отъ ликвидитета на руските банки. Така, за руските акционерни търговски банки горнето отношение къмъ 1 май наст. година е било 291:4350 мил. рубли или $7\cdot6\%$, а по отношение само на влоговетѣ 10%

(291:2843). За петербургските банки ликвидитетът е 7·2% (225:3100), а по отношение на депозитите 11% (225:2061).

Но, ако банковата система на Германия не е подготвена за кризата на войната и цялата тежест трябва да падне върху имперската банка, то явява се въпросът, да ли и тая е достатъчно силна за да играе ролята на сигурен кредитор на народното стопанство въ туй време, когато тя, като имперска банка, съ своите налични средства трябва да поддържа воденето на войната?

Пръз последните три години е направено тървдъ много за подобряване на паричната система на Германия. Имперската банка увеличи златния си запас до 1·3 милиарда марки, като купи злато отъ странство и издаде дребни банкноти. Заедно съ това, тя разви силно и девизната си политика, съ която подкръпи златната си наличност съ чужди полици въ случай на неблагоприятен баланс на сметките. Това ставаше на редъ съ ликвидиране на краткосрочните задължения къмъ горните банки и съ развиване на краткосрочни кредити къмъ руските банки. Освѣнъ това, съ законъ се прѣладе въ случай на война, на имперската банка златниятъ воененъ фондъ отъ 120 милиона марки, който се пазеше въ шпандауската крѣпостъ, и напоследък бѣше увеличенъ на 200 мил. марки.

Горната наличностъ дава възможностъ на имперската банка да издаде (при спазване отношението 1:3) около 5 милиарда банкноти. Понеже до войната тѣхната сума възлизаше на 2·2 милиарда марки, то има възможностъ за още 2½ милиарда. Разбира се, въ краенъ случай може да се прѣмине и къмъ книжната валута съ насилственъ курсъ. Обаче, ако вземемъ прѣдъ видъ, че влоговетъ въ разните германски банки възлизатъ на 30 милиарда марки и че при една силна паника може да се поиска най-малко ½ отъ тѣхъ, т. е. около 6 миарда, то очевидно е къмъ какви резултати ще поведе книжната монетна система, особено слѣдъ като се знае, че за последните години са пустиа ти много билети съ дребна стойностъ. Като резултатъ отъ горното ще се яви пълно разстройство на кредитната система и банкрутиране на едрите банки, които сж касиерите на едрото капиталистическо стопанство; а това отъ своя страна ще поведе къмъ спиране на цялата стопански организъмъ. Нѣкои финансови теоритици прѣдлагатъ въ такива случаи прилагането на широкъ мораториумъ и пълно неизплащане на влоговетъ. Обаче тая мѣрка може да се прилага само частично, както и стана почти въ всички европейски държави. Така, въ Италия спестовните каси (освѣнъ пощенските) получиха право да изплащатъ въ срокъ отъ 28 юлий до 28 августъ до 5% отъ влоговетъ; само влогове до 50 лири се изплащаха напълно. Слѣдващите 5% се изплащаха между 2 и 17 септември. Въ Франция общиятъ мораториумъ бѣше въведенъ на 31 августъ въ смисълъ, че влоговетъ до 250 фр. могатъ да се изплащатъ напълно, а при по-големи суми се изплаща само 5%. Въ Швеция се изплаща по 100 крони на човѣкъ въ день. Обаче, това не докосва плащанията на индустриалците, които се нуждаятъ отъ оборотни средства. Понеже повечето влогове въ едрите банки сж текущи сметки и оборотни средства на търговските и индустриални прѣдприятия, то спирането на тѣхното изплащане може да подкопае съвсѣмъ производството и размѣната и да прѣдизвика истинска економическа

катастрофа. Това се особно касае до Германия, която е главна индустриална страна, изнасяща много фабрикати и внасяща сурови материали, 70% отъ търговията на която става по море и чинто пжтица, както знаемъ, скоро се заеха отъ англо-френската флота.

* *

Горѣказаното относно германския банковъ ликвидитетъ се огнася още повече за А.-Унгария, въ прѣки това, че тамъ 2/3 отъ банкнотите трябва да сж покрити съ злато. Както ще видимъ по-долу, това не прѣчи на А.-Унгария да има по-лоша боева финансова и економическа готовностъ отъ Германия.

Доста злѣ стоеше въ началото и Англия, макаръ и нейниятъ банковъ ликвидитетъ да е по-добъръ отъ онзи въ Германия и А.-Унгария. Обаче, тамъ е много развита чековата и расчетната система, и то при съвсѣмъ друга банковъ уредба. Английските депозитни банки въ време на нужда сж повечето оставени сами на себе си, а между това, тѣхните резерви сж недостатъчни. Поради това, тѣ въ рѣшителните моменти гледатъ на английската банка като на резервоаръ, отъ който могатъ да добиятъ налични средства. А на това прѣчи тамошната парична система, растроена на *singency principle* и на раздѣленнето на английската банка на двѣ самостоятелни отдѣления*); туй прави резервите на англ. банка недостатъчни и прѣчи на издаването на кредитни пари въ онзи моментъ, когато търсенето на налични пари е най-големо.

*) Това раздѣление на англ. банка може да поведе къмъ абсурда, че въ времето, когато банковото отдѣление може да бѣде прѣдъ банкрутство, емисионното отдѣление може да има много злато. Движението на сметките на двѣте отдѣления се вижда отъ слѣдните числа:

Банково отдѣление	2 юлий	25 юлий	31 юлий
Текущи сметки на козачежничеството и на разни обществени учрѣждения	13·3	11·5	7·9
Частни влогове	42·5	56·7	83·3
Правителствени заеми	11·0	11·0	23·0
Полици, портфейли и заеми	33·6	65·4	70·8
Резерви	29·2	9·97	15·5
Отношенията на резервите къмъ задълженията	52·3%	14·6%	17·0%
Емисионно отдѣление			
Общо издадено	56·9	44·6	50·7
Количеството на банкноти въ циркулация	29·2	36·1	35·9
Златенъ фондъ	38·5	26·0	32·2

Отъ горните числа се вижда, че въ най-големата нужда, поради намаляването на златния запасъ, става прибиране на кредитните пари. Понеже банковата резерва се е съкратявала, по тѣзи причини, и въ сжщото време влоговетъ сж расли, то ликвидитетътъ на англ. банка къмъ 25 юлий е спадналъ на 14·6%.

Паниката при голѣмите кризи тукъ се усилва и отъ това, че въ циркулацията въ такива моменти, когато чекътъ и др. парични сурогати губятъ силата си, почва да се явява търсене не само на едрага, но и на дребната монета, като средство за лично употребление. Всички скриватъ еднакво златото и размѣнната монета. Поради това, явява се нужда отъ кредитни пари съ дребна цѣнность. Ето защо, издадените отъ английското козачежничество за нѣколко милиона лири едно-фунтови и десетъ шилингови златни банкноти, заедно съ 1 мѣсечния мораториумъ, отсрочиха платките на полиците, заплатите, квартирните наеми, данъците и пр. Съ това се понижи паниката и шконтото къмъ 24 юлий отъ 10% спадна на 6%.

Въ връзка съ горното, нека споменемъ, че 10% шконтото въ Англия се е практикувало и въ 1847 и 1866 критическите години.

Енотаевски.

Тъзи недостатък на английската банка днес се признаватъ даже отъ придирчивитъ защитници на английския финансовъ консерватизъмъ. Така, лордъ Averby въ 1908 год. бѣше заявилъ „че повишаването на шконтото и сега може да привлече нужното злато и че английскиятъ златенъ резервъ може да удовлетвори всички изисквания, съ изключение нуждитъ на една голѣма европейска война“. Слабиятъ ликвидитетъ на английската кредитна система призна прѣзъ януарий тая година и директорътъ на голѣмата London City and Midland Bank. Това накара английската банка да подигне шконтото до 10% и закриването на банкитъ за 3 дена. То може да наложи суспендирането на закона на Пили, което и стана на три пѣти прѣзъ миналия вѣкъ при голѣмитъ кризи. Въ 1825 г. кризата се ослаби съ издаването на еднофунтови банкноти. Друго срѣдство може да бѣде това, къмъ което прибѣгнаха американцитъ въ 1907 г. поради тѣхната сѣщо слаба парична система, — издаването на частни банкови свидѣтелства и сертификати на разнитъ арбитражни банки. Най-сетѣ, въ крайна нужда може да послужи Banque de France съ голѣмия си златенъ запасъ, както стана напр. въ 1908 год.

Френската парична система, въ противоположность на английската, е много по-стабилна и еластична. Banque de France е частно кредитно учрѣждение, независимо отъ държавното ковчезничество; поради това и тя спазва своя кредитъ и въ такива моменти, когато държавнитъ финансии сж били парализирани, а туй ѝ е давало възможность да дойде на помощъ на държавата въ такива остри моменти като напр. въ 1870 и 71 година. Широкото емисионно право, което съ закона отъ 22 юлий н год. се увеличи отъ 6 милиарда на 12 милиарда фр., дава възможность на фран. банка да отвори на държавата грамаденъ кредитъ за военни нужди. Неговиятъ златенъ запасъ отъ 4 милиарда фр. (4.7 милиарда фр. съ среброто) съставлява грамаденъ резервъ за държавата, поради което тя не се нуждае отъ специаленъ воененъ фондъ.

Отъ тая гледна точка, държавитъ на тройната антанта иматъ голѣмо прѣдимство, понеже и тритъ разполагаха съ златенъ фондъ отъ 9½ милиарда фр., т. е. 2—3 пѣти повече отъ двойния съюзъ. Наредъ съ туй, Англия получава еженедѣлно отъ своитъ колонии повече отъ 25 милиона фр., когато германската морска търговия е съвсѣмъ парализирана.

(Ще слѣдва края).

Ч. К.

Стопанска хроника на войната.

ФРАНЦИЯ.

Международниятъ обмѣнъ.

Едновременно съ борбата за военно надмощие, неприятелскитъ велики държави бързатъ да намѣрятъ и срѣдствата за взаимно измѣстване отъ външнитъ тържища — главно американскитъ. Въ това отношение къмъ Германия се сипятъ най-много закани, вслѣствие изолираното ѝ положение спрѣмо извъневропейския свѣтъ. Макаръ тия закани и да нѣматъ голѣмо значение, защото, слѣдъ сключването на мира и възстановлението на редовни търговски отношения ще печели почва онзи, който стопански е по-високо организиранъ, тѣ заслужаватъ да бѣдатъ отбѣлжани като доказателство за истинската цѣль на бушувашата война.

Въ Франция постоянно говорятъ за измѣстването на Германия отъ Америка. Тая словесна търговска война е дала поводъ на американската търговска камара въ Парижъ да каже своята дума въ полза на усиляването търговския обмѣнъ между Америка и Франция. Въ едно писмо до „l'Office national du commerce extérieur“ въ Парижъ отъ 1 септемврий тая камара се изказва така: „Въ тия критически врѣмена ние се мѣжимъ да помогнемъ на французката търговия и индустрия съ всички срѣдства. Настоящото положение открива за французката търговия широко поле въ Съединенитъ Шати. До сега Франция е доставяла въ Америка само прѣдмети за луксъ, а масовитъ артикули за консомация отъ по-низшиятъ народни класи е изоставила за други държави. Не е ли сега моментътъ да се завладѣе и тази търговия? Между другитъ артикули, ще посочимъ на химическитъ произведения, текстилни всѣкакви видове и особно дѣтски играчки, тѣй много купувани за Коледа. Тѣмко за французкитъ фабриканти подхожда да доставятъ тия прѣдмети, чието усилено производство може значително да намали безработицата. За това е нужно да се изпратятъ въ Америка хора енергични добри продавачи, които сж въ течение на търговскитъ сдѣлки и владѣятъ английския езикъ. Сѣщеврѣменно въпросътъ за мостритъ трѣбва да бѣде уреденъ най-широко. Отъ друга страна, ще се извършатъ голѣми покупки на хранителни произведения за Франция. . . . и пр.“

До сега и правителството на Републиката и частната инициатива посѣгатъ да използватъ благоприятното положение, но изглежда, че общата несигурность, създадена отъ войната, съставлява колосална прѣчка. Въпросътъ за камбиото остава и до сега въ пълнъ хаосъ. Чекове срѣщу най-солидни външни кжши не се приематъ отъ никоя банка. Банкитъ сж изпаднали въ невѣобразимо вѣщепяване. Това именно тягостно положение кара „l'Economiste Français“ първо да пише: „До като не се турпъ край на анархията въ международния шанжъ, всичкитъ разисквания за измѣстване германскитъ стоки отъ Америка си оставатъ чисто бръщолевене.“

Състоянието на Народната банка (Banque de France)

Споредъ изявленията на финансовия министъръ г. Рибо, състоянието на Banque de France се резюмира така:

Златна наличность на 1 октомврий н. с. 4 милиарда и 92 милиона фр., а на 23 юлий е била 4 милиарда и 104 милиона, разлика въ по-малко само 12 милиона.

Сребърна наличность на 1 октомврий 319 милиона, срѣщу 639 милиона на 23 юлий. Банката се стреми да се освободи отъ среброто, което намира добъръ приемъ въ публиката.

Портфейлъ на 1 окт. 4 милиарда 476 милиона срѣщу 1 милиардъ и 539 милиона на 23 юлий. Но голѣма частъ отъ него е имобилизиранъ вслѣствие мораториума, което е отъ естество по-скоро да затрудни банката. Обаче, въ послѣдната седмица портфейла се е увеличилъ съ 87½ милиона, които сж отъ нови сдѣлки, платими слѣдъ 3 мѣсеца.

Аванси на държавата 2 милиарда и 100 милиона, срѣщу 205 милиона на 23 юлий. Кредиторната смѣтка на съкровището при банката е 296 милиона срѣщу 400 милиона на 23 юлий.

Банкноти въ обращение на 1 окт. 9 милиарда 299 милиона.

Частнитѣ влогове се възкачватъ на 2 милиарда 177 милиона, съ 209 милнона повече отъ прѣдната седмица.

РУСИЯ.

Окръжна нота на руското Министерство на външнитѣ работи подъ № 341 отъ 23 августъ т. г., относително начина за разрѣшаване износа на разни продукти отъ Русия.

1) За да бждатъ натоварени на параходъ стоки, на които изнасянето е забранено, трѣбва легацията, подъ чийто павильонъ пътува параходътъ, да съобщи въ Министерството на външнитѣ работи, че иска да се разрѣши износа на тия стоки, като едновременно удостовѣри, че тѣ ще бждатъ стоварени въ собствената ѝ страна и нѣма да бжде прѣизнесена въ неприятелска на Русия държава.

2) Ако параходътъ, който пътува подъ националния павильонъ на легацията, отива за пристанища на друга неутрална или съюзна на Русия страна, легацията трѣбва да се споразумѣе съ мисията на тая страна и двѣтѣ съвмѣстно да удостовѣрятъ, че стоката ще бжде разтоварена въ неутрално или съюзно пристанище и нѣма да бжде прѣизнесена въ неприятелска на Русия държава.

3) Всѣко искане за разрѣшаване изнасянето на храни или брашна прѣзъ пристанищата на Балтийско море ще се оставя безъ послѣдствие.

4) Императорското правителство може да забрани износа на коя да е отъ изброенитѣ въ специалния списъкъ стоки, ако намира че тя е необходима за самата Русия.

5) Параходи безъ товаръ, или натоварени съ стоки, на които изнасянето не е забранено, могатъ да отпътуватъ безъ други формалности, освѣнъ ония, които сж били въ сила прѣди 26 юлий т. г.

Ив. Д.

Изъ дѣйността на германската имперска банка прѣзъ войната.

При обявяването на послѣдната война, германската имперска банка се опасяваше да не прѣжи-

вѣе нѣкоя голѣма криза и, имайки това прѣдвидъ, успѣ по много задоволителенъ начинъ да прѣдотврати настѣпването на финансова паника. Нейната задача бѣ да се грижи по единъ строго опрѣдѣленъ пътъ за успѣшното развитие на стопанския животъ.

Всичко това, бидѣ постигнато, въ голѣма степенъ, за което, между другото свѣдочатъ редовно издаванитѣ банковѣ бюлетини. Още отъ началото на войната, златния запасъ на банката постоянно се покачваше и така се даде възможность, за сравнително правилното развитие на стопанския животъ въ страната.

На 7 августъ т. г., т. е. къмъ края на първата седмица отъ войната, имперската банка е притежавала една наличность отъ 1477·5 мил. марки; на 15 августъ тази наличность се покачва до 1508·5 мил. м.; слѣдъ тази дата наличността още се повишава, и то както слѣдва: на 22 августъ — до 1529·7 мил. м.; на 31 августъ — до 1556·4 мил. м.; на 7 септемврий — на 1580 мил. м., на 15 септемврий — на 1620·9 мил. м.; на 23 септемврий — на 1675·8 мил. м.; на 30 септемврий — на 1716 мил. м. и на 7 октомврий — на 1770·7 мил. м. За забѣлѣзване е, обаче, факта, че даже на 30 септемврий се забѣлѣзва повишение, макаръ прѣзъ този день да сж били изплатени много суми. Сжщото нормално развитие на операциитѣ се забѣлѣзва и по отдѣла на шконтиранитѣ записи: на 7 августъ т. г. банката е имала единъ портфейлъ отъ 3737 мил. м.; сжщиятъ се покачва къмъ 31 августъ до 4750 мил. марки, а на 15 септемврий възлиза на 4660 мил. м. Прѣзъ втората половина на септемврий положението на портфейла почва пакъ да се повишава, ала когато прѣзъ 1913 г. неговото повишаване е било съ 564 мил. м.; тази година то възлиза само на 94 мил. марки.

Въ едно станало напоследъкъ засѣдание на всички банковѣ директори е могло да се констатира, че положението на имперската банка е твърдѣ задоволително и че тя, макаръ да служи изключително като военна банка и да е безъ каквато и да било подкрѣпа отъ страна на голѣмитѣ германски спестовни каси, е могла и ще може успѣшно да пази, както интереситѣ на националното стопанство, така сжщо и ще прѣдотврати възможността за настѣпване каквато и да е финансова криза въ страната.

А. Н. Ю.

КОНСУЛСКИ РАПОРТИ.

Държавнитѣ дългове на Италия.

Политическата ориентировка на една държава е, безспорно, въ голѣма зависимостъ отъ нейнитѣ финансии. Голѣмитѣ групировки въ Европа мѣрятъ днесъ силитѣ си не само съ числото на байонетитѣ, но и съ прѣвъзходството на своитѣ финансии, на своитѣ задължения; балансътъ на политиката върви паралелно съ она на бюджетитѣ, на данъчната податливостъ на народитѣ, на тежеститѣ върху данъкоплатцитѣ и пр. други обстоятелства, които сж непосредствено свързани съ стопанския и економически животъ на страната. Съотношението на държавнитѣ дългове къмъ народното богатство и дър-

жавнитѣ приходи опрѣдѣля въ какво състояние, финансово и економическо, се намира държавата. Ето защо, едно сравнително изучаване на италианския публиченъ дългъ прѣдставлява немалкъ интересъ.

На 30 юний миналата година италианския държавенъ дългъ е достигналъ почтената цифра:

14,272,000,000 л.

Бюджетътъ на Италия вписва една сума отъ 500,441,000 л. за лихви и погашения.

Въ сравнение съ държавнитѣ дългове на другитѣ държави отъ тройния съюзъ и тройния антантъ, Италия стои на послѣдно мѣсто. Слѣдната таблица посочва нагледно това:

Дългове въ края на 1913 г.

1. Франция	31,432,000,000
2. Русия	24,103,000,000
3. Англия	18,504,000,000
4. Германия	23,064,000,000
5. Австро-Унгария	16,402,000,000
6. Италия	14,272,000,000

Прѣсмѣтнатъ процентътъ, употребенъ за лихви и погашение по отношение постъпленията на държавата, Италия е втората държава, която най-много отдѣля отъ приходитѣ си.

1. Франция	29%
2. Италия	21%
3. Австро-Унгария	16%
4. Русия	15%
5. Англия	10%
6. Германия	9%

При съотношението на държавнитѣ дългове и народното богатство, ще имаме съвсѣмъ друга пропорция. Италия остава послѣдна, когато Германия е първа. Послѣдната покрива тежеститѣ на своитѣ дългове почти изключително отъ приходитѣ на желѣзницитѣ, стойността на които се приближава до цифрата на държавнитѣ дългове.

Колкото и относително да е изчислението на народнитѣ богатства, все пакъ съществуващитѣ статистики даватъ една база и могатъ да служатъ за сравнение.

1. Германия	375 милиарда лв.
2. Франция	360 " "
3. Англия	320 " "
4. Русия	185 (?) " "
5. Австр.-Унгария	133 " "
6. Италия	85 " "

Цифритѣ за Германия, Франция и Англия сж извадени отъ изчисленията, които неотдавна публикува въ Берлинъ единъ отъ директоритѣ на „Deutsche — Bank“ г. Helfferich, за Австро-Унгария — ония на Fellner, за Италия — прѣсмѣтванията на Джини, Колажани, Занардели, Рава и др. За Русия съществуватъ данни — единичнитѣ публикувани до сега — отъ Mulhall, но тия данни изглеждатъ невѣроятни.

Държавнитѣ дългове, по отношение на народното богатство, даватъ слѣдната пропорция:

1. Италия	17%
2. Русия	13%
3. Австро-Унгария	12%
4. Франция	8%
5. Германия	6%
6. Англия	5%

Слѣдователно, дълговетѣ на Италия съставляватъ *една шеста* отъ народното богатство; ония на Франция — *една дванадесета*, а на Англия — *една седемнадесета*.

Въпрѣки тая голѣма диспропорция между богатството въ Италия и дълговетѣ на страната, все пакъ финансиитѣ на кралството се намиратъ въ добро състояние. Дълговетѣ сж почти национализирани (законъ Сонинно) и държавата плаща на вънъ едва 65 милиона лихви и погашения. Единъ италиански економистъ изчисляваше, че 86% отъ дълговетѣ сж пласирани въ Италия.

Отъ 1910 до 1914 година държавата е сключила вътрѣшни заеми за

1,700,000,000 лева

които бидоха покрити почти веднага съ единъ примѣренъ патриотизъмъ, макаръ това да причини извѣст-

ни щети за индустрията, търговията и земледѣлието, които иматъ нужда отъ подвиженъ капиталъ.

Едно силно течение има да не се увеличаватъ вече държавнитѣ дългове, а да се посрѣщатъ евентуалнитѣ нужди на държавата съ създаването на нови приходи за бюджета чрезъ фискални наредби. (Въ единъ периодъ отъ 3 години, отъ днесъ, държавата трѣбва да погаси 1,080,000,000 лв.).

Съ това се обясняватъ новитѣ данѣчни реформи на италианското правителство.

Нови данѣци въ Италия.

Съ кралски указъ отъ 12 октомврий се въвеждатъ слѣднитѣ нови данѣци:

1. Върху гербовата книга и гербовитѣ марки, върху карти за игра и върху разписки по контракти за наемъ.

До сега гербовитѣ хартии се продаваха: 60 ст. 1·22 л., 1·82 л., 2·44 л., 3·66 л., и 4·88 л.; за напѣдъ отъ 1 ноемврий н. с. ще се продаватъ: 65 ст., 1·25 л., 1·90 л., 2·50 л., 3·75 л. и 5 лири италиански. Отъ 1 януарий идущата година ще се обгербватъ съ 2% гербовъ сборъ всички билети за хазартни и спортни игри. Гербовиятъ сборъ върху картитѣ за игра се повишава отъ 30 на 50 стотинки за колода отъ 52 карти и на 80 ст. за колода отъ повече отъ 50 карти.

2. Правителствени концесии (позволения) облагани съ такси, платими въ марки; продажба на оржжия, амбулантна продажба на ножове и др.; плаване съ собствени лодки или параходчета — автомобили.

Гербовиятъ сборъ за правителственитѣ концесии се закржглява съ едно значително увеличение въ слѣднитѣ размѣри; л. 1·25, 2·50, 3·75, 5·25, 6·30, 10·50 и 12·60 — начиная отъ 1 ноемврий н. г.

Продавачитѣ на оржжия се облагатъ съ годишенъ данѣкъ 250 л. и съ допълнителна такса отъ 25 лири. Амбулантнитѣ продавачи на ножове и други хладни оржжия и инструментѣ се облагатъ съ 50 лири годишенъ данѣкъ и допълнителна такса отъ 5 лири.

Отъ 1 ноемврий правото за носене револверн се увеличава на лв. 22·50. Таксата за плаване по рѣки, езера и канали се опрѣдѣля на 2·50 за всѣка лодка.

3. Данѣкъ за свободно циркулиране на частни автомобили, мотоциклети, моторни лодки и др.

Отъ 1 януарий 1915 година ще се облагатъ частнитѣ автомобили въ слѣдния размѣръ: съ една конска сила — лири 3; съ двѣ к. с. — л. 5; съ три к. с. — л. 7; съ 4 кон. сили — л. 9 и т. н. За мотоциклети съ повече отъ три конски сили ще се събиратъ такси отъ 35—50 лири съ 50% увеличение върху първоначалния данѣкъ, ако мотоциклетитѣ иматъ и странична кола; за моторни лодки ще се събира данѣкъ 25 лири за тия съ три конски сили; 40 лири — до 6 к. с. За повече отъ 6 конски сили се прибавя по една лира за всѣка конска сила.

Въ най-близката сесия на римския парламентъ тия укази ще бждатъ внесени, за да бждатъ узаконени.

Намаление на вносни мито въ Италия.

Римското правителство взело рѣшение да се намали вноското мито на зърненитѣ храни, брашната, сухитѣ зеленчуци и пр. за единъ периодъ отъ 20 октомврий н. с. до 31 мартъ 1915 год., което рѣшение било одобрено съ кралски указъ отъ 5 того.

Намалението е направено въ слѣдната пропорция:

Жито	отъ 7:50 л. квин.	на 3 л.	
Царевина	" 1:15 "	" "	0:50 "
Сухъ зеленчукъ	4:50 "	" "	2 — "
Овесъ	" 4:— "	" "	2 — "
Житно брашно	11:30 "	" "	5:25 "
Царевина	3:15 "	" "	2 — "

Въ приблизителна пропорция сж намалени вносите мита и върху други земеделчески произведения отъ по-малка необходимостъ.

Войната и положението въ Полша.

Тѣзи дни въ Петроградъ се е състояло съвѣщание на прѣдставители на министерствата на финансите и на търговията по въпроса за подобряването на економическото положение на тѣзи части отъ Полша, които особено сж пострадали отъ военните дѣйствия. Въ това съвѣщание сж участвували и прѣдставители на търговско-промишлените организации на Полша, както и члена на Государственный съвѣтъ С. П. Глезмеръ. Събравшиятъ се признали, че е необходимо да се окаже широка помощъ на населението, което е пострадало отъ военните дѣйствия, като и изказало мнѣние да се командироважатъ специални пълномощници въ Полша, които да проучатъ на мѣстата конкретно въпроса за даване помощи на населението.

И наистина, економическото положение въ Полша е сериозно и тежко. Споредъ съобщенията отъ Варшава, отъ 400,000 работници въ Полша, до 300,000 души се намиратъ въ критическо положение. Въ Варшава, въ най-големитѣ заводи, чийто брой достига до 80, производството е намалено на двѣ трети. Дребнитѣ индустриални прѣдприятия почти напълно сж прѣстановили своята работа, и хиляди работници сж останали безъ никакви сръдства на съществуване. Почти въ сжщото положение се намира Лодзинската промишленостъ. Въ самия Лодзь образуваниятъ специаленъ комитетъ да помага на останалитѣ безъ сръдства за живѣние работници още въ първия мѣсець на своята дѣйностъ е раздалъ пари и продоволствени помощи на около 130,000 души нуждающи се, като е настанилъ повече отъ 20,000 души на работа въ Донецкитѣ каменноуглищни рудници.

Трѣбва да се отбѣлжи, че до послѣдно врѣме населението въ Полша е могло да разчита само на себе си. Въ това отношение поляцитѣ сж проявили голяма енергия. Още въ първитѣ дни на войната, въ Варшава се е образувалъ комитетъ отъ мѣстнитѣ жители за организиране на най-разнообразни видове помощи на населението. Примѣра на Варшава сж послѣдвали градоветѣ Лодзь, Сосницъ, Петроковъ и други. Въ нѣкои мѣста тѣзи комитети сж били единственитѣ органи на управлението. Тѣ сж изпълнявали всичкитѣ функции на държавнитѣ и обществени учрѣждения. Въ Лодзь даже сждилицата и полицията сж попаднали въ ръцѣтъ на тѣзи комитети. Въ послѣднитѣ сж участвували, покрай другитѣ, и прѣдставители на работницитѣ. И, благодарение на тѣзи комитети, много фабриканти, които били склонни да ликвидиратъ съ своитѣ прѣдприятия, сж поддържали работницитѣ, като сж давали на тѣзи послѣднитѣ частъ отъ надницата, която сж получавали.

По отношение на този родъ дѣйностъ, посочва се като типична дѣйностъ на варшавския комитетъ. Послѣдниятъ е организиравъ снабдяването на бѣднитѣ семейства съ съестни продукти, топливо

и дрехи; хиляди бездомници, благодарение на този комитетъ, сж намѣрили подслонъ. Освѣтъ това, комитетътъ устроилъ безплатни обѣди и отпразилъ въ вѣтрѣшността на Русия бѣжанци отъ разни мѣста. Благодарение на комитета, който открилъ шестъ работнически борси за 1½ мѣсець отъ 15 августъ до 1-й октомврий, сж намѣрили работа, при съдѣйствието на тѣзи борси, около 5,500 души работници. Напослѣдъкъ билъ организиранъ централенъ комитетъ, който вече обединява 43 мѣстни комитети. Този комитетъ е успѣлъ да заинтересува централното правителство съ положението на Полша, и това послѣдното вече се занимава съ въпроса за подпомагане на нуждаещото се въ тази провинция население. Въ резултатъ на това, правителството вече е асигнувало помощи за нѣкои губернии. Така, по ходатайството на Холмския губернаторъ, правителството е отпуснало 100,000 рубли за оказване правителствена помощъ на населението отъ тази губерния; на варшавския губернаторъ е била отпусната сума отъ 200,000 рубли за сжщата цѣль. Обаче, това не е достатъчно. Пенатътъ указва на необходимостта да се разшири кръга на дѣйността на правителството. Посочва се, напримѣръ, на необходимостта безработнитѣ да могатъ безплатно да пропжтуватъ по желѣзницитѣ; по този начинъ само въ Варшава около 20,000 души работници били могли да намѣрятъ работа въ много губернии на централна и южна Русия, дѣто силно се чувствува нужда отъ работни ръцѣ.

Войната и промишлеността.

Отъ свѣдѣнията, които Министерството на търговията и промишлеността е получило, се установява, че войната различно се е отразила въ разнитѣ отрасли на промишлеността. Така, докато кожената, вълнената и други отрасли на промишлеността въ значителна стѣпень сж усилили своето производство, други отрасли на промишлеността сж намалили това производство. Поради това, министерството възнамѣрявало да вземе съотвѣтнитѣ мѣрки за подобряние положението на тѣзи послѣднитѣ промишлености, както и да съдѣйствува за развитието на тѣзи производства, на които войната е оказала благотворно влияние, прѣдизвикано или вслѣдствие отстранението на чуждата конкуренция, или вслѣдствие увеличеното потрѣбление на вѣтрѣшния пазаръ. За тази цѣль промишлениятъ отдѣлъ при Министерството на търговията е приелъ недавна да изслѣдва положението на тѣзи промишлености. Една отъ задачитѣ на това изслѣждане била да се уясни, какъ е повлияла войната върху намалението на производството и вслѣдствие на кои именно причини е произлѣзло това намаление, т. е. да ли вслѣдствие закриване на пазаритѣ, недостатъкъ или липса на сурови материали, недостатъкъ на работни ръцѣ, повикване на работницитѣ на война, тежки условия на кредитъ и т. н. За събирането на тѣзи свѣдѣния сж изработени специални формуляри, които сж вече изпратени до всички чиновници по фабричната инспекция, борсовитѣ комитети, промишленитѣ организации на фабричнитѣ центрове, както и до всички обществени организации, които иматъ извѣстни отношения къмъ фабричната промишленостъ. Първитѣ свѣдѣния трѣбва да бждатъ доставени въ най-скоро врѣме, а слѣдъ това тѣ ще бждатъ прѣдставявани периодически докато продължава войната, за да бжде министер-

ството въ течение на всички измѣнения въ условията, при които работятъ индустриалнитѣ прѣдприятия и да би могло то своевременно да вземе необходимитѣ мѣрки за тѣхното съдѣйствие.

Войната и нейното влияние върху баланса на Государ. банка.

Влиянието на войната силно се отразява върху баланса на Государств. банка. Отъ обявяването на войната до 23 септемврий, значи, за два мѣсеца сж били пуснати въ обращение 1,009,000,000 рубли банкноти. На 23 септемврий общата сума на банкнотитѣ е достигнала 2,642,648,360 рубли, отъ които 82,351,640 руб. сж се намирали въ каситѣ на банката. Отъ пуснатитѣ въ обращение банкноти на повече отъ единъ милиардъ рубли, сумата на непокрытитѣ съ злато банкноти достига 810.5 мил. р., слѣдователно, Государствената банка, при наличния свой златенъ фондъ, има право да пусне въ обращение нови банкноти още за 689.5 мил. р. Ако се разгледатъ ежеденѣлнитѣ баланси, които банката публикува, то ще се види, че най-голѣмо напрѣжение сж изпитвали смѣткитѣ на банката прѣзъ първия мѣсець отъ обявяването на войната. Така, до като прѣзъ първия мѣсець на войната сж били пуснати въ обращение банкноти за 884 мил. р., то прѣзъ втория мѣсець такива билети сж били пуснати въ обращение за 125 мил. р. Ако се разгледатъ и другитѣ пера на баланса на банката, ще се констатира сжщото явление, а именно, че прѣзъ мѣсець септемврий *е имало много по-слабо напрѣжение на парично-кредитния оборотъ, въ сравнение съ мѣсець августъ*. Текущата смѣтка на департамента на държавното съкровище, която до 1 септемврий се е намалила почти съ 300 мил. р., за първитѣ три недѣли на м. септемврий се е намалила само съ 28 мил. р. А главното активно перо на баланса — „полити и други срочни обязательства“ прѣзъ мѣсець септемврий е останало почти въ неизмѣнно състояние. Отъ горѣпосочения фактъ се прави заключение въ смисълъ, че държавното съкровище прѣзъ втория мѣсець на войната е било принудено да прибѣгва къмъ услугитѣ на Государствената банка въ много по-слабъ, размѣръ, отколкото прѣзъ първия мѣсець.

Обаче, при всичко, че състоянието на баланса на Государствената банка се намира въ това положение, прѣдполага се, че въ скоро врѣме банката ще бжде принудена да пусне въ обращение още около 700 мил. рубли банкноти.

По отношение на по-слабото напрѣжение въ смѣткитѣ на Государствената банка прѣзъ послѣдния мѣсець, въ сравнение съ първия мѣсець на войната, голѣма роль е играло и значителното облекчение на частно-кредитния оборотъ. При обявяването на войната, голѣма частъ отъ вносителитѣ сж изтеглили своитѣ вносове отъ частнитѣ банки, и Государствената банка е била принудена да се притече на помощъ на тѣзи послѣднитѣ. Обаче прѣзъ втората половина на м. августъ и прѣзъ м. септемврий, вносителитѣ сж почнали отново да внасятъ своитѣ вносове въ частнитѣ банки, които, отъ своя страна, сж погасявали своитѣ дългове къмъ Государствената банка. Този процесъ на погашение дълговетѣ се е проявилъ въ перото „заеми срѣщу депозирание на цѣнни книжа“, на баланса на Государствената банка. Така, за м. августъ приливътъ на пари е надминалъ тѣхния отливъ съ 40 мил. рубли.

Бюджетно-проекта на Русия за 1915 година.

Министерството на финанситѣ е изработило бюджетно-проекта на Русия за 1915 г. и тѣзи дни слѣдъ като той бжде одобренъ отъ министерския съвѣтъ, ще бжде внесенъ на разглеждане въ Государствена дума.

Вслѣдствие намалението на приходитѣ отъ ракиинния монополъ, а и вслѣдствие намалението на всички приходи изобщо, прѣдизвикано отъ войната бюджета на Русия за идущата година не би могълъ да се приключи безъ дефицитъ, ако останатъ въ сила старитѣ налози. Поради това и правителството е прѣдприело редъ увеличения на съществуващитѣ налози, които вече фигуриратъ въ новия бюджетно-проектъ. И тѣзи увеличения то е направило въ сила на чл. 87 отъ основнитѣ законоположения на страната, безъ тѣ да бждатъ санкционирани отъ съответнитѣ законодателни учреждения: Государствена дума и Государствения съвѣтъ. Отначало се е прѣдполагало, че измѣненията, които ще бждатъ направени въ данѣчната система, ще бждатъ прѣдставени на разглеждане отъ тѣзи учрѣждения, обаче сега, за да би могълъ да се прѣдстави бюджета, както се вижда, правителството се е отказало отъ това си намѣрение. Това се обяснява съ нуждата да се прѣдстави на законодателнитѣ учреждения уравновесенъ бюджетно-проектъ, а такъвъ не би могълъ да бжде прѣдставенъ, безъ да се направятъ измѣнения въ държавнитѣ налози. Измѣненията въ приходитѣ сж направени само за 1915 год. Тѣзи измѣнения въ бюджета за идущата година се изразяватъ въ слѣдния видъ:

Приходитѣ отъ ракиинния монополъ се изчисляватъ на 123 милиона рубли (бруто приходи), вмѣсто прѣдвиденитѣ за текущата година 935 милиона рубли. Въвежда се налогъ върху житни произведения, който се изразява въ формата на увеличение на тарифитѣ за прѣвозване на жита и брашна по желѣзници и водни пѣтища, въ размѣръ по 4 коп. на пундъ. Прѣдвидени сж увеличения въ прѣвознитѣ тарифи на всички видове стоки, като напр. за пундъ захаръ 8 коп., за пундъ солъ 3 коп. въ 3 коп. и т. н.; облага се добитѣка при прѣвозването му: живъ рогатъ добитѣкъ, именно конь, по 1 р. 50 коп. на глава, свини 50 коп. на глава, овци и другъ дребенъ добитѣкъ 25 коп. Споредъ изчисленията на финансового министерство, отъ облагането на стоки по желѣзницитѣ ще се получатъ около 250 мил. р. и по воднитѣ пѣтища — 50 мил. р. Отъ увеличаното на тарифитѣ за пѣтища се прѣдвиждатъ 50 мил. р. По този начинъ отъ тѣзи увеличения се прѣдполага да се получатъ 350 мил. р. Досѣжно налога върху памукъ, отначало се е прѣдполагало да се обложи руския памукъ съ 1 р. 50 коп. пуда и да се увеличи митото на иностранния съ 1 р. на пундъ. Обаче, впоследствие тѣзи такси били увеличени, а именно: рѣшено е да се обложи руския памукъ съ 2 р. 50 коп. пуда и митото на чуждестранния да се увеличи съ 2 р. на пуда.

Споредъ проекта на министерството на финанситѣ, увеличенията на приходитѣ за 1915 г. се свеждатъ къмъ една цифра отъ около 800 мил. р., а като прибавимъ къмъ тази цифра и приходитѣ, които биха се получили отъ налозитѣ, чиято окончателна цифра не е още установена, като напримеръ: налози върху нефта, електрическото и газово освѣтление, кинематографи, телефони и пр., то може съ увѣренность да се каже, че отъ новитѣ данѣчни увеличения би се получила сумата 900 мил. р., която, прѣдполага се, ще бжде достатъчна за да покрие недостига въ приходитѣ, който се прѣдвижда въ бюджета за идущата година.

КНИЖНИНА.

Въ този отдѣлъ ще се отбѣлѣзватъ всички постъпления, било въ редакцията на списанието, било въ библиотеката на камарата. Това отбѣлѣзване ще се съпровожда съ кратки бѣлѣжки и рецензии за съдържанието на всѣко издание, което може да интересува нашитѣ четци.

Царевичката като културно растение въ Унгария и у насъ, отъ Д-ръ Иванъ-Асѣнъ Т. Джебаровъ, началникъ на сѣмеконтролната секция при земледѣлската опитна станция въ София, съ 16 фигури въ текста. Придворна печатница — София.

Ето единъ трудъ, който прѣдставлява цѣненъ приносъ въ нашата економическа литература. Въ него се третира въпросътъ за разпространението на царевичката, като земледѣлска култура въ нашето селско стопанство, съ което ще се увеличи значително неговия доходъ.

Въ своя прѣдговоръ авторътъ отбѣлѣзва факта, че макаръ въ България царевичката да заема една четвъртъ отъ цѣлото обработваемо пространство и че тя, както по количество на изнесеното зърно, така и по внесеното срѣщу това въ страната злато, стои на второ мѣсто слѣдъ пшеницата — но на нея не се отдава, за съжаление, подобаващото значение въ нашето селско стопанство. Тя заслужава по-голъмо внимание, понеже притежава качества, които я правятъ незаменима въ много отношения.

Царевичката, по издръжливостъ на суша, отстъпва само на просото и дава доходи на зърно и фуражъ, когато реколтата на останалитѣ земледѣлски култури, поради липса на влага, е била напълно компрометирана; тя е единичното растение, което може да спаси земледѣлца и неговия добитѣкъ въ сушиви години, които не сж рѣдкостъ въ нашата страна. При въвеждането на царевичната култура въ едно стопанство не се изисква увеличаване на работната сила, напротивъ, поради особеното ѝ отглеждане и късната ѝ беридба — тя може да се използва по-добре. Въ сравнение съ другитѣ културни растения, царевичката страда най-малко отъ растителни болести и неприятели; на нея вънкашнитѣ почвени и климатически условия оказватъ сравнително най-малко влияние. А градушката, тъй опустошителна за другитѣ земледѣлски култури, не ѝ нанася, освѣнъ въ изключителни случаи, значителни поврѣди. Царевичката, сж-

що, е отлично фуражно растение, което ни дава и въ неблагоприятни години отлична храна за добитѣка.

Поради тия цѣнни качества на царевичката, авторътъ прѣпорѣчва нейното разпространение и по-рационално отглеждане въ нашето селско стопанство. Въ тоя трудъ се разглеждатъ въ отдѣлни глави слѣднитѣ въпроси: I история, II ботаническо описание, III царевични вариетети, IV аномалности, V химически съставъ, VI климатъ, VII сѣитбооборотътъ, VIII почва и приготвяне за сѣитба, IX торене, X сѣитба и отглеждане, XI узрѣване, XII беридба и съхранение, XIII сѣмепроизводство, XIV царевичката като фуражно растение: а) сѣитба и отглеждане на зелена царевичка, б) ансилване на зелената царевичка, XV болести и неприятели. При това има да забѣлѣжимъ, че описанието на царевичката и условията на нейното отглеждане авторътъ е направилъ сравнително въ Унгария и у насъ, поради сходнитѣ климатически условия въ двѣтѣ страни, съ често повторение на сушавитѣ години.

Изобщо, тоя трудъ на г-на Джабарова е написанъ съ единъ лекъ и разбираемъ езикъ и съ пълна компетентностъ при третиране на въпроса. Ние го прѣпорѣчваме горещо на нашитѣ съзнателни земледѣлци.

И. Г. П.

Изложение за състоянието на Русенския окръгъ прѣзъ периода 1912 — 1914 година, прѣдставено отъ русенския окр. управител Петъръ Партениевъ.

Това е първото изложение за състоянието на окръга слѣдъ послѣднитѣ войни, отъ които окръга излѣзе намаленъ съ отнемането на силистренската и тутраканската околии отъ страна на ромѣнитѣ. Къмъ края на мѣсець юний русенскиятъ окръгъ е ималъ 7,404 кв. километра пространство съ 417,472 жители, а слѣдъ втората междусъюзнишка война се намали на 5926 кв. км. съ население 270,260 души.

Въ това изложение се даватъ интересни свѣдѣния за народонаселението, изселванията и прѣсел-

ванията, женитби, раждания и умираия; за съобщенията, държавни и общински пѣтници; благоустройството на градоветѣ и селата, водоснабдяване.

Поминѣтъ: земледѣлие, лозарство, овощарство, градинарство, бубарство, пчеларство, птицевѣдство, риболовство, гори, скотовѣдство и неговитѣ отрасли, количество и цѣни на добитѣка. Земледѣлчески кредити и сдружавания. Кредитни учрѣждения. Народно здраве. Народна просвѣта.

Изложение за състоянието на Старо-Загорския окръгъ, прѣзъ периода отъ 1913 — 1914 година отъ старо-загорския окр. управител, Д-ръ Ив. Хаджисевъ.

Годишникъ за учебнитѣ 1912/13 и 1913 и 1913/14 учебни години на срѣдното търговско училище при Софийската търговско-индустриална камара.

Годишникътъ е раздѣленъ на двѣ части:

I. Официаленъ отдѣлъ и II. неофициаленъ отдѣлъ. Заслужава да се отбѣлѣжи, че въ послѣдния сж помѣстени статии за методиката и прѣподаването на нѣкои специални и общеобразователни прѣдмети въ търговскитѣ училища.

Международното морско право отъ Ив. А. Правковъ, търговска печатница — Варна.

Български държавни желѣзници. Тарифа за прѣвозъ на пѣтници, багажъ, малки колетѣ и кучета, по линиитѣ на българскитѣ държавни желѣзници. Часть II, тарифни таблици въ сила отъ 1 октомврий н. ст. 1914 г. София, държавна печатница, 1914.

Кооператоръ. — София, брой 16. Банката и нашитѣ доставки на книжа. Общи доставки и продажби.

Вносно — износенъ прѣгледъ, мѣсечно стопанско-економическо списание, София, брой 9.

Една належаща реформа въ областта на застрахователното дѣло у насъ.

Професионалното образование въ България.

Народно Стопанство. София, брой 17. „Конференцията на търгов. камари“. „Висшето търговско училище въ Кьолнъ“.

Бюлетинъ на Русенската тър. камара. Русе, № 28. „Законътъ за опредѣление продажната цѣна на съестнитѣ и други прѣдмети отъ първа необходимостъ прѣзъ врѣме на обществени кризи и бѣдствия“ — обстойно и грижливо обработена студия по този важенъ въпросъ, който раздуха много страсти. № 29 Мнѣние по законопроекта за парнитѣ котли.

Balkan-Revue. Берлинъ, 6/7. „Serbien bei Beginn des Weltkrieges“. „Das Problem der Muhadschire und die Massenflucht der griechen aus Anatolien“. „Deutschlands Handel mit den Balkanstaaten“. Обширна стопанска, политическа, финансова и пр. хроника.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Виена, октомврий „Ueber die Berechtigung von Staatsanleihen“. „Der Streit um die Weltwirtschaftslehre“ (Miszellen). Литература, рецензии, период. пе-

чатъ въ Германия и чужбина, стопанска хроника за августъ.

Das Handelsmuseum, Виена, 41 — 43. „Kriegsmassnahmen und Kriegswirkungen“. „Die Aufhebung der Kapitulationen und die Zollerrhöhung in der Türkei“

Deutsche Wirtschafts-Zeitung, Берлинъ, № 20. „Die Steuerreserven in Deutschland und England“.

Handel und Gewerbe. Берлинъ № 3, 4. Обширни свѣдѣния върху стопанския животъ прѣзъ врѣме на войната.

Земледѣлие, София, кн. 14 „Прѣцѣнка върху досегашния развой на земледѣлското образование“.

Das Handelsmuseum, Виена, № 44. „Die Weiterbildung der Moratoriengesetzgebung in den Kriegführenden Städten“. „Kriegsnotnahmen und Kriegswirkungen“.

МАЛЪКЪ БЪЛЪЖНИКЪ.

Изъ дѣйността на камарата.

I. Търговски курсъ въ Н.-Пазаръ. Изказаното отъ мнозина търговци въ Н.-Пазаръ похвално желание да се одобриятъ съ по-обширна подготовка въ областта на търговските дисциплини, даде поводъ на камарата ни да се заеме съ уреждането на единъ търговски курсъ, който да отговаря на мѣстнитѣ условия. Следъ нужнитѣ проучвания, на 10 т. м. биде откритъ 3-мѣсеченъ търговски курсъ, въ който ще се прѣподава: счетоводство, кореспонденция, търговско смѣтане и търговско право. Записани сж 39 курсисти.

II. По въпроса за кринната и кантарината. Закупувачитѣ на тия двѣ берии въ царството сж отправили обща молба до правителството, съ която искатъ да се нареди, щото облагитѣ на закона за мораториума да се разпростиратъ и върху тѣхнитѣ задължения, произтичащи отъ казанитѣ берии и да имъ се направятъ други още улеснения, обосноваеми съ изключителнитѣ обстоятелства, които прѣживяваме.

Имайки прѣдвидъ, че събирането на кринната и кантарината е въ неразривна зависимостъ отъ редовния износъ на зърненитѣ храни, а сега, поради забраната на износа, не ставатъ никакви сдѣлки съ таква и, отъ друга страна, че мораториумътъ се наложи именно въ полза на така тежко засѣгнатитѣ

търговци, между които несъмнѣно се намиратъ и закупувачитѣ на кринната и кантарината, камарата съчете молбата имъ напълно основателна и я подкрѣпи.

III. Сесията на камарата. По рѣшение на бюрото, прѣдстоящата XXIII редовна сесия на камарата ще бѣде свикана на 15 декемврий. Дневниятъ редъ, който сега се подготвя, ще бѣде прѣдварително напечатанъ и разпратенъ своевременно на г-да членоветѣ за проучване.

По износа.

Министерскиятъ съвѣтъ въ засѣданieto си отъ 21 октомврий 1914 год., протоколъ № 149, съ VIII постановление е взелъ слѣдното рѣшение:

„Въ отмѣнение на първитѣ постановления на Министерския съвѣтъ, взети въ засѣданията му отъ 26 и 30 юлий, 10 и 23 августъ, текущата година, протоколи № № 80, 83, 94 и 104, и на основание чл. 11 отъ Закона за митницитѣ, одобрява се да се запрѣти износа отъ прѣдлѣтитѣ на царството, до второ разпореджане, на слѣднитѣ прѣдмети:

1. **Зърнени (житни) произведения:** пшеница, червенка, лимецъ, ячмийкъ, овесъ, ръжъ и оризъ.

2. **Брашна и ярма:** брашно пшеничено, ръжено, ячмично, кукурузено, картофено и ярма.

3. **Картофи:**

4. **Бобъ и зеленчуци:** фасулъ, бѣкла, леща, грахъ и лукъ.

5. **Животински произведения:** месо, прѣсно, солено, пушено или друго яче приготвено, масло говеждо и овче, свинска масъ, сланина, сирене всѣкакво, кашкавалъ, всѣкаквъ видъ вълна и козина, гъска масть и червишъ.

6. **Едъръ и дребенъ добитѣкъ:** коне, кончета, мулета, магарета, волове съ изключение на маритѣ; свини, агнета, ярета и прасета.

7. **Фуражъ:** сѣно, слама, фий, уровъ и кюслета.

8. **Текстилни произведения:** вълнени, памучни, ленени, конопени, ютени и други прежди; платове, съ изключение на финни и издѣлия отъ тѣхъ, чисти или смѣсени съ други материали, като каучукъ, кожа и пр.; мушамы за покриване на кола, стоки и други мушамени издѣлия и човали.

9. **Горива** — въглища каменни, коксъ, катранъ, газболъ и лекура;

10. **Освѣтителни материали.** газъ, растителни масла за освѣтление, свѣщи всѣкакви, лой и парафинъ.

11. **Кожии сурови и обработени:** кожи отъ едъръ добитѣкъ, сурови или обработени; кожухарски кожи, обработени отъ дребенъ добитѣкъ, конфекционирани или не.

12. **Кожени издѣлия:** сѣдларски коларски, впрѣгатни и обушарски издѣлия, царзули шавени или не.

13. **Тютюнево сѣме;**

14. **Сѣестни припаси:** сухари, галети, хлѣбъ бисквити, захари, кафе, чай, черъ пиперъ, червенъ пиперъ, винена и лимонена киселина, растителни масла за ядене;

15. **Медикаментни разни.**

16. **Уреди медицински.**

17. **Прѣвъзочни и други саитарни материали;**

18. Автомобили всѣкакви; кола, лодки, корабни и други прѣвозни сръдства по сухо и по вода; машини и вагони, корабитѣ и шлеповетѣ на разнитѣ параходни дружества; кираджийскитѣ кола могатъ да се изнасятъ врѣменно сръшу париченъ депозитъ, равенъ на стойността имъ. и

19. Смарадлика, паламудъ, джбови корн и екстрактитѣ отъ тѣхъ. На всички прѣдмети, неупоменати въ настоящето постановление, износа е свободенъ.

Запрѣщението да влѣзе въ сила отъ деня на съобщението на митницитѣ и митнишкитѣ клонове“.

Това постановление обявете за знание на интересуващитѣ се чрѣзъ обявления.

Уважено ходатайство. Като резултат по прѣдприетитѣ отъ нашата камара, постѣпки Министерството на търговията, промишлеността и труда е писало до Министерството на финанситѣ, щото това послѣдното да направи надлежнитѣ нареждания прѣдъ българското параходно дружество, за да уреди то врѣмenni съобщения между Одеса и нашия брѣгъ.

Британскитѣ търговски отдѣлъ, за свѣдѣния на директоритѣ килей (Killeys Directory), съ цѣлъ да помогне на британскитѣ търговци, които по причина на войната не могатъ да се снабдятъ съ стоки отъ Германия и Австрия, да ги сблѣжи съ британскитѣ индустриалци, които могатъ да доставятъ подобни стоки; да помогне на британскитѣ търговци да намѣрятъ нови пазари за доставяне сурови материали или отчасти изработени стоки, да достави свѣдѣния на британскитѣ индустриалци отъносително нуждитѣ на чуждестраннитѣ, основава единъ търговски отдѣлъ за информационни свѣдѣния, като за сжщата цѣлъ ще се издава вѣстникъ подъ заглавие: *Килейсъ, мѣсеченъ търговски прѣгледъ*. Съ цѣлъ за подпомагане британскитѣ индустриалци, ще се изпрати въ Германия и Австрия единъ търговски експертъ, за да събере изчерпателни мостри и цѣни на стокитѣ, фабрикувани въ тия страни за експортъ, които мостри ще се изложатъ въ единъ *постояненъ музей за мостри*, въ които британскитѣ търговци сжщо се поканватъ да изпращатъ мостри отъ стоки, получени отъ Германия и Австрия.

Освѣнъ това, отдѣлтътъ намѣрва още да изпрати търговски експерти и въ ония страни, гдѣто ще могатъ да се откриятъ, нови полета за британската търговия или да се подновятъ изгубенитѣ, вслѣдствие на конкуренцията, стари търговски връзки.

Дневенъ редъ на 23 редовна сесия на Софийската търговско-индустриална камара.

1. Откриване на сесията
2. Отчетъ за дѣятелността на бюрото на камарата прѣзъ 1914 г.
3. Прѣдложения за измѣнение на чл. 9 отъ закона за организиране и подпомагане на занаятитѣ.
4. Одобрѣние нѣкои постановления на бюрото на камарата.
5. По избиране членове за сконтовитѣ комитети при агентуритѣ на Бълг. нар. банка.

6. Рационално използване на минер. води.

7. Правилникъ за врѣмenni занаятчийски и професионални курсове, уреждани отъ Софийската търг. инд. камара.

8. Одобрѣние списъка на синдикати за изпаднали въ несѣстоятелностъ търговци.

9. Откриване столарско училище въ София.

10. Гласуване бюджета на срѣдното търговско училище при камарата за 1915 година.

11. Гласуване бюджета на камарата за 1915 г.

12. Разглеждане главния отчетъ на камарата за 1913 г.

13. По регистрируването на търг. фирми.

14. Избиране членове за помирителния сждъ при камарата.

15. Разни прѣдложения.

Цѣнитѣ на зърненитѣ храни въ Ромѣния. Цѣнитѣ на зърненитѣ храни въ букурешкото житно тържище прѣзъ мѣсець октомврий сж били слѣднитѣ: жито 72—74 кгр. хектолитъръ, 2200—2500 лева вагона отъ 10 тона.

Въпрѣки забранениятъ износъ, цѣната му се покачвала по причина на послѣднитѣ голѣми износи, които възлизали на около 16,000 вагона. Ръжъ 2300 лева вагонътъ. Цѣната ѝ е била висока, понеже износътъ ѝ е билъ позволенъ. Фасулъ 1900—2000—2200 лв. вагонътъ. Износътъ му билъ забраненъ. Трици 800 лева вагонътъ; Прѣди три седмици цѣната имъ е била 600 лева вагонътъ. Брашно за обикновенъ хлѣбъ 30 ст. килограмътъ. Грахъ 1800 лв. вагонътъ. Цѣната на празднитѣ чували се е покачила отъ 65 ст. парчето на 1.50—1.65 лв. Поради липсата на чувалитѣ, износътъ на ония зърнени храни, чинто експортъ не е билъ забраненъ, се изнасяли за сега насипани въ вагонитѣ.

Въпрѣки голѣмото количество чували, върнати отъ австрийскитѣ и германскитѣ експортѣори на зърнени храни, нуждата отъ тѣхъ е била твърдѣ чувствителна въ страната.

Търговската фирма Велико Христоу и Синоуе отъ Лондонъ, съ циркулярното си писмо отъ 17/30 октомврий, дава слѣднитѣ свѣдѣния за състоянието на пазара на разнитѣ консомативни артикули:

Англия. Въ послѣдно врѣме износа на стоки е подложенъ на строгъ контролъ. За всѣка пратка трѣбва прѣдварително да се удостоуверѣи мѣстоназначението ѝ. Параходнитѣ съобщения продължа-

ватъ да сж прѣустановени, а пощенската служба се върни бавно.

Тържища. Къмъ цѣнитѣ, сложени въ циркуляра на фирмата отъ 19/2 октомврий т. г., се правятъ слѣднитѣ измѣнения:

Кафе, бразилцитѣ прилагатъ тежки условия, затова доставкитѣ отъ тамъ ставатъ трудно. За готова стока номинална цѣна за „Рио“ по 70 нето контора.

Черъ пилеръ, „Сингапуръ“ 150 frs — 100 kio, съ 2 % шконтъ.

Торби индийски, 21/2 60/— 2 1/4 lbs 50/— нето стотъ.

Чемберликъ база Z 9—5—0 тона съ 2 1/2 шконтъ, cif Варна, безъ рискоуветъ за война. Изплащане въ Лондонъ.

Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти е прѣпорѣчало, съ прѣдписанне № 12,600 отъ 3 того, списанието „Економически Прѣгледъ“ на земледѣлскитѣ училища, подвижнитѣ земледѣлски катедри и на агрономитѣ.

ТЪРГОВЕ.

Главна дирекция на желѣзницитѣ.

На 15 ноемврий 1914 търгъ за доставка за говежда лой на стойностъ лева 6000.

На 27 ноемврий 1914 търгъ за доставка на инвентарни прѣдмети на стойностъ 5,525 лева.

Зарегистрирувани фирми въ района на Варненската търговско-индустриална камара.

1. Христо Ив. Чимшировъ, Варна; ще се занимава съ прѣдставителство на мѣстни и иностранны фирми, параходни и осигурителни дружества и съ експедиция на стоки. Тая фирма е приела актива и пасива на бившата Чимшировъ & Сребровъ, която вече е разтурена.

Опрѣдѣление № 4555 отъ 9 октомврий 1914 г. Варн. окр. сждъ „Държавенъ Вѣстникъ“ брой 245.

2. Мария С. Влаховска, Варна; ще търгува съ разни колониялни стоки на дребно и едро. Опрѣд. № 4498 отъ 9 октомврий 1914 г. При Варненски окрѣженъ сждъ. „Държ. Вѣстникъ“ брой 249.

3. Анка К. Гечева, Разградъ, — ще търгува съ разни колониялни и парфюмерийни и др. стоки. Опрѣдѣление на Разградски окрѣженъ сждъ № 1088 отъ 1 октомврий 1914 г. „Държавенъ Вѣстникъ“ брой 245.

4. Н. Х. С. Цѣровски & С-ѣ отъ Горна-Орѣховица. Търговия съ колониялъ, ракия и др. Опрѣдѣление на Търновски окр. сждъ № 1419 отъ 11 октомврий 1914 г. „Държ. Вѣстникъ“ брой 245.

Българска Генерална Банка

Основенъ капиталъ 5,000,000 лева напълно внесенъ.

Основана съ съдѣйствието на Banque de Paris et des Pays-Bas, Paris,
et de la Banque Commerciale Hongroise de Pest, Budapest.

Централа: СОФИЯ. — Клонове: БУРГАЗЪ, ПЛОВДИВЪ, РУСЕ, ВАРНА
и ДЕДЕАГАЧЪ.

Българската Генерална Банка приема влогове безсрочни и срочни, издава чекове и кредитни писма срѣщу България и странство, купува и продава камбио, скотира купони и търговски полици, дава аванси срѣщу стоки и цѣнни книжа, прави гаранции, търгува съ всички български и чуждестранни цѣнни книжа и ги пази въ депо, взема участие въ държавни търгове за смѣтка на чуждестранни фабрики и пр. Даватъ се подъ наемъ на частни лица касетки въ хранилището на банката за пазене разни цѣнности, при пълна сигурностъ и износни условия. Банката има частно своитѣ: служба за инкасо, служба за свѣдения, бюро за прѣдставителство и комисиона, бюро за продажба на пашкули, отдѣление за машини и пр.

Banque Générale de Bulgarie

Capital social 5,000,000 de francs entièrement versés.

Fondée avec le concours de la Banque de Paris et des Pays-Bas, Paris,
et de la Banque Commerciale Hongroise de Pest, Budapest.

Siège central: SOFIA. Succursales: BOURGAS, PHILIPPOPLE, ROUSTCHOUK, VARNA
et DÉDÉ-AGATCH.

Correspondants sur toutes les places principales de la Bulgarie et de l'étranger.

La Banque Générale de Bulgarie reçoit des fonds en dépôt à vue et à terme fixe, émet des chèques et lettres de crédit sur la Bulgarie et l'étranger, achète et vend des devises, s'occupe de toute opération de change et de l'escompte de coupons et d'effets commerciaux, consent des avances sur marchandises et titres, effectue de cautionnements, négocie toute valeur bulgare et étrangère et les garde en dépôt, participe à des adjudications d'Etat pour le compte de fabriques étrangères etc. Location de coffres-forts (safes), présentant toute sécurité et à des conditions très avantageuses. La Banque offre tout particulièrement ses **Service de recouvrements, Service de renseignements, Bureau de représentations, Bureau pour la vente de cocons, Bureau pour la vente de machines.**

ОБЯВЛЕНИЕ.

Информационното Бюро при Варненската Търговско-Инд. Камара дава следните свѣдѣния, устно и писмено, на интересуващите се:

1) Свѣдѣния за навлата въ варн. пристанище и тарифитѣ на българскитѣ държ. желѣзници, както и на тия на чуждитѣ държави.

2) Свѣдѣния за митага и др. бѣрии, които нашитѣ произведения плащатъ въ чужбина както и за ония, които чуждитѣ произведения плащатъ у насъ.

3) Търси пазари за продуктитѣ на земледѣлческото ни производство и поставя въ връзки мѣстнитѣ експортѣори и производители съ импортѣоритѣ въ чужбина.

4) Дава свѣдѣния за пазарнитѣ цѣни на разнитѣ артикули въ варнен. тържище.

5) Упѣтва индустриалцитѣ и занаятчиитѣ при доставката на необходимитѣ имъ сурови материали и машини.

6) Дава свѣдѣния на младежи, желаючи да се усъвършенствуватъ по извѣстенъ занаятъ, относително професионалнитѣ училища и курсове въ странство по разни занаяти.

7) Дава на чуждестранни фирми, адреси на експортѣори на български произведения.

8) Дава на търговци въ чужбина свѣдѣния за условията на вносътъ на тѣхнитѣ произведения въ България.

9) Дава свѣдѣния за кредитоспособността на разни мѣстни и чуждестранни фирми и

10) И най-послѣ всевъзможни свѣдѣния отъ търговско-промишленъ характеръ.

ОТЪ КАМАРАТА.